

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

**EGE BÖLGESİ
EKONOMİK VE SOSYAL DURUM
RAPORU**

**Ömür GENÇ
Kd.Uzman**

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

**Ağustos 2003
ANKARA**

ISBN 975-7406-25-2

© Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

Ömür GENÇ

Kd.Uzman

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

Araştırma Müdürlüğü

İzmir Cad. No.35 Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 417 92 00

Faks: (0312) 417 01 47

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş Matbaasında çoğaltılmıştır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar LİSTESİ	iii
GRAFİKLER LİSTESİ	v
SUNUŞ	1
GİRİŞ	2
1. COĞRAFİ KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ	5
1.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı	5
1.2. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü	9
2. BÖLGENİN GENEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELERİ	10
2.1. Nüfus Yapısı	10
2.2. İstihdam Yapısı	13
2.3. Eğitim Durumu	16
2.4. Sağlık Durumu	17
2.5. Bölgenin Gelişmişlik Düzeyi	19
2.5.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Açısından Ege Bölgesi	19
2.5.2. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Açısından Ege Bölgesi	25
2.5.3. İnsani Gelişme Endeksi Açısından Ege Bölgesi	29
2.6. Bankacılık Durumu	33
2.6.1. Banka ve Şube Sayısı	33
2.6.2. Mevduat Durumu	34
2.6.3. Kredi Durumu	36
3. BÖLGENİN İKTİSADİ POTANSİYELİ	40
3.1. Sanayi Sektörünün Yapısı	40
3.2. Tarımsal Yapı	47
3.2.1. Bitkisel Üretim	48
3.2.2. Hayvancılık	53
3.2.3. Tarımsal Krediler	61

	Sayfa No
3.3. Ormancılık	63
3.4. Madencilik	64
3.5. Altyapı İmkanları	66
3.6. Teşvik Durumu	68
4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	71
EKLER	76
Ek 1. Ege Bölgesi İllerinin 1990-2000 Nüfusu	77
Ek 2. Ege Bölgesi İllerinin Net Göç Hızı	77
Ek 3. Ege Bölgesi İllerinin Kırsal/Kentsel Nüfusu	77
Ek 4. Ege Bölgesi İllerinde Okur Yazarlık Durumu	78
Ek 5. Ege Bölgesi İllerinin GSYİH'sı	78
Ek 6. Ege Bölgesi İllerinde Kişi Başına Düşen GSYİH	78
Ek 7. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırmasında Kullanılan Değişkenler ve Ege Bölgesi ve Türkiye'nin Değerleri	79
Ek 8. İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	80
Ek 9. Sanayi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı	81
Ek 10. Tarımsal Hasılanın İller İtibariyle Dağılımı	81
Ek 11. Tarla Ürünleri Üretimi ve Verim Durumu	82
Ek 12. Sebze Ürünleri Üretimi ve Türkiye İçindeki Yeri	83
Ek 13. Meyve Ürünleri Üretimi ve Ağaç Sayısı	84
Ek 14. Ege Bölgesi Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı	85
Ek 15. Ege Bölgesi Gübre Kullanımı	86
Ek 16. Ege Bölgesi Ormanlık Alan Miktarı	86
Ek 17. Devlet Hizmetlerinin GSYİH İçindeki Payı	8
Ek 18. Yatırımlarda Devlet Yardımları	87
YARARLANILAN KAYNAKLAR	109

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 : Sayım Yıllarına Göre Ülke ve Bölge Nüfusu İle Nüfus Artış Hızları ..	10
Tablo 2 : 1985-1990 Dönemi Net Göç ve Net Göç Hızı	12
Tablo 3 : Türkiye ve Ege Bölgesi Şehir ve Köy Nüfus Oranları	12
Tablo 4 : İktisadi Faal Nüfusun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	14
Tablo 5 : Bölge İllerinde Aktif Nüfusun Dağılımı	15
Tablo 6 : Türkiye İş Kurumu Verileri	15
Tablo 7 : Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğretim Kurumuna Göre Nüfus	16
Tablo 8 : Okul Gruplarına Göre Okullaşma Oranları	17
Tablo 9 : Bölge ve Türkiye Geneli Karşılaştırmalı Sağlık Göstergeleri	18
Tablo 10 : Bölge ve Türkiye GSYİH'sının Yıllar İtibariyle Gelişimi	21
Tablo 11 : Bölge ve Türkiye GSYİH'sının Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	23
Tablo 12 : Kişi Başına Düşen GSYİH'nın Türkiye ile Mukayesesi	24
Tablo 13 : Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları	29
Tablo 14 : Bölgelere Göre İnsani Gelişme Endeksi	30
Tablo 15 : Ege Bölgesi İlleri İnsani Gelişme Endeksi	31
Tablo 16 : Ege Bölgesi İlleri İnsani Gelişme Endeksinin Gelişimi	32
Tablo 17 : Ege Bölgesi ve Türkiye Genelinde Banka Şube Sayısı ve Şube Başına Düşen Kişi Sayısı, Mevduat ve Kredi Miktarı	34
Tablo 18 : Ege Bölgesi Toplam Banka Mevduatının Türkiye İçindeki Yeri	34
Tablo 19 : Kişi Başına Düşen Banka Mevduatının Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri İle Karşılaştırması	35
Tablo 20 : Mevduat/Milli Gelir Oranı	36
Tablo 21 : Ege Bölgesi Toplam Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Yeri	37
Tablo 22 : Kişi Başına Düşen Banka Kredilerinin Türkiye, Bölge ve Bölge İlleri İle Karşılaştırması	37

	Sayfa No
Tablo 23 : Kredi/Milli Gelir Oranı	38
Tablo 24 : Kredi/Mevduat Oranı	39
Tablo 25 : Sanayi Sektörü Hasılasının Gelişimi ve Türkiye Sanayi Sektörü İçindeki Yeri	40
Tablo 26 : Ege Bölgesi İmalat Sanayiindeki İşyeri Sayısı, Çalışılan İşçi-Saat Toplamı, Çevirici Güç Kapasitesi, Stok Değişimleri, Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler ve Katma Değer	44
Tablo 27 : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri İşyeri Sayısı, İstihdam Durumu ve Katma Değer	46
Tablo 28 : Bölge Tarımsal Hasılasının Türkiye İçindeki Yeri	47
Tablo 29 : Ege Bölgesi ve Türkiye Bitkisel Üretim Değeri	49
Tablo 30: Hayvan Varlığı Bakımından Bölgenin Ülke İçindeki Yeri	55
Tablo 31: Ege Bölgesi Hayvan Varlığının Gelişimi	56
Tablo 32: Hayvansal Ürünler Üretimi ve Ülke İçindeki Yeri	58
Tablo 33 : Süt Üretimi ve Hayvan Başına Verim	60
Tablo 34: Et Üretimi ve Hayvan Başına Karkas Ağırlığı	60
Tablo 35: Tarımsal Krediler	63
Tablo 36: Bölge ve Türkiye Madencilik Hasılasının Gelişimi	65
Tablo 37: Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi	66
Tablo 38: Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Dağılımı	67
Tablo 39: Ege Bölgesi'ne Verilen Teşvik Belgelerinin Türkiye İle Mukayesesi	69
Tablo 40: Ege Bölgesi'ne Verilen KOBİ Yatırım Teşviklerinin Türkiye İle Mukayesesi	70

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa No
Grafik 1 : Coğrafi Bölgeler İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi	26
Grafik 2 : Ege Bölgesi İlleri Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi	28
Grafik 3 : Bölgeler İtibariyle Ormancılık Sektörü Hasılası	64
Grafik 4 : Bölgeler İtibariyle Madencilik Sektörü Hasılası	65

SUNUŞ

Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları ülkemizin en temel sorunlarından biri olup, başta göç olmak üzere birçok sosyo-ekonomik sorunun kaynağını teşkil etmektedir. Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarından en fazla etkilenen bölgeler ise, tarihsel olarak Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmuştur. Gelişmişlik açısından ortaya çıkan bu farklılıklar, sadece geri kalmış bölgeler açısından değil, gelişmiş bölgeler açısından da çözülmesi gereken çok önemli sorunlara neden olmaktadır.

Türkiye Kalkınma Bankası (TKB), bölgeler arasında karşılaşılan sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesinde, girişimcilere finansman sağlama esaslı desteğinin yanı sıra bilgilendirme ve yönlendirme temelinde de yardımcı olmayı görev bilmiştir.

Böyle bir amaca hizmet etmek gayesiyle hazırlanan bu araştırma raporu, Ege Bölgesi’nin başta iktisaden olmak üzere çeşitli açılardan mevcut durumunu ve potansiyellerini ortaya koymak ve yatırım dinamiklerini etkileyerek, bu bölgemizin ekonomik kalkınmasına/gelişmesine yardımcı olduğu ölçüde amacına ulaşmış olacaktır. Saygılarımla.

Taci BAYHAN
Yönetim Kurulu Başkanı
ve
Genel Müdür

GİRİŞ

Ekonomik Kalkınma; bir ülkede toplumun sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve nüfus başına düşen üretim hacminde meydana gelen önemli ve reel artış, refah seviyesinde beliren yükseliştir.

Refah seviyesinin dar anlamı ile yükselişinin en iyi ölçüsü, üretimden nüfus başına düşen payda (başka bir ifadeyle kişi başına gelirden) meydana gelen artıştır. 2001 yılında Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 2.146 \$ seviyesinde iken, Ege Bölgesi'nde kişi başına düşen milli gelir 2.545 \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen milli gelir açısından Ege Bölgesi, bölgeler sıralamasında Marmara'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Ancak kişi başına gelir düzeyindeki artışlar, tek başına ekonomik kalkınmayı tam anlamı ile ifade edememektedir. Dolayısıyla, refah seviyesini geniş anlamda tanımlayarak; kişi başına düşen reel gelirin önemli ölçüde artması, adaletli gelir dağılımı, beslenme ve sağlık koşullarının artması, eğitim-öğretim olanaklarının artması gibi, toplumun sosyo-ekonomik yapısındaki değişmeyi bu parametrelerdeki değişmeyi de göz önüne alarak değerlendirmek gerekmektedir.

Ege Bölgesi'nin sosyo-ekonomik yapısının değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan bu çalışma, bölgenin ekonomik ve sosyal durumunu ortaya koymak açısından yapılmış incelemeleri içermektedir. Değerlendirme sonucunda bölgenin genelde bütün parametreler açısından ülke ortalamalarının üzerinde değerler aldığını görmekteyiz. Ege Bölgesi'nin ekonomik yapısını oluşturan tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün gelişmişlik düzeyi ile sosyal yapısını oluşturan nüfus, istihdam, sağlık, eğitim ve refah gibi göstergeler, sosyal ve ekonomik göstergeler skalasında benzer sıralarda yer almaktadır. Genel olarak, tüm göstergeler itibarıyla ülke ortalamalarının üzerinde değerler alan Ege Bölgesi, yedi coğrafi bölge içerisinde ikinci sırada yer almıştır.

Bölgeler arasında kalkınma farklılıklarını yaratan temel unsurlar; eğitim yetersizliği, sermaye birikimi, yerel pazarın yeterince gelişmemiş olması, girdi temini ve vasıflı/kalifiye eleman temininde karşılaşılan sorunlar, coğrafi konum ve altyapı eksiklikleri olarak sayılabilir.

Bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarından fazla etkilenmeyen bölgelerden bir tanesi olan Ege Bölgesi'nde, gelişmenin dağılımında da eşitsizlikler ve dengesizlikler bulunmakla beraber bu dengesizlikler diğer bölgelere oranla daha azdır. Bölgede gelişmiş konumda bulunan iller olarak İzmir, Muğla ve Manisa sayılabilirken, diğer illerden Denizli, Aydın ve Kütahya'nın gelişmişlik sıralamasında orta kesimin üzerinde, Uşak ve Afyon illerinin de gelişmişlik açısından orta kesimde yer aldığı görülmektedir.

Bölgede en gelişmiş il (kişi başına gelir düzeyi açısından) 3.308 \$ ile Muğla ve 3.275 \$ ile İzmir olurken, kişi başına bu gelir düzeyi ile Muğla ve İzmir, Türkiye ortalama gelir düzeyinden %50-55 daha fazla bir gelire sahip olup, iller sıralamasında sırasıyla beşinci ve altıncı sırada yer almaktadırlar. Bununla birlikte, başta sanayi olmak üzere tarımsal hasılanın büyüklüğü açısından önemli bir konumda olan Manisa, 2.459 \$ kişi başına gelir ile bölge içinde üçüncü sırada olmasına rağmen, ülke geneli içerisinde 15. sıradadır (2001 yılı itibariyle İzmir GSYİH'nın büyüklüğü açısından Türkiye sıralamasında üçüncü, Manisa 10. sırada iken, Muğla, 11. sırada bulunmaktadır). İzmir ve Muğla, bölge kişi başına gelir ortalamasının (2.545 \$) üzerinde bir gelir durumuna sahipken, diğer iller bu ortalama gelir düzeyinin altında bir gelire sahiptir. Bölge illerinden Afyon, 1.263 \$ ile Türkiye içinde 55. sırada yer alırken bölge illeri içinde son sırada yer almaktadır. Sanayi hasılasının büyüklüğü açısından İzmir ve Manisa'dan sonra üçüncü sırayı alan Kütahya ise kişi başına gelir bakımından; 1.805 \$ gelir düzeyi ile 81 il içinde 32. sırada yer alırken, bölge içinde ise altıncı sırada bulunmaktadır (Kütahya, Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın büyüklüğü açısından, Türkiye sıralamasında 28. sırada yer almaktadır).

Türkiye'de bugün bölgeler arasında gelişmişlik düzeyi bakımından görülen bu büyük farklılıklar, içe göç, gelir dağılımının bozukluğu, kamu hizmetlerinin

yetersizliği gibi değişik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar yalnızca dengesizliğin yaşandığı o bölge illerini etkilemeyip, diğer gelişmiş bölgeleri de etkilemektedir. Nitekim, bölge illerinden Afyon ve Kütahya dışa göç verirken, başta İzmir olmak üzere Muğla, Aydın ve Manisa illeri gerek bölge içinden gerekse de bölge dışındaki illerden göç almaktadır.

Ege Bölgesi'nin sosyo-ekonomik yapısının ortaya konması amacıyla hazırlanan ***Ege Bölgesi Ekonomik ve Sosyal Durum Raporu*** adlı bu çalışmada; birinci olarak bölgenin ekonomik ve sosyal yönden Türkiye içindeki yeri ve diğer bölgelerle olan gelişmişlik farklılıkları ortaya konulurken, aynı zamanda bölge illeri arasında yaşanan gelişmişlik farklılıkları da belirlenmeye çalışılmıştır.

1. COĞRAFI KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ

1.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı

Ege Bölgesi, ismini kıyısı boyunca uzandığı Ege Denizinden alır. Kuzeyde Kaz Dağının güney eteklerinden güneyde Marmaris'in doğusuna kadar uzanan bölgenin doğu sınırı Emir ve Sultan dağlarının doğusundan geçer. Bölge, Marmara, Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri ile komşudur. Yüzölçümü bakımından ülkemiz topraklarının yaklaşık % 10 unu kaplayan Ege Bölgesi, Güneydoğu Anadolu ve Marmara bölgelerinden sonra üçüncü küçük bölgemizdir.

Bölgenin kıyı kesiminde, yüzey şekillerinin ana özelliğini, kıyıya dik olarak uzanan sıra dağlar ile aralarındaki oluk biçimli çökük ovaları oluşturur. Ege Bölgesi'ndeki yüzey şekilleri 3. ve 4. jeolojik zamanda meydana gelen tektonik hareketler sonucunda oluşmuştur. Bu tektonik hareketler sırasında, arazinin büyük kısmında kırıklar (fay hatları) meydana gelmiştir. Buradaki grabenler üzerinde yer alan doğu batı uzanımlı alüvyal ovalar, ülkemizin başlıca deprem alanlarındandır. Geçmiş yıllarda Manisa, İzmir, Denizli ve Muğla illerinde meydana gelen depremlerde birçok can ve mal kaybı olmuştur. İç Batı Anadolu bölümünde yer alan Kütahya ve Afyon çevresi de bölgenin önemli deprem alanlarındandır. Yakın tarihimizde 1970 yılında Gediz (Kütahya) ve 1995 yılında Dinar (Afyon) da büyük depremler yaşanmıştır. Kırıklar boyunca çöken alanlarda, Bakırçay, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes ovaları; yükselen alanlarda ise Kaz Dağı, Madra Dağı, Yunt Dağı, Bozdağlar ve Aydın Dağları oluşmuştur. Bölgede, iç kısımlara doğru gidildikçe dağların doğrultusu değişir ve yükselti artar. İç kesimdeki dağlar genellikle kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanır ve burada platolar geniş yer kaplar.

Dağların kıyıya dik olarak uzanması nedeniyle Ege kıyıları çok girintili çıkıntılıdır. Bunun sonucunda kıyıda birçok koy, körfez ve yarımada oluşmuştur. Edremit, Çandarlı, İzmir, Kuşadası, Güllük ve Gökova körfezleri kıyıdaki başlıca girintileri, Karaburun, Datça ve Bodrum yarımadaaları ise kıyıdaki başlıca çıkıntıları oluşturur. Bu kıyılarımız enine kıyı özelliği taşır.

Ege denizi oldukça derin bir denizdir. Bu deniz mineral bakımından zengin değildir ve balıkçılık fazla gelişmemiştir. Kıyı önünde pek çok ada yer alır. Bu adalar çöküntüler sonucu sularla örtülen kara kütlelerinin deniz yüzeyi üzerinde kalan parçalarıdır.

Bölge akarsu ağı bakımından zengindir. Akarsular, çöküntü ovaları içinde akarak denize döküldükleri yerlerde delta ovaları oluşturmuştur. Bunların başlıcaları; Bakırçayı, Gediz, Küçük Menderes ve Büyük Menderes nehirleridir.

Bölge doğal göl bakımından zengin değildir. Önemli gölleri; Çamiçi ve Marmara'dır. Ayrıca akarsular üzerinde baraj gölleri bulunur. Bunlar Gediz nehri üzerindeki Demirköprü ile Büyük Menderes nehri üzerindeki Kemer ile Adıgüzel baraj gölleridir.

Ege Bölgesi, doğal, beşeri ve ekonomik özellikleri bakımından farklı iki bölüme ayrılır.

- a) Ege Bölümü
- b) İç Batı Anadolu Bölümü

a. Ege Bölümü

Ege Bölümü, kuzeyde Kaz Dağı'ndan güneyde Marmaris'in doğusuna kadar uzanır. Bölümü, iç kesimden Soma ile Denizli'nin doğusu arasında çizilen bir hat ayırır. Buraya kıyı Ege veya asıl Ege Bölümü de denir.

Bölümün yüzey şekillerinin ana özelliğini; kıyıya dik olarak uzanan dağlar ile çöküntü ovaları oluşturur. Bu dağ sıraları, kuzeyden güneye doğru; Kaz Dağı, Madra Dağı, Yunt Dağı, Bozdağlar, Aydın Dağları ve Menteşe dağlarıdır. Bu dağlar, genel olarak doğu-batı doğrultusunda uzanır. Menteşe yöresinde ise dağlar kuzeybatı-güneybatı doğrultuludur. Dağ sıraları arasında çöküntü ovaları yer alır. Bunlar; Bakırçayı, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes ovalarıdır. Bu ovaların içinden aynı adı taşıyan akarsular geçmektedir.

Bölümde Kula (Manisa) çevresinde genç volkan konileri bulunur. Bu volkanların yaymış olduğu lavlar ve tüfler çevreye farklı bir görünüm kazandırmıştır.

Ege Bölgesi'nin kıyıları çok girintili çıkıntılıdır. Kıyıda birçok koy, körfez ve kıyının yakınında çok sayıda ada yer alır. Adalar, Anadolu yarımadasının Ege denizindeki uzantısıdır. Uzun yıllar, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalan bu adaların çoğu bugün Yunanistan'ın yönetimindedir.

Bölümün önemli körfez ve yarımadalara, Edremit, Çandarlı, İzmir, Kuşadası, Güllük ve Gökova körfezleri ile Karaburun, Datça ve Bodrum yarımadalardır.

Ege bölümü, Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Dağların uzanış biçimi nedeniyle kıyıda yaklaşık 100-200 km içeriye kadar bu iklimin etkileri görülür. Bölümde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Kar yağışı ve donma olaylarına seyrek rastlanır. Günlük ve yıllık sıcaklık farkları azdır. Yıllık ortalama yağış miktarı 500-1.000 mm civarındadır. Bölümün en yağışlı yeri Menteşe yöresidir.

Bitki örtüsü iklime bağlı olarak alçak kesimlerde 500-800 metreye kadar maki, yüksek kesimlerde ise iğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlardır

Bölüm, akarsu bakımından zengindir. Başlıca akarsuları Bakırçayı, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes'tir. Bol miktarda alüvyon taşıyan bu akarsular, kıyıda delta ovaları oluşturmuştur. Bu nedenle, eski dönemlerde kıyıda yer alan Efes kenti Küçük Menderes nehrinin; Milet kenti ise Büyük Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlarla dolarak kıyının gerisinde kalmıştır. Gediz nehrinin taşıdığı alüvyonların İzmir körfezini doldurmasını önlemek için 19. yüzyılda açılan kanallarla yatağı daha kuzeye alınmıştır.

Bölüm, doğal göl bakımından zengin değildir. Buradaki başlıca göller Çamiçi ve Marmara gölleridir. Ayrıca baraj gölleri de bulunur.

Ege Bölümü'nde nüfus, çöküntü ovalarında, kıyı şeridinde ve işlek yollar boyunca yoğunlaşmıştır. Nüfusun yarısından fazlası kentlerde yaşar. Bölümün en tenha yeri, Menteşe yöresidir. Bunun başlıca nedeni, yörenin engebeli ve ana yollara göre uzakta kalmış olmasıdır.

Bölümde yer alan başlıca yerleşim merkezleri; İzmir, Denizli, Manisa, Aydın ve Muğla'dır.

Ülkemizin ve bölgenin önemli ihraç limanlarından biri olan İzmir, nüfus büyüklüğü itibarıyla, Türkiye'nin üçüncü büyük kentidir. İç kısımlara düzgün kara ve demir yolları ile bağlanmış olan İzmir, bölgenin en önemli ticaret, eğitim, kültür ve sanayi merkezidir.

Bölümün diğer yerleşim merkezleri Ayvalık, Edremit, Bergama, Ödemiş, Nazilli, Salihli, Akhisar, Kuşadası, Bodrum ve Marmaris'tir.

b. İç Batı Anadolu Bölümü

İç Batı Anadolu Bölümü, Ege Bölümü ile İç Anadolu Bölgesi arasında yer alır. Ege Bölgesi'nin en dağlık kesimidir. Bu bölümde, yükseltileri ortalama 800-1.000 metre olan plâtolar geniş yer kaplar. Plâtoların üzerinde zirveleri 2.000 metre civarında olan dağlar bulunur. Bu dağ sıralarının başlıcaları; Eğriöz, Şaphane, Murat, Sandıklı, Domaniç, Türkmen ve Emir dağlarıdır. Dağlar arasında yer alan başlıca düzlükler; Kütahya, Afyon, Banaz ve Çivril ovalarıdır.

Denize olan uzaklığın ve yükseltinin etkisiyle karasal iklimin etkili olduğu bölümde, kıyı kesimine göre yazlar daha serin, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Donma olayları daha sık görülür. İklimle ilgili olarak bitki örtüsü de değişiklik gösterir. Yüksek alanlarda seyrek ormanlar, alçak alanlarda bozkırlar görülür.

Büyük Menderes, Gediz, Susurluk ve Sakarya gibi önemli akarsularımız kaynaklarını İç Batı Anadolu bölümünden alır. Bu akarsular, sularını farklı denizlere ulaştırır.

İç Batı Anadolu bölümü, Ege Bölümü'ne göre tenhadır. Nüfus, su kaynaklarının çevresindeki tarıma elverişli düzlüklerde daha yoğundur. Bölümde kentleşme oranı düşüktür. Bölümün başlıca yerleşim merkezleri; Afyon, Kütahya ve Uşak'tır.

1.2. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü

Ege Bölgesi'nde dağların kıyıya dik uzanması nedeniyle deniz etkisi iç kısımlara kadar uzanır. Kıyıda tipik Akdeniz ikliminin etkileri görülür. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Kar yağışı ve donma olaylarına çok az rastlanır. İç kesimlerde ise Akdeniz ikliminin etkisi azalır ve iklim karasallaşır. Bu kesimde yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Yağışlar genellikle kışın ve ilkbaharda artar, donma olayları sıkça görülür.

Ege Bölgesinde, iklime bağlı olarak bitki örtüsü de değişiklik gösterir. Kıyıdaki alçak kesimlerde 500-800 metreye kadar maki, daha yüksek kesimlerde ormanlar yer alır. İç kesimlerin doğal bitki örtüsü bozkırdır. Yüksekliğin arttığı yerlerde ise ormanlara rastlanır.

2. BÖLGENİN GENEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELERİ

2.1. Nüfus Yapısı

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Ege Bölgesi'nin toplam nüfusu 8.938.781 olup, bölgenin 1990-2000 döneminde yıllık nüfus artış hızı %16,29'dur.

Nüfus sayım yıllarına göre bölge ve ülke nüfusundaki gelişmeler ve yıllık nüfus artış hızları Tablo 1'de verilmektedir.

TABLO 1: SAYIM YILLARINA GÖRE ÜLKE VE BÖLGE NÜFUSU İLE YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZLARI

Yıllar	Türkiye (1)		Ege Bölgesi (2)		(2) / (1)
	Nüfus	Artış Hızı (%) (*)	Nüfus	Artış Hızı (%) (*)	(%)
1965	31.391.421	24,63	4.397.337	22,75	14,01
1970	35.605.176	25,19	4.867.151	20,30	13,67
1975	40.347.719	25,01	5.397.195	20,67	13,38
1980	44.736.957	20,65	5.954.504	19,65	13,31
1985	50.664.458	24,88	6.746.769	24,98	13,32
1990 (1)	56.473.035	21,71	7.594.977	23,68	13,45
2000	67.803.927	18,28	8.938.781	16,29	13,18

(*) : Yıllık Nüfus Artış Hızını kapsamaktadır.

(1): 2000 Genel Nüfus Sayımı'ndaki idari bölünüşe göre
KAYNAK : DİE

Tablodan da görüleceği gibi, 1970 yılında bölge nüfusu Türkiye nüfusunun %14'ü iken, 2000 yılında bu oran %13,2 düzeyine inmiştir. 2000 Genel Nüfus Sayımına kadar nüfus büyüklüğü açısından bölgeler sıralamasında Marmara, İç Anadolu ve Karadeniz'den sonra daima dördüncü sırada yer alan Ege Bölgesi, 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre üçüncü sıraya yükselmiştir. Nüfus Sayımı sonuçları itibariyle ülke nüfus artış hızından daha düşük artış hızı sağlayan Ege Bölgesi nüfusu, 1990-2000 döneminde Marmara, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nden sonra nüfusu oran itibariyle en fazla artan dördüncü bölge olan Ege Bölgesi'nin nüfus artış hızı (1985-1990 dönemi hariç olmak üzere) devamlı olarak Türkiye nüfus artış hızının altında gerçekleşmiştir.

Nüfustaki gelişmeler bölgeyi oluşturan iller açısından bakıldığında ise; 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre en yüksek nüfusa sahip olan ilin İzmir olduğu görülür. İzmir'in nüfusu, 2000 Genel Nüfus Sayımı'na göre, 3.370.866 olup, il bu nüfusu ile bölge nüfusunun %37,7'sini oluşturur. Bölge içerisinde İzmir'den sonra ikinci sırayı Manisa (1.260.169) alırken üçüncü sırayı da Aydın (950.757) almaktadır. Bu üç ilin toplam nüfusu bölge nüfusunun %62,4'ünü oluşturmaktadır. Bölgenin en düşük nüfuslu ili ise Uşak'tır. 322.313 toplam nüfusa sahip olan Uşak, bölge nüfusunun %3,6'sını teşkil etmektedir.

Bölgede yer alan illerin tamamının nüfusu bir önceki sayım dönemine göre artış kaydederken, yıllık nüfus artış hızı açısından en fazla artış %23,97 ile Muğla'da gerçekleşmiştir. Bu ili sırasıyla, %22,38 ile İzmir, %14,21 ile Aydın ve %12,4 ile Denizli izlemektedir. 1990-2000 döneminde bölgede nüfus artış hızının en düşük olduğu il Manisa ve Afyon'dur. 1990-2000 döneminde Manisa ilinin nüfusu yıllık ortalama %8,76 oranında artış gösterirken, Afyon'un nüfusu %9,47 oranında artmıştır. 1990-2000 döneminde nüfus artış hızı açısından Muğla ve İzmir ilinin dışında geriye kalan diğer bütün iller, Türkiye geneli ve bölge nüfus artış hızından daha düşük bir artış göstermiştir **(Ek 1)**.

Ege Bölgesi net göç açısından, Marmara'dan sonra en fazla pozitif değere sahip, başka bir ifadeyle net göç alan ikinci bölgemizdir. 1985-1990 döneminde Marmara, Ege ve Akdeniz, diğer bölgelerden net göç alan bölgeler olurken, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile İç Anadolu net göç veren bölge konumundadır. 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 0-4 yaş grubu hariç, Ege Bölgesi nüfusu 6.928.917 olup, 1985-1990 döneminde bölge illerine göç edenlerin sayısı 564.679, Ege Bölgesi'nden diğer bölge illerine yönelik göç edenlerin sayısı ise 381.698'dir. 1985-1990 döneminde Ege Bölgesi'nin net göç miktarı 182.981 kişi, net göç hızı ise %26'dır.

1985-1990 arasında içe göç, dışa göç, net göç ve net göç hızı karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmektedir.

TABLO 2: 1985-1990 DÖNEMİ NET GÖÇ VE NET GÖÇ HIZI

	Türkiye	Ege Bölgesi
1990 Nüfusu (2)	50.518.291	6.928.917
İçe Göç	4.065.173	564.679
Toplam Göç İçindeki Pay (Binde)	1.000	139
1990 Nüfusu İçindeki Pay (Binde)	80	81
Dışa Göç	4.065.173	381.698
Toplam Göç İçindeki Pay (Binde)	1.000	94
1990 Nüfusu İçindeki Pay (Binde)	80	55
Net Göç (1)	-	182.981
Net Göç Hızı (Binde) (2)	-	26

(1): Türkiye toplamında iç göç dış göçe eşittir.

(2): 1990 nüfusundan 0-4 yaş nüfusu çıkarılmıştır.

KAYNAK : DİE

Tablodan görüldüğü gibi, içe göçün toplam göç içindeki payı Ege Bölgesi için %139 iken, dışa göç için bu oran %94'tür. Bu durum Ege Bölgesi'nin diğer bölge illerinden almış olduğu nüfus miktarını göstermektedir. Ege Bölgesi'nde 1990 nüfusu içerisinde içe göçün payı %81, dışa göçün payı ise %55 olarak gerçekleşmiştir.

Net göç miktarı açısından bölge illerinden Afyon ve Kütahya illeri net göç verirken (bu illerden özellikle Afyon'un daha yüksek negatif net göç hızına sahip olduğu görülmektedir), başta İzmir olmak üzere Muğla, Aydın, Manisa, Denizli ve Uşak illeri de net göç almaktadır. 1985-1990 döneminde İzmir ilinin net göç hızı %59 iken, Muğla'da bu oran, %31'dir (**Ek 2**).

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre bölge nüfusunun %61,5'i il ve ilçe merkezlerinde (şehirlerde), %38,5'i de bucak ve köylerde yaşamaktadır. Türkiye ve Bölge nüfusunun son üç sayım yılına göre şehir ve köy nüfus oranları Tablo 3'de verilmektedir.

TABLO 3: TÜRKİYE VE EGE BÖLGESİ ŞEHİR VE KÖY NÜFUS ORANLARI (%)

Yıllar	Türkiye		Ege Bölgesi	
	Şehirler	Köyler	Şehirler	Köyler
1985	53,0	47,0	54,8	45,2
1990	59,6	40,4	57,0	43,0
2000	64,9	35,1	61,5	38,5

KAYNAK : DİE

Tablodan da görüleceği gibi, 1985 yılında Bölge nüfusunun %54,8'ü şehirlerde yaşamaktayken, 2000 yılında şehirlerde yaşayanların oranı %61,5 seviyesine yükselmiştir. Bu oranlar Türkiye geneliyle mukayese edildiğinde, 1985 yılına kadar Ege Bölgesi'ndeki şehir nüfus oranlarının Türkiye geneline yakın hatta az bir miktar üstünde olduğu görülürken, 1990'dan sonraki dönemlerde bölge şehir nüfus oranında artış olmakla birlikte Türkiye genelinin altında bir orana sahip olduğu dikkati çekmektedir. Şehirleşme oranı açısından Ege Bölgesi, Marmara, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan sonra en yüksek şehirleşme oranına sahip dördüncü bölgedir.

Bölge illeri açısından şehirleşme oranları incelendiğinde; İzmir ilinin %81,1'lik değer ile Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde bir orana sahip olduğu dikkati çekmektedir. Bu ili %56,7 ile Manisa, %56,5 ile Uşak ve %51,9 ile de Aydın izlemektedir. Şehirleşme oranının en düşük olduğu il ise Muğla'dır. 2000 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Muğla ilinde şehirleşme oranı %37,5'dir. Bölgeyi oluşturan illerden yalnızca İzmir'de şehirleşme oranı bölge ve ülke ortalamalarının üzerinde iken, diğer yedi ilde şehirleşme oranı gerek ülke gerekse bölge ortalamasının altındadır **(Ek 3)**.

2.2. İstihdam Yapısı

2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına göre bölgedeki 12 yaş üstü faal nüfus 3.931.973 kişi olup, toplam bölge nüfusunun %43,2'sini oluşturmaktadır. İktisaden faal nüfusun iş kollarına göre dağılımı incelendiğinde ise, faal nüfusun tarımdaki payının %50,5 olduğu görülmektedir. Bu aynı yıl %48,4 olan ülke ortalamasının %4 üzerinde bir değerdir.

Bölgenin iktisaden faal nüfusunun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı, Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 4'te verilmektedir.

Tablodan da görüldüğü üzere, bölge aktif nüfusunun büyük bir çoğunluğu (%50,5) tarım sektöründe çalışmaktadır. Bölge imalat sanayinde çalışan nüfusun toplam

istihdam içerisindeki payı incelendiğinde ise bu oranın (%12,8), Türkiye ortalamasının çok az üzerinde olduğu görülmektedir.

TABLO 4: İKTİSADİ FAAL NÜFUSUN FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI (2000)

Faaliyet Kolları	Türkiye		Ege Bölgesi	
	İstihdam	%	İstihdam	%
Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	12.576.827	48,4	1.984.851	50,5
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	96.035	0,4	24.507	0,6
İmalat Sanayii	3.276.173	12,6	505.122	12,8
Elektrik, Gaz ve Su	98.152	0,4	14.476	0,4
İnşaat	1.196.246	4,6	166.315	4,2
Ticaret, Lokanta ve Oteller	2.512.777	9,7	397.087	10,1
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	853.255	3,3	118.026	3,0
Mali Hizmetler, Sigorta, Aracı ve Yardımcı Hiz.	808.126	3,1	103.813	2,6
Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	4.545.535	17,5	614.232	15,6
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	34.015	0,1	3.544	0,1
T O P L A M	25.997.141	100,0	3.931.973	100,0

KAYNAK : DİE, "2000 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Ege Bölgesi aktif nüfusunun (2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre) faaliyet kolları itibariyle dağılımı, 1990 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında, tarım sektöründe çalışanların oranının geçen 10 yıllık süre içinde 3,6 puan azalış gösterdiği dikkati çekmektedir. Yine bu dönem içinde sanayi sektöründe çalışanların oranı 0,3 puan düzeyinde artarken, ticaret ve turizm sektöründe çalışanlar oranının %2 puan, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler sektöründe çalışanlar oranının 2,4 puan arttığı görülür.

Aktif nüfusun faaliyet kollarına göre dağılımı, bölgeyi oluşturan iller açısından incelendiğinde; tarım sektöründe çalışanlar oranının en düşük olduğu ilin İzmir, sanayi sektöründe çalışanlar oranının en yüksek olduğu ilin yine İzmir olduğu dikkati çekmektedir. İzmir'de tarım sektöründe çalışanlar oranı %28,5 iken, sanayi sektöründe çalışanlar oranı %20,6, inşaat sektöründe %5,3 ve hizmetler sektöründe ise %45,5'dir. Bölgenin diğer bir önemli ili konumunda olan Manisa'da ise aktif nüfusun %61,5'i tarım sektöründe çalışmakta iken, %11,9'u sanayi sektöründe, %3'ü inşaat sektöründe ve %23,5'i de hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Bölgede tarım sektöründe çalışanlar oranının en yüksek olduğu il %70,1 ile Afyon olup, bunu sırasıyla %66,9 ile Kütahya, %61,9 ile Aydın, %61,5 ile

Manisa ve %60,1 ile de Uşak izlemektedir. Sanayi sektöründe çalışanlar oranının en düşük olduğu il ise %6 ile Muğla olup, bunu %6,4 ile Afyon, %7,5 ile Aydın takip etmektedir (Tablo 5).

TABLO 5: BÖLGE İLLERİNDE AKTİF NÜFUSUN DAĞILIMI (2000)

İller	Aktif Nüfus	Aktif Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı (%)			
		Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
Afyon	366.277	70,1	6,4	3,4	20,0
Aydın	449.981	61,9	7,5	4,2	26,3
Denizli	423.500	53,5	19,0	3,9	23,6
İzmir	1.281.008	28,5	20,6	5,3	45,5
Kütahya	300.564	66,9	9,9	3,1	20,1
Manisa	577.033	61,5	11,9	3,0	23,5
Muğla	393.701	55,0	6,0	4,9	33,9
Uşak	139.909	60,1	14,9	3,4	21,5
Ege Bölgesi	3.931.973	50,5	13,8	4,2	31,4
Türkiye	25.997.141	48,4	13,3	4,6	33,5

KAYNAK : DİE, "2000 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'nün bölgeye yönelik verileri incelendiğinde; 2001 yılı itibariyle 45.499 kişinin başvuruda bulunduğu ve yine 19.141 kişinin kendilerine uygun bir işe yerleştirildiği görülmektedir. 2001 yılı itibariyle Kuruma başvuranlar ve işe yerleştirilenler Tablo 6'da verilmektedir.

TABLO 6: TÜRKİYE İŞ KURUMU VERİLERİ (2001)

	Türkiye (1)	Ege Bölgesi (2)	(2) / (1) %
Yıl İçinde Yapılan Başvuru	327.417	45.499	13,90
- Erkek	252.554	36.920	14,62
- Kadın	74.863	8.579	11,46
Yıl İçinde Alınan Açık İş	226.899	20.413	9,00
- Erkek	183.879	17.594	9,57
- Kadın	43.020	2.819	6,55
Yıl İçinde İşverene Yapılan Takdim	276.138	42.413	15,36
- Erkek	218.031	36.699	16,83
- Kadın	58.107	5.714	9,83
Yıl İçinde İşe Yerleştirme	213.998	19.141	8,94
- Erkek	170.767	16.218	9,50
- Kadın	43.231	2.923	6,76
2002'ye Devreden İşgücü	968.852	123.347	12,73
- Erkek	790.203	100.901	12,77
- Kadın	178.649	22.446	12,56
Devreden İşgücünden İşsizler	718.665	84.347	11,74
- Erkek	582.851	68.489	11,75
- Kadın	135.814	15.858	11,68

KAYNAK : Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı, 2001.

2.3. Eğitim Durumu

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Ege Bölgesi'nde 6 yaş ve üzeri nüfus içinde okuma-yazma bilenlerin oranı %89,8'dir. Bölgede okuma-yazma bilen nüfusun içerisinde bir öğretim kurumundan mezun olanların oranı %78,4, bir öğretim kurumundan mezun olmadan okuma yazma bilenlerin oranı %21,5'dir. 2000 Nüfus Sayımına göre bir öğretim kurumundan mezun olanların %60,2'sini ilkokul, %9,7'sini ortaokul ve dengi meslek okulu, %18,2'sini lise ve dengi okul mezunu ve %8,1'ini ise yüksekokul ve fakülte mezunları oluşturmaktadır.

Tablo 7'de okur-yazarlık ve bitirilen son öğretim kurumlarına göre nüfus dağılımı verilmektedir.

TABLO 7: OKURYAZARLIK VE BİTİRİLEN SON ÖĞRETİM KURUMUNA GÖRE NÜFUS (2000)

	Türkiye		Ege Bölgesi	
	Nüfus	%	Nüfus	%
OKUMA VE YAZMA YAŞINDAKİ NÜFUS	59.859.243	100,0	8.086.982	100,0
Okuma Yazma Bilmeyen Nüfus	7.589.657	12,7	825.957	10,2
Okuma Yazma Bilip Bilmediği Bilinmeyen	10.205	0,0	443	0,0
Okuma Yazma Bilen Nüfus	52.259.381	87,3	7.260.582	89,8
Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olmayan	12.886.331	24,7	1.563.678	21,5
Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	13.243	0,0	1.131	0,0
Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olan	39.359.807	75,3	5.695.773	78,4
İlköğretim	1.719.479	4,4	217.402	3,8
İlkokul Mezunu	22.166.827	56,3	3.430.054	60,2
Ortaokul Mezunu	4.161.798	10,6	530.612	9,3
Ortaokul Dengi Meslek Okulu	146.232	0,4	20.257	0,4
Lise Mezunu	6.096.662	15,5	741.247	13,0
Lise Dengi Meslek Okulu	1.916.845	4,9	296.243	5,2
Yüksekokul ve Fakülte Mezunu	3.151.964	8,0	459.958	8,1

KAYNAK : DIE, "2000 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Bölgeyi oluşturan illerde okur-yazarlık oranının en yüksek olduğu il %92,7 ile Muğla'dır. Bu ili %91,9 ile İzmir, %89,6 ile Denizli ve %89,1 ile Kütahya izlemektedir. Okuma yazma oranının en düşük olduğu il ise %86,3 ile Manisa'dır. Yine okuma yazma bilenler içinde bir öğrenim kurumundan mezun olanların oranında en yüksek değer yine Muğla iline ait olurken, en düşük değer de Afyon'a aittir (Ek 4).

Bölgedeki okullaşma oranı, bütün okul grupları itibariyle, Türkiye ortalamasının üstünde bir değerdedir. Bölgedeki okullaşma oranının okul gruplarına ve cinsiyetine göre dağılımı Türkiye geneli ile karşılaştırmalı olarak Tablo 8'de verilmektedir.

TABLO 8: OKUL GRUPLARINA VE CİNSİYETE GÖRE OKULLAŞMA ORANLARI (%) (2001/2002)

	Türkiye	Ege Bölgesi
OKULÖNCESİ	6,2	9,3
- Erkek	6,4	9,6
- Kız	6,0	9,0
İLKÖĞRETİM	98,0	100,1
- Erkek	102,6	103,1
- Kız	93,2	96,9
ORTAÖĞRETİM	36,9	39,7
- Erkek	39,3	38,1
- Kız	34,4	41,3
MESLEKİ VE TEKNİK LİSE	20,5	25,3
- Erkek	25,4	30,8
- Kız	15,4	19,5

KAYNAK : DPT

Ülke genelinde 75 üniversiteden 29'u Marmara, 16'sı İç Anadolu, 7'si Akdeniz, 5'i Karadeniz, 5'i Doğu Anadolu, 3'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde iken 10'u da Ege Bölgesi'nde bulunmaktadır.

3.4. Sağlık Durumu

Ege Bölgesi'nde 2000 yılı itibariyle 166 hastane ve bu hastanelere ilişkin 20.671 yatak sayısı bulunmaktadır. Bölgedeki yataklı tedavi kurumlarının %28,9'u İzmir'de iken, %15,7'si Manisa'da, %11,4'ü de Muğla'dadır. Bölge yatak kapasitesinin ise %47,3'ünü İzmir, %13,3'ünü Manisa oluşturmaktadır. Gerek hastane sayısında gerekse yatak kapasitesinde en düşük oran Uşak iline aittir Bölgedeki yataklı tedavi kurumlarının 2000 yılı itibariyle yatak kapasitesi, hekim sayısı ve sağlıkla ilgili diğer göstergeler Tablo 9'da verilmektedir.

Tablodan da görüleceği gibi, onbin kişiye düşen yatak sayısı açısından Ege Bölgesi, Türkiye geneliyle aynı değere sahip olurken, diğer göstergeler açısından

(diş hekimi başına düşen nüfus, uzman ve pratisyen hekim başına düşen nüfus vs) da bölge, Türkiye ortalamasının üstündedir. Nitekim mütehassis hekim başına düşen kişi sayısı bölgede 1.507 iken, Türkiye genelinde 1.683, diş hekimi başına düşen kişi sayısı bölgede 3.412 iken, Türkiye genelinde 4.514 olduğu dikkati çekmektedir.

Bölgede sağlık imkânları İzmir ve Manisa illerinde daha gelişmiş durumdadır. İzmir ilinde bulunan ve Ege Üniversitesi'ne bağlı Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Dokuz Eylül Üniversitesine bağlı Tıp Fakültesi Hastanesi ile yine bu ilde faaliyet gösteren özel hastaneler İzmir'in sağlık yönünden gelişmesini sağlamıştır. Başta İzmir olmak üzere Manisa illerinin sağlık sektörü açısından gelişmişliği, bölgenin diğer illerinden bu illere yönelik bir talep doğurmaktadır.

TABLO 9: BÖLGE VE TÜRKİYE GENELİ KARŞILAŞTIRMALI SAĞLIK GÖSTERGELERİ (2000)

	Türkiye	Ege Bölgesi
Hastane Sayısı	1.184	166
Yatak Sayısı	156.549	20.671
Sağlık Merkezi Sayısı	141	15
Sağlık Personeli Sayısı		
Mütehassis Hekim	40.286	5.933
Pratisyen Hekim	45.857	7.306
Diş Hekimi	15.022	2.620
Hemşire	69.405	10.808
Sağlık Memuru	44.291	6.078
Ebe	41.510	7.162
Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı		
Mütehassis Hekim	1.683	1.507
Pratisyen Hekim	1.479	1.223
Diş Hekimi	4.514	3.412
Hemşire	977	827
Sağlık Memuru	1.531	1.471
Ebe	1.633	1.248
Eczane Sayısı		
Eczacı Sayısı	23.516	4.005
Onbin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	23,1	23,1

(1) : Kamu hastane ve yatak sayısına sağlık merkezleri de dahil edilmiştir.

(2) : Sağlık personeli sayısı devlet hesabına ve serbest çalışan tüm sağlık personeli kapsar. Milli Savunma Bakanlığı'nda görevli sağlık personeli yalnız toplamda kapsamıştır.

(3) : Eczane sayısı, ecza depolarını, hastane ve müessese eczanelerini kapsamaz.

(4) : Eczacı sayısı Milli Savunma Bakanlığı'nda görevli eczacıları da kapsar.

NOT: Kamu ve özel hastane ve yatak sayısı, askeri hastaneleri kapsamaz.

KAYNAK : DİE

2.5. Bölgenin Gelişmişlik Düzeyi

Gelişmişlik düzeyi veya ekonomik kalkınma; bir ülkede toplumun sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve nüfus başına düşen üretim hacminde meydana gelen önemli ve reel artış, refah seviyesinde beliren yükseliştir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, gelişmişlik, ekonomik büyümeyle birlikte, sosyal, kültürel, hatta siyasal yapılardaki ilerlemeyi de kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, gelişmişlik, içinde bulunulan ortamın ve yaşamın kalitesi anlamına gelmektedir.

Ege Bölgesi'nin ve illerinin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi için bu yaklaşımın gereği olarak üç önemli çalışmanın sonuçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir:

- **Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) illere ve bölgelere göre dağılımı** ¹
- **İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması** ²
- **İller için belirlenen İnsani Gelişme Endeksi (İGE) sıralaması** ³

Gelişmişlik göreceli bir kavramdır. O nedenle bölgenin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi için, bölgeye ait değerlerin ifadesiyle yetinilmemiş -Ege Bölgesi'nin diğer bölgelerle kıyaslaması yapılarak- bölgenin ülke içindeki konumu da araştırılmıştır. Ayrıca, bölgeyi oluşturan illerin birbirine göre konumu da irdelenmiş, böylece bölge içerisindeki gelişmişlik farklarına da dikkat çekilmiştir.

2.5.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Açısından Ege Bölgesi

Ege Bölgesi gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) rakamları incelendiğinde 1987 yılında 12.392 milyar TL. olan cari fiyatlarla GSYİH, 1987-2001 döneminde yaklaşık olarak 2.249 kat (yıllık ortalama %55,1 oranında) artış göstererek 2001 yılı

¹ Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından açıklanan "İller İtibariyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Sonuçları"na ilişkin çalışma.

² Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nce 1996 yılında yapılmış olan "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" adlı çalışma.

³ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 2001 yılında yapılmış olan "İnsani Gelişme Raporu, 1997" adlı çalışma.

itibariyle 27.863.436 milyar TL. olarak gerçekleştiği görülmektedir. GSYİH'daki artış sabit fiyatlarla (1987 yılı üretici fiyatlarıyla) değerlendirildiğinde, 1987-2001 döneminde bölge GSYİH'sının %48,1 (yıllık ortalama %2,8) oranında bir artış gösterdiği dikkati çekmektedir.

Ege Bölgesi'nin toplam lke GSYİH'na katkısı (cari ve sabit fiyatlarla) incelendiğinde ise, 1987 yılında Türkiye GSYİH'sı içinde %16,6'lık bir paya sahip olan Ege Bölgesi'nin bölgeler sıralamasında Marmara ve İç Anadolu Bölgesi'nden sonra üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir (2001 yılına gelindiğinde, bölgenin, Türkiye içindeki yerinin sıralaması değişmemiştir). 1987-2001 dönemi itibariyle bölge hasılasının Türkiye içindeki yeri cari fiyatlar bazında çok az miktar düşmekle birlikte sabit fiyatlar itibariyle lke GSYİH'sı içindeki payı aynı kalmıştır. 2001 yılında bölge hasılasının Türkiye içindeki payı cari ve sabit fiyatlar itibariyle sırasıyla %15,6 ve %16,7 olarak gerçekleşmiştir (**Tablo 10**).

Bölge illerinin GSYİH'ya katkıları incelenecek olursa; 2001 yılı itibariyle (cari fiyatlarla) en yüksek katkının %48 ile İzmir iline ait olduğu görülmektedir. 13,4 trilyon üretim değerı ile İzmir, Ege Bölgesi içinde ilk sırada bulunmaktadır. Bunu sırasıyla %13,5 ile Manisa, %10,5 ile de Muğla izlemektedir. Yukarıda sayılan bu üç il, bölge hasılasının yaklaşık olarak %72'sini oluştururken, geriye kalan 5 il ise bölge hasılasının %28'ini teşkil etmektedir. Bölge hasılası içinde en düşük pay ise %2 ile Uşak'a ait olurken, bunu %4,5 ile Afyon ve %5,2 ile de Kütahya ili izlemektedir. GSYİH'nın büyüklüğü açısından İzmir, Türkiye geneli içinde üçüncü sırada yer alırken, Manisa 10, Muğla ise 11. sırada bulunmaktadır (**Ek 5**).

Ege Bölgesi ve Türkiye GSYİH'sının yıllar itibariyle gelişimi (sabit ve cari fiyatlarla) Tablo 10'da verilmektedir.

TABLO 10: BÖLGE VE TÜRKİYE GSYİH'SININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

YILLAR	TÜRKİYE				EGE BÖLGESİ				Bölgenin Türkiye İçindeki Yeri	
	Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla		Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla		Cari Fiyatlarla %	Sabit Fiyatlarla %
	Değer (Milyar TL)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyar TL)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyar TL)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyar TL)	Gelişme Hızı (%)		
1987	74.722	-	74.722	-	12.392	-	12.392	-	16,58	16,58
1988	129.225	72,9	76.306	2,1	20.982	69,3	12.823	3,5	16,24	16,80
1989	227.324	75,9	76.498	0,3	36.659	74,7	12.700	-1,0	16,13	16,60
1990	393.060	72,9	83.578	9,3	62.154	69,5	13.771	8,4	15,81	16,48
1991	630.117	60,3	84.353	0,9	97.282	56,5	13.674	-0,7	15,44	16,21
1992	1.093.368	73,5	89.401	6,0	171.045	75,8	14.631	7,0	15,64	16,37
1993	1.991.867	81,3	96.590	8,0	303.406	77,4	15.986	9,3	15,23	16,55
1994	3.868.429	95,2	91.321	-5,5	614.443	102,5	15.743	-1,5	15,88	17,24
1995	7.762.456	100,7	97.888	7,2	1.210.816	97,1	16.556	5,8	15,60	16,91
1996	14.772.110	90,3	104.745	7,0	2.375.479	96,2	17.936	7,7	16,08	17,12
1997	28.835.883	95,2	112.631	7,5	4.408.195	85,6	18.868	5,2	15,29	16,75
1998	52.224.945	81,1	116.114	3,1	8.022.598	82,0	19.448	3,1	15,36	16,75
1999	77.415.272	48,2	110.646	-4,7	11.722.004	46,1	18.310	-5,9	15,14	16,55
2000	124.583.458	60,9	118.789	7,4	19.036.527	62,4	19.904	8,7	15,28	16,76
2001	178.412.438	43,2	109.885	-7,5	27.863.436	46,4	18.351	-7,8	15,62	16,70

KAYNAK : DİE

Ege Bölgesi GSYİH'sının faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde ise, 1987 yılı itibariyle (cari fiyatlarla) en yüksek payın %25,7 ile sanayi sektörüne ait olduğu ve bunu %21,8 pay ile tarım sektörü, %20,4 ile ticaret sektörü, %10,3 ile ulaştırma ve haberleşme sektörü ve %5,8 pay ile de inşaat sektörünün izlediği görülmektedir. 1987'de devlet hizmetlerinin GSYİH içindeki payı ise %3,9'dur. 1987-2001 döneminde GSYİH'nın sektörlere göre dağılımında tarım sektörünün payında yedi puanlık önemli bir düşüş olduğu görülürken, sanayi sektörünün payında 2,4 puanlık bir artış olduğu dikkati çekmektedir. Yine bu dönemde ticaret sektörünün payı aynı kalırken, ulaştırma ve haberleşme sektörünün payında bir artış, inşaat sektörünün payında da azalış meydana gelmiştir. 1987-2001 döneminde devlet hizmetlerinin GSYİH içindeki payında ise %100'ün üzerinde oldukça önemli düzeyde bir artış olmuş ve 2000 yılı itibariyle devlet hizmetlerinin GSYİH içindeki payı %8,4 düzeyine yükselmiştir. Bölge illeri arasında devlet hizmetlerinin GSYİH içindeki payı açısından en yüksek orana sahip il %12,6 ile Afyon olup, bunu %12,4 ile Uşak, %10,2 ile de Aydın izlemektedir. Devlet hizmetlerinin payının en düşük olduğu il ise %6,4 ile Manisa'dır **(Ek 17)**.

2001 yılı itibariyle Ege Bölgesi GSYİH'sı sektörler itibariyle incelendiğinde, cari fiyatlarla 27.863 trilyon TL olarak gerçekleşen GSYİH içinde en yüksek pay %28,1 (7.840 trilyon TL) ile sanayi sektörüne ait olduğu görülürken, bunu %20 (5.584 trilyon TL) ile ticaret sektörü, %13,9 (3.862 trilyon TL) ile ulaştırma ve haberleşme sektörü, %13,4 (3.722 trilyon TL) ile de tarım sektörünün izlediği görülmektedir. İnşaat sektörünün bölge GSYİH içindeki payı ise 2001'de %3,9 olarak gerçekleşmiştir.

Ege Bölgesi, Türkiye genelinde tarım sektöründe yaratılan gayri safi yurtiçi hasılanın %17,3'ünü oluştururken, sanayi sektöründe ülke genelinin %17,1'ini, ticaret sektöründe %14,9'unu, ulaştırma ve haberleşme sektöründe %13,7'sini ve inşaat sektöründe ise %11,8'ini oluşturmaktadır **(Tablo 11)**.

Tablo 11'de Bölge ve Türkiye GSYİH'sının faaliyet kollarına göre dağılımı 2000 yılı itibariyle verilmektedir.

TABLO 11: BÖLGE VE TÜRKİYE GSYİH'SININ FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI (2001) (Cari Fiyatlarla)

SEKTÖRLER	TÜRKİYE (1)			EGE BÖLGESİ (2)			(2) / (1) (%)
	Değer (Milyar TL)	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyar TL)	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)	
1. TARIM	21.521.043	12,1	22,7	3.722.238	13,4	18,0	17,30
a)Çiftçilik ve Hayvancılık	20.263.268	11,4	22,3	3.460.469	12,4	17,8	17,08
b)Ormancılık	508.944	0,3	20,2	83.919	0,3	30,6	16,49
c)Balıkçılık	748.830	0,4	35,6	177.850	0,6	17,9	23,75
2. SANAYİ	45.881.462	25,7	58,1	7.839.531	28,1	63,2	17,09
a)Madencilik ve Taşocaklığı	2.135.427	1,2	50,1	609.476	2,2	35,9	28,54
b)İmalat Sanayii	36.730.882	20,6	53,8	5.611.527	20,1	56,5	15,28
c)Elektrik, Gaz ve Su	7.015.153	3,9	88,7	1.618.529	5,8	110,3	23,07
3. İNŞAAT	9.240.878	5,2	42,5	1.093.242	3,9	28,9	11,83
4. TİCARET	37.403.001	21,0	50,2	5.584.688	20,0	54,4	14,93
a)Toptan ve Perakende Ticaret	29.711.008	16,7	44,8	3.866.691	13,9	44,2	13,01
b)Otel, Lokanta Hizmetleri	7.691.993	4,3	75,5	1.717.997	6,2	83,8	22,33
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	28.159.160	15,8	59,6	3.862.092	13,9	63,0	13,72
6. MALİ KURULUŞLAR	6.639.387	3,7	41,3	518.026	1,9	25,8	7,80
7. KONUT SAHİPLİĞİ	8.491.897	4,8	47,1	1.283.403	4,6	46,7	15,11
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	6.592.344	3,7	48,8	928.691	3,3	49,3	14,09
9. (EKSİ) İZAFİ BANKA HİZMETLERİ	11.534.431	6,5	181,5	579.337	2,1	144,0	5,02
10. SEKTÖRLER TOPLAMI (1-9)	152.394.742	85,4	43,2	24.252.574	87,0	47,3	15,91
11. DEVLET HİZMETLERİ	18.525.724	10,4	46,6	2.332.229	8,4	47,1	12,59
12. KAR AMACI OLMAYAN ÖZEL HİZMET KURULUŞLARI	918.063	0,5	92,4	10.296	0,0	99,7	1,12
13. ARA TOPLAMI (10 + 12)	171.838.529	96,3	43,8	26.595.099	95,4	47,3	15,48
14. İTHALAT VERGİSİ	6.573.910	3,7	29,8	1.268.337	4,6	29,0	19,29
15. GAYRİ SAFİ YURTTIÇİ HASILA (13 + 14) (Alıcı Fiyatlarıyla)	178.412.438	100,0	43,2	27.863.436	100,0	46,4	15,62

KAYNAK : DİE

Kişi başına gelir düzeyi açısından Ege Bölgesi incelendiğinde; 1987 yılı itibariyle 2.021 \$ olan kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın devamlı olarak artış göstererek 1993'de 3.375 \$'a yükseldiği dikkati çekerken, 1994'deki ekonomik kriz sürecinde yaşanan yüksek oranlı devalüasyon sonrasında 1994'te 2.548 \$ olduğu görülmektedir. 1995'den sonra sürekli olarak artış gösteren kişi başına gelir düzeyi 1998'de en yüksek değeri olan 3.630 \$'a ulaşmıştır. 2000 yılında 3.403 \$ olan Ege Bölgesi kişi başına düşen hasıla miktarı, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz neticesinde, 2001 yılı sonunda 2.545 \$ seviyesine gerilemiştir. Kişi başına düşen gayri safi hasılanın büyüklüğü açısından Ege Bölgesi, Marmara'dan sonra, bölgeler sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 12'de Bölge ve Türkiye kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın yıllar itibariyle gelişimi verilmektedir.

TABLO 12: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH AÇISINDAN EGE BÖLGESİNİN TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

YILLAR	Türkiye			Ege Bölgesi		
	Bin TL	Gelişme Hızı %	\$	Bin TL	Gelişme Hızı %	\$
1987	1.422	-	1.629	1.763	-	2.021
1988	2.406	69,2	1.685	2.916	65,4	2.042
1989	4.141	72,1	1.933	4.976	70,6	2.323
1990	6.994	68,9	2.655	8.227	65,3	3.123
1991	10.996	57,2	2.603	12.605	53,2	2.984
1992	18.722	70,3	2.682	21.704	72,2	3.110
1993	33.314	77,9	2.981	37.720	73,8	3.375
1994	63.861	91,7	2.173	74.872	98,5	2.548
1995	125.924	97,2	2.727	144.703	93,3	3.133
1996	235.611	87,1	2.888	278.583	92,5	3.414
1997	461.522	95,9	3.021	524.910	88,4	3.436
1998	822.977	78,3	3.176	940.530	79,2	3.630
1999	1.203.124	46,2	2.847	1.355.615	44,1	3.208
2000	1.846.748	53,5	2.941	2.137.021	57,6	3.403
2001	2.600.082	40,8	2.146	3.082.460	44,2	2.545

KAYNAK : DİE

Tablodan da görülebileceği gibi, bölge kişi başına düşen gayri safi hasılanın, Türkiye kişi başına hasılanından yaklaşık olarak %18-20 daha yüksek bir düzeyde olduğu dikkati çekmektedir. Bölge illeri açısından kişi başına düşen GSYİH incelendiğinde ise, en yüksek kişi başına hasılanın 3.308 \$ ile Muğla iline ait olduğu görülürken, bunu 3.275 \$ ile İzmir, 2.459 \$ ile Manisa, 2.133 \$ ile Denizli,

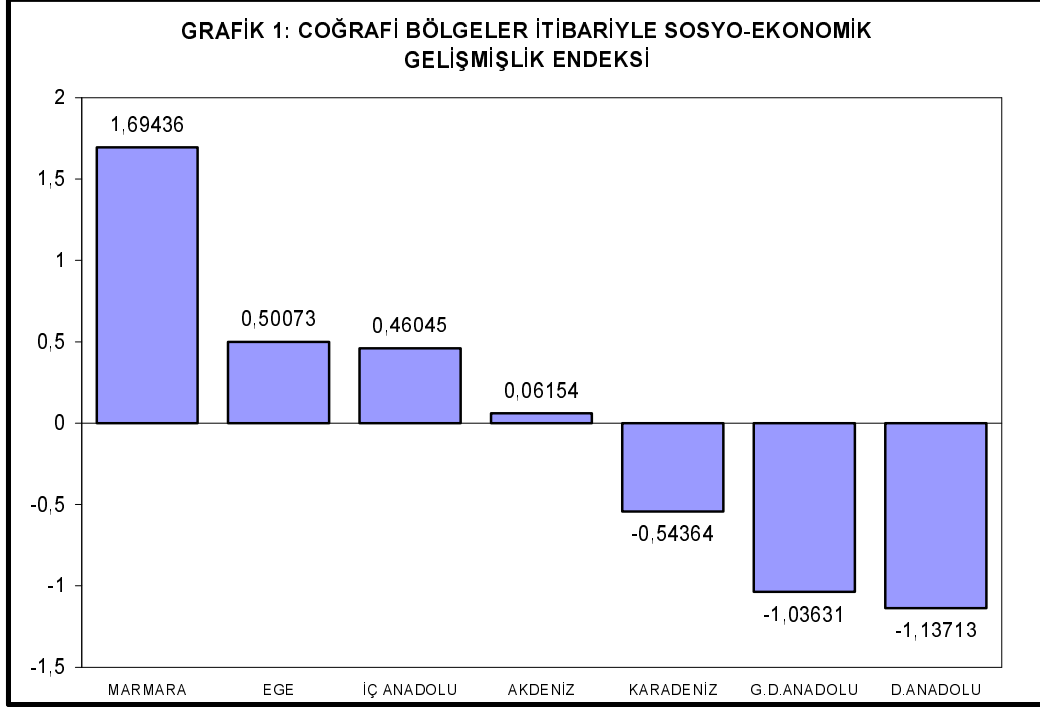
2.017 \$ ile Aydın, 1.805 \$ ile Kütahya ve 1.436 \$ ile de Uşak izlemektedir. Kişi başına düşen gayri safi hasılanın en düşük olduğu il ise 1.263 \$ ile Afyon'dur. Bölgeyi oluşturan illerden Muğla ve İzmir bölge ortalamasının üzerinde kişi başına hasıla rakamına sahipken, diğer iller bölge ortalamasının altında bir değere sahiptir. Yine bölge illerinden Muğla, İzmir ve Manisa, Türkiye ortalamasının üstünde kişi başına hasıla rakamına sahip olup, bu illerden Muğla, Türkiye sıralamasında beşinci, İzmir altıncı ve Manisa ise 15. sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen hasılanın büyüklüğü itibarıyla bölge içerisinde son sırada yer alan Afyon, Türkiye genelinde 55. sırada yer alırken, Uşak, 50. sırada bulunmaktadır (Ek 6).

2.5.2. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Açısından Ege Bölgesi

Ekonomik Kalkınma; bir ülkede toplumun sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve nüfus başına düşen üretim hacminde meydana gelen önemli ve reel artış, refah seviyesinde beliren yükseliştir. Refah seviyesinin dar anlamı ile yükselişinin en iyi ölçüsü, üretimden nüfus başına düşen pay (başka bir ifadeyle kişi başına gelir) da meydana gelen artıştır. Ancak kişi başına gelir düzeyindeki artışlar, tek başına, ekonomik kalkınmayı tam anlamı ile ifade edememektedir. Dolayısıyla, refah seviyesini geniş anlamda tanımlayarak (kişi başına düşen reel gelirin önemli ölçüde artması, adaletli gelir dağılımı, beslenme ve sağlık koşullarının artması, eğitim-öğretim olanaklarının artması, vs.); toplumun sosyo-ekonomik yapısındaki değişmeyi bu parametrelerdeki değişmeyi de göz önüne alarak değerlendirmek gerekmektedir.

Bu amaçla Ege Bölgesinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi incelenirken; Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nce 1996 yılında yapılmış olan "**İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996)**"ndan yararlanılmıştır. Araştırma Aralık 1995'teki idari yapıyı esas aldığından 76 ili kapsamaktadır. 1990-1993 yıllarına ait il ölçeğinde 58 gösterge kullanılmıştır. Eğitim, sağlık, demografik veriler ve gelir yaratan sektörler açısından çok sayıda bileşenle yapılan bu çalışmada, bütün iller ve dolayısıyla bölgeler sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından sıralanmıştır.

Coğrafi bölgeler tanımı çerçevesinde yapılan sıralama sonuçlarına göre, Ege Bölgesi 0,50073 endeks değeriyle ülke ortalamasına üstünde kalarak Marmara Bölgesi'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

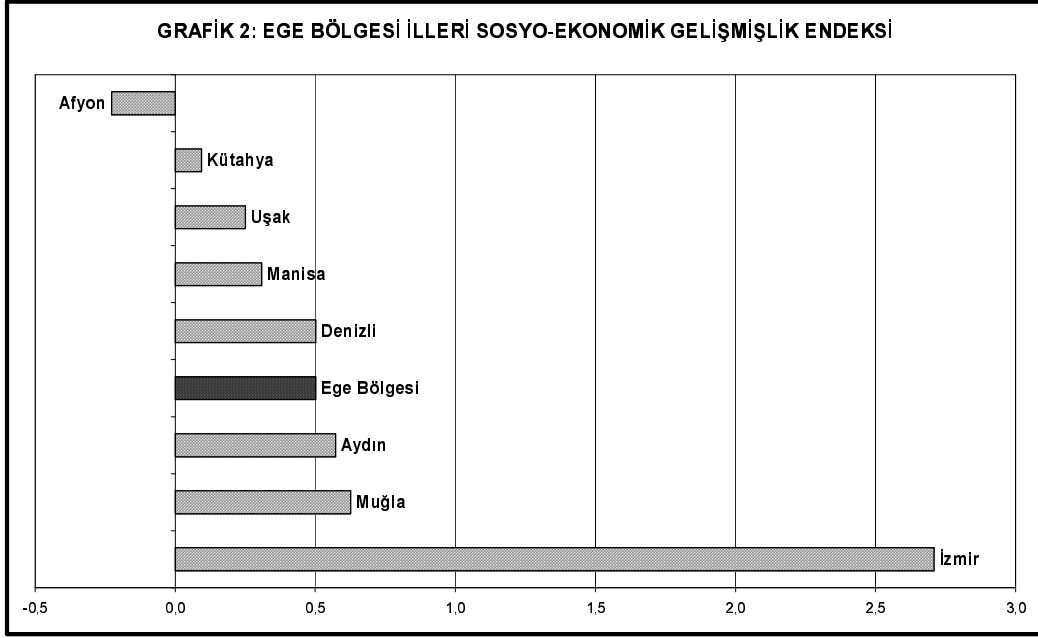
Grafikten de görüldüğü gibi, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren endeks değerleriyle ülke ortalamasının altında kalan bölgeler; Karadeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dur. Ülke ortalamasından yüksek olan bölgeler ise Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz'dir. Bunlardan, 0,50073 endeks değeriyle, toplam 8 ilden oluşan Ege Bölgesi, ülke ortalamasının üstünde bir değerle ikinci sırada yer almaktadır.

Sanayi, ticari ve mali göstergeler itibariyle bölgesel sıralamada, Marmara'dan sonra ikinci sırada olan Ege Bölgesi'nde; eğitim, sağlık, altyapı ve diğer refah göstergelerinde de benzer durum söz konusudur. Bazı göstergelerde ise Marmara'nın önüne geçerek ilk sırada, ya da İç Anadolu veya Akdeniz Bölgesi'ni izleyerek üçüncü sırada yer almaktadır.

Ege Bölgesi, mevcut sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile oldukça dengeli bir yapı sergilemektedir. Ekonomik ve sosyal sektörlerde gözlenen dengeli gelişme, mekansal düzeyde de geçerlidir. Nüfusun mekansal dağılımından, sanayinin mekansal dağılımına kadar kendi içinde dengeli bir bölgesel gelişme performansı göstermektedir. Bölgede endeks değeri itibarıyla Türkiye ortalaması altında kalan tek il Afyon olmakla beraber, Afyon ile diğer iller arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi oranları yakındır. İzmir dışında Ege Bölgesi'nde yer alan tüm iller, Türkiye ortalamasına yakın değerler almıştır (**Ek 8**).

Tarımın modernize olduğu, turizmin geliştiği ve sanayinin çeşitlenerek zenginleştiği Ege Bölgesi'nde, gelişmenin geleneksel kutup niteliğindeki İzmir'den çevre illere yaygınlaşması sürmektedir. Bu illerden başlıcaları; Manisa, Denizli, Aydın, Uşak ve Afyon'dur.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik değerleri bölgeyi oluşturan iller açısından incelendiğinde; en yüksek değere sahip olan ilin İzmir olduğu görülürken, bu ile ait endeks değerinin 2,707983 olduğu dikkati çekmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinde en yüksek değere sahip olan İzmir ilini 0,625896 endeks değeriyle Muğla ili izlerken, bunu sırasıyla Aydın, Denizli, Manisa, Uşak ve Kütahya ilinin takip ettiği dikkati çekmektedir. En düşük gelişme endeksine sahip il ise, -0,228109 endeks değeriyle, Afyon'dur. Bölge illerinden yalnızca Afyon'a ait endeks değeri negatif olup, diğer bütün illerin endeks değeri pozitifdir. İllerin sahip olduğu gelişmişlik endeks değerleri Ege Bölgesi ortalama değeri ile karşılaştırıldığında; İzmir, Muğla, Aydın ve Denizlinin bölge ortalamasının üstünde bir endeks değerine sahip olduğu görülürken, Afyon, Kütahya, Uşak ve Manisa illerinin ise bölge endeksinin altında bir endeks değerine sahip oldukları dikkati çekmektedir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması Türkiye geneli açısından incelendiğinde, İzmir'in Türkiye geneli içinde üçüncü sırada olduğu görülürken, Muğla'nın, 11, Aydın'ın 12, Denizlini 16, Manisa'nın 22, Uşak'ın 23, Kütahya'nın da 31. sırada bulunduğu dikkati çekmektedir. Endeks değeri negatif olan Afyon ise ülke genelinde 41. sırada bulunmaktadır (**Ek 8**).

DPT tarafından yapılan araştırmanın diğer amaçlarından birisi de, eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve ülke genelinde homojen alanların saptanmasıdır. Yapılan çözümlenmeler ve değerlendirmeler sonucunda ülke; farklı gelişmişlik düzeylerinde 5 ayrı gruba ayrılmıştır. Bu ayrıma göre birinci grupta 5, ikinci grupta 11, üçüncü grupta 26, dördüncü ve beşinci grupta ise 17'şer il yer almaktadır.

Gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarının dağılımı orijinal çalışmadan aynen alınarak Tablo 13'de verilmiştir.

Tablodan da görüleceği gibi, Ege Bölgesi illerinden bir tanesi (İzmir) birinci derecede gelişmiş iller grubunda bulunurken, üç tanesi (Muğla, Aydın ve Denizli) ikinci derecede gelişmiş iller grubunda, dört il de (Manisa, Uşak, Kütahya ve Afyon) üçüncü derecede gelişmiş iller grubunda yer almaktadır.

TABLO 13: GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KADEMELİ İL GRUPLARI

1.Derecede Gelişmiş İller	2.Derecede Gelişmiş İller	3.Derecede Gelişmiş İller	4.Derecede Gelişmiş İller	5.Derecede Gelişmiş İller
1. İstanbul	1. Eskişehir	1. Bilecik	1. Kastamonu	1. Tunceli
2. Ankara	2. Antalya	2. Edirne	2. Çorum	2. Adıyaman
3. İzmir	3. Tekirdağ	3. Zonguldak	3. Giresun	3. Kars
4. Kocaeli	4. Adana	4. Çanakkale	4. Artvin	4. Gümüşhane
5. Bursa	5. İçel	5. Isparta	5. Erzincan	5. Bayburt
	6. Muğla	6. Manisa	6. Sivas	6. Batman
	7. Aydın	7. Uşak	7. Aksaray	7. Mardin
	8. Balıkesir	8. Konya	8. Kahramanmaraş	8. Van
	9. Kırklareli	9. Gaziantep	9. Bartın	9. Siirt
	10. Kayseri	10. Hatay	10. Tokat	10. Iğdır
	11. Denizli	11. Sakarya	11. Çankırı	11. Hakkari
		12. Bolu	12. Sinop	12. Bitlis
		13. Burdur	13. Ordu	13. Ardahan
		14. Kırıkkale	14. Erzurum	14. Bingöl
		15. Kütahya	15. Diyarbakır	15. Ağrı
		16. Nevşehir	16. Yozgat	16. Şırnak
		17. Elazığ	17. Şanlıurfa	17. Muş
		18. Trabzon		
		19. Samsun		
		20. Kırşehir		
		21. Rize		
		22. Malatya		
		23. Amasya		
		24. Karaman		
		25. Afyon		
		26. Niğde		

2.5.3. İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Açısından Ege Bölgesi

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Gelişme Endeksi (İGE); üç göstergeye dayanan birleşik bir endekstir. Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen yaşam beklentisi, erişkin okur-yazarlık oranı (ağırlığı üçte iki) ve birleşik ilk, orta ve yüksek okul kayıt oranları (ağırlığı üçte bir) kombinasyonu ile ölçülen eğitim düzeyi ve kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla ile ölçülen yaşam standartları.

Birleşmiş Milletler'in uluslar arası sıralamalarda kullandığı İGE göstergesi, bir süredir Türkiye'deki iller arasındaki gelişmişlik sıralamasını göstermek için de kullanılmaktadır. Dolayısıyla, Ege Bölgesi ve illerinin gelişmişlik düzeyinin

belirlenmesi ve Türkiye içindeki yerinin mukayese edilmesi açısından bu çalışmanın sonuçlarından da yararlanılmıştır.

Türkiye'ye yönelik olarak yapılan ve 1997 yılına ilişkin İnsani Gelişme Endeksi çalışmasının sonuçları aşağıda verilmiştir:

UNDP tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin 1997 yılı İGE değeri 0,720 olarak tespit edilmiştir. Gelişmişlik endeksi, bölgeler bazında değerlendirildiğinde; en yüksek değere Marmara Bölgesi'nin (0,801) sahip olduğu görülürken, bunu 0,757 İGE değeri ile Ege ve 0,736 ile de İç Anadolu Bölgesi'nin takip ettiği görülür. Bu üç bölgemizin İGE değeri, Türkiye ortalamasının üzerindedir (**Tablo 14**).

TABLO 14: BÖLGELERE GÖRE İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ

Bölge	1975	1997	Değişim (Puan)
Marmara	0,627	0,801	0,174
Ege	0,573	0,757	0,184
İç Anadolu	0,549	0,736	0,187
Akdeniz	0,528	0,713	0,185
Karadeniz	0,504	0,694	0,190
Güneydoğu Anadolu	0,447	0,612	0,165
Doğu Anadolu	0,446	0,612	0,166
Türkiye	0,530	0,720	0,190

KAYNAK: İnsani Gelişme Raporu, UNDP, 2001.

İnsani Gelişme Endeksi, iller bazında değerlendirildiğinde; Yüksek insani gelişme grubu içerisinde başta Kocaeli olmak üzere Yalova, İstanbul, Bursa ve İzmir'in geldiği görülmektedir. Orta insani gelişme grubu içerisinde ise 73 il bulunmaktadır. Ege Bölgesi'nin İzmir dışında kalan diğer yedi ili bu grup içinde yer almaktadır. İnsani gelişme endeksi açısından, düşük insani gelişme grubu içerisinde ise yalnızca Şırnak ili bulunmaktadır.

Bölge illerinden İzmir, 0,800 endeks değeri ile Türkiye geneli içinde beşinci sırada yer alırken, Muğla yedinci, Aydın 15, Denizli, 17, Manisa 19, Uşak 26, Kütahya 36 ve Afyon ise 43. sırada yer almaktadır (**Tablo 15**).

TABLO 15: EGE BÖLGESİ İLLERİ İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ (1997)

İller	Yaşam Beklentisi		Eğitim Durumu			Gelir Durumu		İnsani Gelişme Endeksi	Türkiye Sıralaması	Bölge Sıralaması
	Doğumda Yaşam Beklentisi	Endeks Değeri	Okur-Yazar Oranı %	Toplam Okullaşma Oranı %	Eğitim Endeksi	Kişi Başına Reel GSYİH (SGP \$)	GSYİH Endeksi			
Afyon	69,0	0,73	84,9	49,3	0,73	3.284,3	0,61	0,690	43	8
Aydın	73,7	0,81	84,0	55,0	0,74	6.557,9	0,70	0,751	15	3
Denizli	72,8	0,80	85,3	55,0	0,75	6.407,0	0,69	0,748	17	4
İzmir	73,1	0,85	89,7	72,2	0,84	9.394,9	0,76	0,800	5	1
Kütahya	67,9	0,72	84,0	58,4	0,75	5.059,6	0,65	0,708	36	7
Manisa	72,2	0,79	82,5	55,0	0,73	7.193,8	0,71	0,745	19	5
Muğla	72,9	0,80	88,6	58,4	0,79	8.776,2	0,75	0,777	7	2
Uşak	70,6	0,76	82,3	64,2	0,76	4.660,8	0,64	0,721	26	6

KAYNAK: İnsani Gelişme Raporu, UNDP, 2001.

Tablodan da görüleceği gibi, Ege Bölgesi'ni oluşturan illerin İnsani Gelişmişlik Endeks değeri 0,800 ile 0,690 arasında değişmektedir. Tabloda bölgeyi oluşturan iller arasındaki gelişmişlik farkları gösterildiği gibi, Türkiye içindeki sıralamaları da görülmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi, Ege Bölgesi'nin endeks değeri 0,757 olup, bu endeks değerinden bölge içinde yalnızca İzmir ve Muğla yüksek düzeyde bir değere sahiptir. Geriye kalan sekiz il ise bölge İGE değerinden daha düşük bir değere sahiptir. Yine tablodan izleneceği üzere, Türkiye geneline ait gelişmişlik endeks değerinden altı il (İzmir Muğla, Aydın, Manisa, Denizli ve Uşak) daha yüksek değere sahip iken, yalnızca iki ilin (Afyon ve Kütahya), Türkiye ortalamasının altında bir gelişmişlik düzeyine sahip olduğu dikkati çekmektedir.

UNDP tarafından yapılan çalışmada, zaman içerisinde Türkiye'ye ait İGE değerinde olumlu gelişmeler sağlanmıştır. 1975 yılında hiçbir il yüksek insani gelişme kategorisi içinde bulunmazken, 67 ilden 29'u düşük insani gelişme kategorisindeydi. 1997'de ise 80 ilden beşi yüksek insani gelişme kategorisinde yer alırken, yalnız bir il (Şırnak), düşük insani gelişme kategorisi içinde yer alır.

TABLO 16: EGE BÖLGESİ İLLERİ İNSANİ GELİŞME ENDEKSİNİN GELİŞİMİ

İller	1975		1997		Değişim Puan
	İGE Değeri	Türkiye Sıralaması	İGE Değeri	Türkiye Sıralaması	
Afyon	0,513	35	0,690	43	0,177
Aydın	0,569	10	0,751	15	0,182
Denizli	0,559	16	0,748	17	0,189
İzmir	0,626	3	0,800	5	0,174
Kütahya	0,529	28	0,708	36	0,179
Manisa	0,559	15	0,745	19	0,186
Muğla	0,565	12	0,777	7	0,212
Uşak	0,542	22	0,721	26	0,179

KAYNAK: İnsani Gelişme Raporu, UNDP, 2001.

1975-1997 döneminde bölge illerinin hepsinin İGE değerinde artışlar (iyileşmeler) olmakla birlikte, Muğla dışındaki bütün illerin Türkiye içindeki sıralaması olumsuz olarak etkilenmiştir. Muğla'nın insani gelişme endeksi 0,212 puan kadar iyileşmiş ve bu performans ile sıralamada 12'ncilikten altıncılığa yükselmiştir. Bölgenin en

gelişmiş illerinden olan İzmir'in endeks değeri 0,174 puan artması ve yüksek insani gelişme kategorisi içine girmesine karşılık, iller sıralamasındaki yeri üçüncülükten beşinciliğe düşmüştür (**Tablo 16**).

2.6. Bankacılık Durumu

2.6.1. Banka ve Şube Sayısı

Ege Bölgesi'nde 1990 yılında 1.179 olan şube sayısı 1990-1999 döneminde %7,5 oranında artış göstererek 1.267'ye yükselmiştir. Bu artış aynı dönem itibariyle Türkiye genelinden yaklaşık olarak yüzde 56 daha azdır. Nitekim, Türkiye genelinde 1990'da 6.540 olan şube sayısı 1990-1999 döneminde %16,9 oranında artış göstererek 7.642'ye yükselmiştir. 1999 yılı itibariyle Ege Bölgesi'ndeki şube sayısı Türkiye geneli şube sayısının %16,6 gibi bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bölgede bankacılık bütün illerde gelişmiş olmakla birlikte başta İzmir olmak üzere Manisa, Aydın, Denizli ve Muğla illeri bankacılık yönünden daha yoğundur. İzmir'de 53 ayrı banka toplam 603 şubesi ile hizmet verirken, Denizli'de 34 ayrı banka, toplam 100 şubesiyle, Manisa ilinde ise 25 ayrı banka, 138 şubesiyle bankacılık hizmeti vermektedir. Banka ve şube sayısının az olduğu illerin başında Kütahya gelmekte olup, bunu sırasıyla Uşak ve Afyon izlemektedir.

Bölge genelinde şube başına düşen kişi sayısı incelendiğinde, 1990'da 6.407 olan kişi sayısının 1990-1999 döneminde %6,5 oranında artarak 6.825'e yükseldiği görülmektedir. Şube başına düşen kişi sayısı açısından Ege Bölgesi, Türkiye ortalamasından daha iyi bir değere sahiptir. Nitekim, Türkiye genelinde 1990'da 8.594 olan şube başına düşen kişi sayısı, 1999'da 8.420 kişiye inmesine rağmen, hâlâ bölge ortalamasının üzerindedir.

Ancak, bölgedeki banka şubesi sayısının yüksek olması, şube başına düşen mevduat ve kredi miktarının düşük kalmasına neden olmaktadır. Nitekim, 1999'da bölgede şube başına düşen mevduat miktarı 7 milyon \$ iken şube başına düşen

kredi 2,7 milyon \$ idi. Aynı yıl Türkiye genelinde şube başına 10,7 milyon \$ mevduat düşerken, 4,6 milyon \$ da kredi düşmektedir.

Tablo 17'de Ege Bölgesi'ndeki şube sayıları ile şube başına düşen kişi sayısı, kredi ve mevduat miktarı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

TABLO 17: EGE BÖLGESİ VE TÜRKİYE GENELİNDE BANKA ŞUBE SAYISI VE ŞUBE BAŞINA DÜŞEN KİŞİ SAYISI, MEVDUAT VE KREDİ MİKTARI

	Türkiye			Ege Bölgesi		
	1990	1999	Dönemsel Değişim (%)	1990	1999	Dönemsel Değişim (%)
Şube Sayısı	6.540	7.642	16,9	1.179	1.267	7,5
Şube Başına Düşen Kişi Sayısı	8.594	8.420	-2,0	6.407	6.825	6,5
Şube Başına Düşen Mevduat	4,8	10,7	121,5	3,1	7,0	125,2
Şube Başına Düşen Kredi	3,9	4,6	17,0	2,5	2,7	6,9

Not: Şube Başına Düşen Mevduat ve Kredi miktarı milyon \$ olarak belirtilmiştir.
KAYNAK. Türkiye Bankalar Birliği

2.6.2. Mevduat Durumu

Ege Bölgesi'nde 2001 yılı itibariyle 11.134 trilyon TL'lik banka mevduatı gerçekleşmiş olup, bu tutar Türkiye toplam banka mevduatının %10,2'lik bir bölümünü oluşturmaktadır. Mevduatın türlerine göre dağılımı ve Türkiye içindeki yeri aşağıda verilmektedir (**Tablo 18**).

TABLO 18: EGE BÖLGESİ TOPLAM BANKA MEVDUATININ TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (Milyar TL)

Mevduat Türü	Türkiye (1)		Ege Bölgesi (2)		Pay (%) (2) / (1)
	2001	%	2001	%	
Tasarruf Mevduatı	27.352.614	25,0	4.388.256	39,4	16,04
Mevduat Sertifikası	0	0,0	0	0,0	
Resmi Kuruluşlar	1.484.862	1,4	90.668	0,8	6,11
Ticari Kuruluşlar	8.113.309	7,4	635.646	5,7	7,83
Bankalar Mevduatı	4.442.825	4,1	68.786	0,6	1,55
Döviz Tevdiatı	60.449.892	55,2	5.651.090	50,8	9,35
Diğer Mevduat	7.518.963	6,9	298.193	2,7	3,97
Altın Depo Hesapları	81.113	0,1	1.104	0,0	1,36
TOPLAM	109.443.578	100,0	11.133.743	100,0	10,17

KAYNAK : Türkiye Bankalar Birliği

Mevduatın türlerine göre dağılımına bakıldığında, bölgede toplam mevduatın %49,2'si (5.482 trilyon TL) TL mevduat, %50,8'i (5.651 trilyon TL) de yabancı para (döviz tevdiatı) mevduatından oluşmaktadır.

Ege Bölgesi kişi başına düşen banka mevduatı incelendiğinde, bölgede 2001 yılı itibariyle gerçekleşen kişi başına düşen banka mevduatının 1.225 milyon TL (847 \$) olduğu ve bunun da Türkiye geneli kişi başına banka mevduatının altında (yaklaşık olarak %23 daha düşük bir seviyede) olduğu dikkati çekmektedir.

Kişi başına düşen banka mevduatının Türkiye, bölge ve bölge illeri ile karşılaştırması Tablo 19'da verilmiştir.

TABLO 19: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN BANKA MEVDUATININ TÜRKİYE, BÖLGE VE BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRMASI

İller	Kişi Başına Düşen Mevduat (2001)					
	Kişi Başına Düşen Toplam Mevduat		Kişi Başına Düşen YP Mevduat		Kişi Başına Düşen TL Mevduat	
	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$
Afyon	537.185	371	350.381	242	186.789	129
Aydın	877.732	607	418.491	289	459.239	317
Denizli	1.197.311	828	702.903	486	493.676	341
İzmir	1.867.201	1291	910.414	629	956.671	661
Kütahya	445.171	308	265.648	184	179.523	124
Manisa	537.169	371	225.978	156	311.187	215
Muğla	1.353.873	936	646.707	447	707.140	489
Uşak	1.254.691	867	856.572	592	398.012	275
Ege Bölgesi	1.225.428	847	621.983	430	603.323	417
Türkiye	1.584.872	1.096	875.385	605	708.311	490

KAYNAK : Türkiye Bankalar Birliği

Ege Bölgesi banka mevduatının milli gelir içindeki payına bakıldığında, 1990 yılında milli gelir içinde %15,4 olan mevduat oranının, 1995'de %19,8'e, 1999'da ise %32,1 düzeyine yükseldiği görülmektedir. Mevduat/Millî Gelir oranı Türkiye bazında incelendiğinde, mevduatın milli gelir içindeki payının 1990'da %21,2, 1995'de %24,5 ve 1999'da %44,7 gibi yüksek bir seviyede olduğu dikkati çekmektedir. Ege Bölgesi içerisinde, mevduatın milli gelir içindeki payının en yüksek olduğu il %56,8 ile Uşak iken, bunu %40 ile İzmir, %33,3 ile Denizli ve

%27,5 ile Muğla izlemektedir. Kütahya ve Manisa, Ege Bölgesi illeri içinde en düşük mevduat/millî gelir oranına sahip il konumundadır (**Tablo 20**).

TABLO 20: MEVDUAT/MİLLÎ GELİR ORANI

İller	Mevduat/Millî Gelir (%)			Dönemsel Değişim	
	1990	1995	1999	%	Puan
Afyon	15,9	22,8	23,5	47,6	7,6
Aydın	13,8	17,1	27,2	98,1	13,5
Denizli	17,1	23,5	33,3	95,0	16,2
İzmir	18,3	23,2	40,0	119,3	21,8
Kütahya	10,4	11,8	15,9	52,9	5,5
Manisa	8,1	9,7	16,3	101,4	8,2
Muğla	13,5	16,3	27,5	104,4	14,1
Uşak	26,4	37,8	56,8	115,3	30,4
Ege Bölgesi	15,4	19,8	32,1	107,8	16,6
Türkiye	21,2	24,5	44,7	110,7	23,5

(*): 1995-1999 dönemini kapsar.

KAYNAK : Türkiye Bankalar Birliği

2.6.3. Kredi Durumu

Ege Bölgesi'nde 2001 yılı itibariyle 2.737 trilyon TL'lik banka kredisi verilmiş olup, bu tutar Türkiye geneli verilen banka kredilerinin de %8,4 gibi düşük bir kısmını oluşturmaktadır. Bölge genelinde verilen kredilerin %20,5'lik bölümü ihtisas kredilerinden (tarım, gayrimenkul, mesleki, denizcilik, turizm ve diğer), %79,5'lik kısmı ise ihtisas dışı diğer kredilerden (sanayi kredilerinden) meydana gelmektedir. Bölgede tarım sektörüne verilen krediler, toplam kredilerin %15,5'ini oluştururken, meslek kredileri %1,4, gayri menkul kredileri %1 ve turizm kredileri ise toplam krediler içinde %0,3 gibi düşük bir pay almaktadır. Türkiye genelinde ise ihtisas kredileri toplam kredilerin %13,8'lik kısmını teşkil ederken, ihtisas dışı krediler %86,2 gibi oldukça büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

Kredilerin türlerine göre dağılımı ile Ege Bölgesi'nin Türkiye içindeki payı Tablo 21'de verilmektedir.

**TABLO 21: EGE BÖLGESİ TOPLAM BANKA KREDİLERİNİN
TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (Milyar TL)**

Kredi Türü	Türkiye (1)		Ege Bölgesi (2)		Pay (%)
	2001	%	2001	%	(2) / (1)
İhtisas Kredileri	4.515.756	13,8	561.019	20,5	12,42
- Tarım	2.714.552	8,3	424.341	15,5	15,63
- Gayri Menkul	463.087	1,4	28.183	1,0	6,09
- Mesleki	173.310	0,5	39.192	1,4	22,61
- Denizcilik	0	0,0	0	0,0	-
- Turizm	57.504	0,2	7.018	0,3	12,20
- Diğer	1.107.303	3,4	62.285	2,3	5,62
Diğer Krediler	28.133.231	86,2	2.176.077	79,5	7,73
Toplam Krediler	32.648.987	100,0	2.737.096	100,0	8,38

KAYNAK : Türkiye Bankalar Birliği

Bölgede kişi başına düşen banka kredisi miktarı 2001 yılı itibariyle 301,3 milyon TL (208 \$) olup, bu tutar, 472,8 milyon TL (327 \$) olan Türkiye geneli kişi başına düşen kredi miktarından %36 daha düşük seviyededir. Bölgede en yüksek kişi başına banka kredisi 366 \$ ile İzmir'e ait olup, bunu 346 \$ ile Denizli izlemektedir. Geriye kalan diğer illerin kişi başına düşen banka kredisi miktarı ise 30 \$ ile 96 \$ arasında değişmekte olup, en düşük olduğu il 30 \$ ile Kütahya'dır. Bunu 66 \$ ile Uşak izlerken, 68 \$ ile Afyon, 70 \$ ile Aydın ve 76 \$ ile de Manisa takip etmektedir (Tablo 22).

**TABLO 22: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN BANKA KREDİSİNİN TÜRKİYE, BÖLGE
VE BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRMASI**

İller	2000		2001		Gelişme Hızı (%)
	TL	\$	TL	\$	
Afyon	135.733.417	202	98.397.896	68	-27,51
Aydın	151.997.829	226	101.512.549	70	-33,21
Denizli	564.479.565	840	500.834.923	346	-11,27
İzmir	535.568.308	797	529.890.542	366	-1,06
Kütahya	109.713.306	163	44.075.974	30	-59,83
Manisa	162.552.800	242	109.322.001	76	-32,75
Muğla	191.547.094	285	138.765.570	96	-27,56
Uşak	124.853.791	186	94.755.353	66	-24,11
Ege Bölgesi	334.957.753	499	301.256.586	208	-10,06
Türkiye	451.221.417	672	472.795.671	327	4,78

KAYNAK : Türkiye Bankalar Birliği

Ege Bölgesi banka kredilerinin milli gelir içindeki durumu incelendiğinde, 1990 yılı itibariyle milli gelir içinde %12,6 olan kredilerin payının 1990-1999 döneminde pek fazla değişmeyerek; 1995'te %12,1 ve 1999'da %12,4 düzeyinde olduğu dikkati çekmektedir. Kredi/milli gelir oranı Türkiye geneli açısından değerlendirildiğinde ise, Türkiye genelinde 1990'da %17,1 olan kredi/milli gelir oranının 1999'da %19 seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Kredi/milli gelir oranının yıllar itibariyle gelişimi ve Türkiye ve bölge illeriyle karşılaştırılması Tablo 23'de verilmiştir.

TABLO 23: KREDİ/MİLLİ GELİR ORANI

İller	Kredi/Milli Gelir (%)			Dönemsel Değişim	
	1990	1995	1999	%	Puan
Afyon	9,1	7,8	8,1	-10,4	-0,9
Aydın	10,1	5,3	6,3	-37,7	-3,8
Denizli	11,7	17,7	21,5	84,1	9,8
İzmir	17,0	18,2	16,9	-0,3	0,0
Kütahya	5,2	3,2	4,7	-8,8	-0,5
Manisa	6,8	4,5	5,5	-20,1	-1,4
Muğla	9,5	4,0	5,7	-39,5	-3,7
Uşak	0,0	0,0	8,3		8,3
Ege Bölgesi	12,6	12,1	12,4	-1,4	-0,2
Türkiye	17,1	15,5	19,0	11,3	1,9

(*): 1995-1999 dönemini kapsar.

KAYNAK : Türkiye Bankalar Birliği

Tablodan da izleneceği gibi, 1999 yılı itibariyle Ege Bölgesi'nde bankalar tarafından verilen krediler toplamı milli gelir içinde %12,4'lük bir pay oluşturmaktadır. Aynı yıl bankalardaki mevduatın milli gelir içindeki payı ise %32,1 düzeyinde idi. Başka bir deyişle, bölgede bankalara yatırılan mevduat, kullanılan kredilerden %158 daha fazla durumdaydı. Bu durum bölgenin parasal kaynaklarının büyük bir bölümünün, bölge dışındaki kişiler ve yatırımcılar tarafından kullanıldığını göstermektedir.

Söz konusu bu durum, banka mevduatı ve kredi ilişkisi (kredi/mevduat oranı) incelendiğinde de ortaya çıkmaktadır. Nitekim bölgede 1990 yılında kredi/mevduat oranı %81,6 düzeyinde bulunmakta iken, bu oran 1999'da %38,7'e gerilemiştir. 2000 yılında %47,3 düzeyine yükselen kredi/mevduat oranı 2001'de tekrar

düşerek, %24,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde ise bu oran 1990'da %80,6 iken, 2001'de %29,8 düzeyinde olmuştur. Kredi/mevduat oranı açısından bölge illeri değerlendirildiğinde, en yüksek orana sahip ilin %41,8 ile Denizli olduğu görülürken, bunu %28,4 ile İzmir, %20,4 ile de Manisa'nın izlediği dikkati çekmektedir. Bölge içinde kredi/mevduat oranının en düşük olduğu il ise %7,6 ile Uşak olup, bunu %9,9 ile Kütahya takip etmektedir (**Tablo 24**).

TABLO 24: KREDİ/MEVDUAT ORANI

İller	Kredi/Mevduat (%)					Dönemsel Değişim (Puan)
	1990	1995	1999	2000	2001	
Afyon	57,1	33,9	34,7	47,1	18,3	-38,8
Aydın	73,3	30,9	23,1	30,5	11,6	-61,8
Denizli	68,4	75,3	64,6	87,9	41,8	-26,6
İzmir	93,0	78,5	42,3	47,9	28,4	-64,7
Kütahya	49,6	27,1	29,6	44,8	9,9	-39,7
Manisa	84,5	46,3	33,5	48,3	20,4	-64,2
Muğla	70,3	24,3	20,8	27,8	10,2	-60,1
Uşak	0,0	0,0	14,7	17,2	7,6	7,6
Ege Bölgesi	81,6	61,3	38,7	47,3	24,6	-57,0
Türkiye	80,6	63,2	42,6	48,1	29,8	-50,8

(*): 1999-2001 dönemini kapsar.

KAYNAK : Türkiye Bankalar Birliği ve kendi hesaplamalarımız.

Ege Bölgesi'nde banka mevduatı ve kredi düzeyinin miktar olarak düşük düzeyde bulunması (2001 yılı itibariyle bölge mevduat toplamı Türkiye'nin yüzde 10,2'sini oluştururken, kredi miktarı ise Türkiye içinde yüzde 8,4 gibi düşük bir pay almakta idi) gerek mevduat/milli gelir oranının, gerekse kredi/milli gelir oranının düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Nitekim 1999'da mevduat/milli gelir ve kredi/milli gelir oranları Türkiye genelinin bir hayli altında gerçekleşirken, kişi başına düşen mevduat ve kredi miktarları da Türkiye rakamlarının, sırasıyla, %23-36 gibi daha alt düzeyinde gerçekleşmiştir.

3. BÖLGENİN İKTİSADİ POTANSİYELİ

3.1. Sanayi Sektörünün Yapısı

Ege Bölgesi sanayi sektörü hasılasının yıllar itibariyle gelişimi Tablo 25'de verilmektedir.

TABLO 25: SANAYİ SEKTÖRÜ HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ VE TÜRKİYE SANAYİ HASILASI İÇİNDEKİ YERİ (Cari Fiyatlarla-MİLYAR TL)

	1987	1990	1995	2000	2001
Ege Bölgesi Sanayi Has. (1)	3.180	15.404	326.826	4.802.617	7.839.531
Madencilik ve Taşocakçılığı	426	1.524	33.803	448.365	609.476
İmalat Sanayii (a)	2.348	12.377	252.772	3.584.642	5.611.526
Elektrik, Gaz ve Su	406	1.503	40.251	769.610	1.618.529
Türkiye Sanayi Hasılası (2)	19.276	100.321	2.042.395	29.027.782	45.881.462
Madencilik ve Taşocakçılığı	1.475	6.269	98.545	1.422.903	2.135.427
İmalat Sanayii (b)	16.319	86.307	1.751.681	23.888.136	36.730.882
Elektrik, Gaz ve Su	1.482	7.745	192.169	3.716.743	7.015.153
(1) / (2) (%)	16,50	15,35	16,00	16,54	17,09
(a) / (b) (%)	14,39	14,34	14,43	15,01	15,28

KAYNAK: DİE

Tablodan da görüleceği gibi, bölge sanayi hasılası 1987 yılında 3,2 trilyon TL. iken, 1987-2001 döneminde 2.465 kat (yıllık %55,8 oranında) artış göstererek 2001 yılında 7.840 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. Bölge sanayi hasılasının dağılımına bakıldığında en büyük oranın, imalat sanayiine ait olduğu ve bunu elektrik, gaz ve su sektörünün izlediği dikkati çekmektedir. 2001 yılı itibariyle 7.840 trilyon TL olarak gerçekleşen sanayi hasılasının %71,6'sını imalat sanayii, %20,6'sını elektrik, gaz ve su, %7,8'ini ise madencilik ve taşocakçılığı sektörü oluşturmaktadır. Bölge sanayi hasılasının Türkiye içerisindeki yeri incelendiğinde 1987 yılında %16,5 olan bu payın 1987-2001 döneminde artarak 2001 yılı itibariyle %17,1 düzeyine çıktığı görülmektedir (1987-2001 döneminde Türkiye sanayi hasılası yıllık %55,5 oranında artış göstermiştir).

Ege Bölgesi sanayi üretimi açısından bölgeler sıralamasında Marmara'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Bölge sanayi hasılasının iller itibariyle dağılımına baktığımızda; bölge sanayi hasılasına en yüksek katkıyı İzmir ilinin yaptığını görmekteyiz. 2001'de 4.167 trilyon TL üretim değeri ile bölge sanayi hasılasının %53,2'sini oluşturan İzmir sanayi hasılasının %88,3'ünü imalat sanayii oluştururken, %10,3'ünü de elektrik, gaz ve su sektörü üretimi teşkil etmektedir. İzmir'de madencilik ve taşocakçılığı üretimi ise toplam sanayi üretiminin %1,4 kadar az bir bölümünü oluşturur. Bölge sanayi hasılasına İzmir'den sonra ikinci önemli katkıyı %19,6 pay ile Manisa ili yapmaktadır (Bu iki il, bölge sanayi hasılasının %72,8'ini oluşturmaktadır). Bölge sanayi hasılası içinde en düşük pay ise %1,1 ile Uşak iline ait olurken, bunu %2,1 ile Afyon, %2,6 ile Aydın, %5,7 ile Denizli, %7,2 ile Muğla, %8,7 ile de Kütahya izlemektedir **(Ek 9)**.

Ege Bölgesi imalat sanayiinin yaratmış olduğu katma değer incelendiğinde; 2000 yılı itibariyle katma değer 4.017 trilyon TL olduğu ve bunun %31,4'ünün kamu sektörünce, %68,6'sının ise özel sektör tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bölge imalat sanayii katma değeri içinde en yüksek pay %25,6 oran ile rafine edilmiş petrol ürünleri sanayiine aittir. 2000 yılında 1.027 trilyon TL olarak gerçekleşen petrol ürünleri sanayii katma değerinin tamamı devlet sektörü tarafından yaratılmıştır. Petrol ürünleri sanayiindeki katma değer ın tamamı İzmir iline aittir.

2000 yılı itibariyle petrol ürünleri sanayiinde bölgede yaratılan katma değer, Türkiye geneli petrol ürünleri katma değerinin %34'lük kısmını oluşturmaktadır.

İmalat sanayii içinde katma değer açısından ikinci önemli payı gıda ürünleri sektörü oluşturmaktadır. İşyeri sayısı bakımından tekstil ve giyim eşyası sanayiinden sonra üçüncü sırada olan ve bölgedeki imalat sanayii firma sayısının %14,4'ünü oluşturan gıda sektörü, 2000'de yaratılan katma değer ın %13,4'ünü teşkil etmektedir. Tekstil sektörü katma değerinin %15,8'i devlet sektörü, %84,2'si ise özel sektör firmalarına aittir. Bölgede tekstil sanayii daha ziyade İzmir ve Manisa illerinde gelişmiş durumdadır. 2000 yılındaki gıda sanayiine ait katma değer ın %64'ü İzmir ve %21'i de Manisa'daki sanayi firmaları tarafından

gerçekleştirilmiştir. Bölgede gıda sektörüne ait katma değer, Türkiye genelinin %17,7'sini teşkil etmektedir.

Ege Bölgesi katma değeri içinde bir diğer önemli sektör ise tekstil ürünleri sanayiidir. İşyeri sayısı açısından ilk sırada olan ve bölgedeki toplam işyeri sayısının %18,4'ünü oluşturan tekstil sektöründe, 2000 yılı itibariyle 359 trilyon TL katma değer yaratılmış olup (üretim tamamına yakın kısmı özel sektöre aittir), bu tutar bölge değerinin %9'unu oluşturmaktadır. Tekstil ürünleri sanayiine ait katma değer başta Denizli olmak üzere İzmir illerindeki firmalara aittir. Bölgede bu sanayi dalında gerçekleştirilen katma değer Türkiye genelinin %13,7'sini içermektedir.

Bölge imalat sanayiinde taş ve toprağa dayalı sanayii ile motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı sanayiinin de payı önem arz etmektedir. 2000'de hem taş ve toprağa dayalı sanayiine ait katma değer hem de motorlu kara taşıtı, römork imalatı sanayiine ait katma değer, bölge imalat sanayii katma değerinin %6,1'lik kısmını oluşturmaktadır.

Ege Bölgesi imalat sanayiinin çevirici güç kapasitesine bakıldığında, kurulu çevirici güç kapasitesinin 2.014.261 Bg-Hp ve bunun %22,8'inin devlet, %77,2'sinin özel sektöre ait olduğu görülmektedir. Bölge çevirici güç kapasitesi, Türkiye genelinin %15'ini kapsarken, devlet sektörüne ait çevirici güç, Türkiye geneli devlet sektörüne ait kapasitenin %26,2'sini oluşturur. Ege Bölgesi'nde çevirici güç açısından en yüksek paya sahip olan sektör ise Taş ve toprağa dayalı sanayiidir. 2000 yılı itibariyle bölge çevirici güç kapasitesinin %16,3'üne sahip olan bu sektörü, %13,1 pay ile kimyasal madde ve ürünleri sanayii, %11,9 pay ile de ana metal sanayii izlemektedir. Gıda sanayinin payı ise %10,8'dir.

Bölge imalat sanayiinde çalışılan işçi-saat toplamı ise, 2000 yılı itibariyle 360.255.647 saat olup, bunun %8,7'si devlet, %91,3'ü de özel sektöre aittir. Çalışılan işçi-saat toplamı açısından en yüksek pay %20,8 ile tekstil sanayiine ait olurken, bunu %15,5 pay ile giyim eşyası sanayii, %12,8 pay ile gıda sanayii ve %11,8 pay ile taş ve toprağa dayalı sanayii izlemektedir. Yine, tablodan izleneceği gibi, Ege Bölgesi imalat sanayiinde, sabit sermayeye yıl içerisinde yapılan gayri

safi ilave toplamı 419 trilyon TL olup, bu tutarın %16'sı devlet, %84'ü de özel sektör tarafından yapılmıştır.

Ege Bölgesi imalat sanayii verileri Türkiye geneli ile mukayese edildiğinde; bölgede yaratılan katma değer Türkiye toplam katma değerinin %17'sini oluşturduğu görülmektedir. Yine, yılda çalışılan işçi-saat toplamı açısından Ege Bölgesi, Türkiye genelinin %17,4'ünü içerirken, çevirici güç açısından Türkiye'nin %15'ini içermektedir. Bölgedeki işyeri sayısı ise Türkiye genelinin %16,6'sını oluşturmaktadır.

Bölgede çalışan başına yaratılan katma değer, 21,5 milyar TL olup, Türkiye genelinin (20,9 milyar TL) yaklaşık olarak %3 üzerindedir. Devlet sektöründe ise çalışan başına 66,8 milyar TL katma değer elde edilirken, bu tutar Türkiye ortalamasının (38,8 milyar TL) %72 üzerinde iken, özel sektörde çalışan başına yaratılan katma değer (16,4 milyar TL), ülke genelinin %12 daha altındadır.

Tablo 26'da Ege Bölgesi imalat sanayiine ait veriler Türkiye ile mukayese edilerek verilmiştir.

TABLO 26: EGE BÖLGESİ İMALAT SANAYİNDEKİ İŞYERİ SAYISI, ÇALIŞILAN İŞÇİ-SAAT TOPLAMI, ÇEVİRİCİ GÜÇ KAPASİTESİ, STOK DEĞİŞMELERİ, SABİT SERMAYEYE YAPILAN İLAVELER VE KATMA DEĞER (2000)

A: TOPLAM B: DEVLET SEKTÖRÜ C: ÖZEL SEKTÖR (10 +)

		İş Yeri Sayısı	Yıllık Ortalama Çalışan Sayısı	Yılda Çalışılan İşçi-Saat Toplamı	Yıl Sonunda Kurulu Olan Toplam Çevirici Güç (Bg-Hp)	Stok Değişmeler (Milyar TL)	Sabit Sermayeye Yıl İçinde Yapılan Gayri Safi İlaveler (Milyar TL)	Girdi (Milyar TL)	Çıktı (Milyar TL)	Katma Değer (Milyar TL)	Çalışan Başına Katma Değer (Milyon TL)
Ege Bölgesi (1)	A	1.968	187.265	360.255.647	2.014.261	713.276	419.067	8.445.553	12.462.470	4.016.917	21.450
	B	32	18.887	31.395.831	458.299	227.622	67.045	2.278.363	3.540.791	1.262.428	66.841
	C	1.936	168.378	328.859.816	1.555.962	485.654	352.022	6.167.190	8.921.679	2.754.489	16.359
Türkiye (2)	A	11.099	1.127.283	2.073.654.505	13.429.963	3.844.218	2.710.541	42.156.267	65.724.840	23.568.573	20.907
	B	263	124.483	186.076.967	3.526.326	869.996	166.641	7.543.103	12.371.929	4.828.827	38.791
	C	10.836	1.002.800	1.887.577.538	9.903.637	2.974.222	2.543.900	34.613.165	53.352.911	18.739.746	18.687
(1) / (2) (%)	A	17,73	16,61	17,37	15,00	18,55	15,46	20,03	18,96	17,04	102,60
	B	12,17	15,17	16,87	13,00	26,16	40,23	30,20	28,62	26,14	172,31
	C	17,87	16,79	17,42	15,71	16,33	13,84	17,82	16,72	14,70	87,54

KAYNAK: DİE

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından yapılan “Ege Bölgesinde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Profili” adlı çalışmada Ege Bölgesi'ndeki küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin profili aşağıdaki gibidir:

Ölçek aralıkları itibariyle incelendiğinde; bölgede küçük ölçekli sanayide (1-49 kişi çalıştıran işletmeler) 33.911 işyeri sayısı olduğu ve 121.073 kişinin istihdam edildiği, orta ölçekli sanayide (50-199 kişi çalıştıran işletmeler) ise 392 işyerinin olduğu ve 36.640 kişinin istihdam edildiği görülmektedir. Başka bir ifade ile bölge KOS işletmelerinde çalışanların toplamının %76,8'i küçük ölçekli sanayide, %23,2'si de orta ölçekli sanayi işletmelerinde istihdam edilmektedir. Türkiye genelinde ise çalışanların %77,2'si küçük ölçekli, %22,8'i de orta ölçekli sanayi işletmelerinde istihdam edildiği görülmektedir.

Ölçeksel bazda yaratılan katma değer incelendiğinde ise; Bölgedeki işletmelerde 8.249 milyar TL. katma değer yaratıldığı ve bunun %30,9'unun küçük ölçekli işletmelere, %69,1'inin de orta ölçekli sanayi işletmelerine ait olduğu görülmektedir.

Tablo 27'de küçük ve orta ölçekli işletmelerin sayısı, istihdam durumu ve katma değeri bölge ve Türkiye geneli itibariyle verilmektedir.

**TABLO 27: KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ İŞYERİ SAYISI
İSTİHDAM DURUMU VE KATMA DEĞER**

ÖLÇEK	TÜRKİYE						EGE BÖLGESİ					
	İşyeri		İstihdam		Katma Değer		İşyeri		İstihdam		Katma Değer	
	Adet	%	Kişi	%	Milyar TL	%	Adet	%	Kişi	%	Milyar TL	%
Küçük Ölçekli	194.546	98,9	721.469	77,2	37.900	51,6	33.911	98,9	121.073	76,8	2.552	30,9
1-9	186.574	94,8	545.809	58,4	20.700	28,2	32.492	94,7	89.829	57,0	-	-
10-49	7.972	4,1	175.660	18,8	17.200	23,4	1.419	4,1	31.244	19,8	2.552	30,9
Orta Ölçekli	2.247	1,1	213.676	22,8	35.600	48,4	392	1,1	36.640	23,2	5.697	69,1
50-99	1.405	0,7	97.356	10,4	14.600	19,9	256	0,7	18.020	11,4	2.873	34,8
100-199	842	0,4	116.319	12,4	21.000	28,5	136	0,4	18.620	11,8	2.824	34,2
TOPLAM	196.793	100,0	935.145	100,0	73.500	100,0	34.303	100,0	157.713	100,0	8.249	100,0

KAYNAK: KOSGEB, Ege Bölgesinde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Profili, Ankara, 1997.

3.2. Tarımsal Yapı

Ege Bölgesi'nde (özellikle İzmir, Manisa dışındaki diğer illerde) ekonomik yaşam daha ziyade tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bu durum, işgücünün sektörel dağılımına bakıldığında daha net olarak karşımıza çıkmaktadır. Nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerini içeren 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; 12 yaş ve üzeri bölge aktif nüfusunun %50,5'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Bölgede tarım sektöründe çalışan aktif nüfus oranı, %48,4 olan Türkiye ortalamasına yakın olmakla birlikte iki puan üzerindedir. 2001 yılı itibariyle tarım sektörünün bölge GSYİH'sı içindeki payı %13,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bölge tarımsal hasılasının Türkiye tarımsal hasılası içindeki payı ortalama %17-20 seviyesindedir. Ege Bölgesi tarımsal hasılasının yıllar itibariyle gelişimi ve Türkiye tarımsal hasılası içindeki yeri Tablo 28'de verilmiştir.

**TABLO 28: BÖLGE TARIMSAL HASILASININ TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ
(Cari Fiyatlarla)**

YILLAR	TÜRKİYE (1)		EGE BÖLGESİ (2)		(2) / (1) (%)
	Değer Milyar TL	Gelişme Hızı (%)	Değer Milyar TL.	Gelişme Hızı (%)	
1987	13.314	-	2.701	-	20,29
1988	22.303	67,5	4.304	59,4	19,30
1989	37.704	69,1	6.962	61,8	18,46
1990	68.692	82,2	13.104	88,2	19,08
1991	96.074	39,9	17.850	36,2	18,58
1992	163.827	70,5	32.835	83,9	20,04
1993	305.525	86,5	55.782	69,9	18,26
1994	598.169	95,8	113.597	103,6	18,99
1995	1.218.178	103,7	221.943	95,4	18,22
1996	2.489.774	104,4	486.409	119,2	19,54
1997	4.170.001	67,5	742.405	52,6	17,80
1998	9.113.454	118,5	1.732.025	133,3	19,01
1999	11.851.055	30,0	2.045.916	18,1	17,26
2000	17.540.631	48,0	3.153.700	54,1	17,98
2001	21.521.023	22,7	3.722.238	18,0	17,30

KAYNAK: DİE

Tablodan da görüldüğü gibi, 1987 yılında cari fiyatlarla bölge tarımsal hasılası 2.701 milyar TL. iken, 1987-2001 döneminde 1.378 kat artarak (yılık ortalama %51,6 oranında artış göstererek) 2001 yılında 3.722 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir (Aynı dönemde ülke tarımsal hasılası 1.616 kat artış göstermiştir).

Bölge tarımsal hasılasının Türkiye tarımsal hasılası içindeki payı 1987 yılında %20,3 iken bu oran 2001'de %17,3 düzeyine inmiştir.

Bölge tarımsal hasılasının iller itibariyle dağılımına baktığımızda; bölge tarımsal hasılasına en yüksek katkıyı başta İzmir olmak üzere Manisa, Aydın ve Muğla illerinin yaptığını görmekteyiz. 2001'de 1.006 trilyon TL üretim değeriyle İzmir, bölge tarımsal hasılasının %27'sini oluştururken, 668 trilyon TL üretim değeri ile Manisa, bölge tarımsal hasılasının %17,9'unu, 555 trilyon TL üretim değeri ile Aydın bölge tarımsal hasılasının %14,9'unu, 530 trilyon TL üretim değeri ile de Muğla bölge tarımsal hasılasının %14,2'sini oluşturmaktadır (bu dört il, bölge tarımsal hasılasının %74,1'ini teşkil etmektedir). Bölge tarımsal hasılasına bu illerden sonra beşinci önemli katkıyı Denizli ili yaparken, bunu Afyon izlemektedir. Bu illerin bölge tarımsal hasılası içindeki payları sırasıyla %9 ve %8,9'dur. Bölge tarımsal hasılası içinde en düşük pay ise %3 ile Uşak'a ait olurken, bunu %5 ile Kütahya takip etmektedir (**Ek 10**).

3.2.1. Bitkisel Üretim

2001 yılı itibariyle Ege Bölgesi'nde üretilen bitkisel ürünlerin üretim değeri toplam olarak 3.553 trilyon TL. olup, bunun %36,7'sini tarla ürünleri üretimi, %31,1'ini sebze ürünleri, %32,1'ini ise meyve üretimi oluşturmaktadır.

Bitkisel üretim, pazarlanan malın değeri ile incelendiğinde, bölge bitkisel üretiminin 2.803 trilyon TL.lik bölümünün pazarlandığı ve bunun da %36,6'sını tarla ürünleri, %32'sini sebze ürünleri ve %31,5'ini ise meyve ürünlerinin oluşturduğu görülmektedir. Tablo 29'da bölge ve Türkiye bitkisel üretim değerleri verilmektedir.

TABLO 29: EGE BÖLGESİ VE TÜRKİYE BİTKİSEL ÜRETİM DEĞERİ (2001)

	Türkiye				Ege Bölgesi				Bölge/Türkiye (%)		
	Üretilen		Pazarlanan		Üretilen		Pazarlanan		Üretilen		Pazarlanan
	Ton	Milyar TL	Milyar TL	(%)	Ton	Milyar TL	Milyar TL	(%)	Miktar	Değer	Değer
Tarla ürünleri	54.192.949	8.903.225	6.399.080	41,55	6.078.022	1.305.409	1.024.259	36,55	11,22	14,66	16,01
Tahıllar	29.426.560	4.386.361	2.629.185	41,09	2.832.854	401.724	235.693	23,01	9,63	9,16	8,96
Baklagiller	1.454.700	809.192	565.441	8,84	136.572	92.121	64.129	6,26	9,39	11,38	11,34
Endüstriyel bitkiler	13.757.375	1.875.323	1.802.142	28,16	1.583.006	548.518	527.036	51,46	11,51	29,25	29,24
Yağlı tohumlar	2.171.314	379.893	354.983	5,55	461.347	45.244	42.277	4,13	21,25	11,91	11,91
Yumru bitkiler	7.383.000	1.452.457	1.047.329	16,37	1.064.243	217.802	155.124	15,14	14,41	15,00	14,81
Sebzeler	21.930.762	5.348.221	4.319.626	28,01	4.282.279	1.105.635	895.704	31,96	19,53	20,67	20,74
Yaprağı yenen sebzeler	1.670.050	448.858	345.327	7,99	324.435	89.877	73.308	8,18	19,43	20,02	21,23
Baklagil sebzeler	648.000	364.475	259.536	6,01	109.676	66.956	44.490	4,97	16,93	18,37	17,14
Meyvesi yenen sebzeler	18.880.000	4.306.130	3.525.544	81,62	3.741.065	910.939	746.309	83,32	19,81	21,15	21,17
Soğansısı, yumru ve kök sebzeler	644.700	196.309	159.428	3,69	65.548	22.406	17.405	1,94	10,17	11,41	10,92
Diğer sebzeler	88.012	32.449	29.791	0,69	41.555	15.458	14.192	1,58	47,22	47,64	47,64
Meyveler	13.078.486	5.766.012	4.693.988	30,44	2.730.054	1.142.106	882.555	31,49	20,87	19,81	18,80
Yumuşak çekirdekli	2.928.000	953.403	722.397	15,39	313.545	104.302	78.853	8,93	10,71	10,94	10,92
Taş çekirdekli	2.164.000	1.213.695	889.966	18,96	477.753	277.812	208.270	23,60	22,08	22,89	23,40
Turunçgiller	2.478.000	589.288	556.794	11,86	257.533	72.290	68.426	7,75	10,39	12,27	12,29
Sert kabuklular	860.000	1.217.049	1.084.277	23,10	56.267	76.968	57.213	6,48	6,54	6,32	5,28
Üzüksü meyveler	3.823.540	1.586.341	1.234.524	26,30	1.624.956	610.735	469.795	53,23	42,50	38,50	38,05
Çay	824.946	206.237	206.030	4,39	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00
Toplam	89.202.197	20.017.457	15.412.693	100,00	13.090.355	3.553.150	2.802.518	100,00	14,67	17,75	18,18

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı 2001.

Daha önce de belirtildiği gibi, bölge halkının büyük bir çoğunluğu geçimini topraktan sağlamaktadır. Diğer coğrafi bölgelerde olduğu gibi Ege Bölgesi'nde de bitkisel üretim içinde en önemli ürün grubunu tarla ürünleri oluşturmaktadır. 2001 yılı itibariyle bölgede 1.924.252 hektarlık alanda yapılan tarla tarımı sonucunda 6 milyon ton civarında tarla ürünleri üretilmiş olup, bu ürünlerin üretim değeri 1.305 trilyon TL'dir. Üretilen ürünlerin %78,2'i pazarlanmış ve pazarlanan ürünlerin değeri ise 1.024 trilyon TL'dir.

Tarla ürünleri üretiminde, üretim değeri olarak ağırlıklı payı endüstriyel bitkiler üretimi oluşturmaktadır. Endüstriyel bitkiler, tarla ürünleri üretimi içinde %51,5 pay ile ilk sırayı alırken, bunu %23,1 pay ile tahıllar, %15,2 pay ile yumru bitkiler, %6,3 pay ile baklagiller ve %4,1 ile de yağlı tohumlar takip etmektedir.

Bölge bitkisel ürünler üretiminde tarla bitkileri tarımı 1.924.252 hektarlık alanda yapılmaktadır. Tarla ürünleri içerisinde ise, ekilen alan itibariyle en yüksek payı tahıl grubu alırken, tahıl üretiminde gerek üretim miktarı gerekse üretim değeri açısından da en yüksek payı buğday oluşturmaktadır. 2001 yılı itibariyle 774.090 hektarlık alanda yapılan buğday üretiminden hektar başına 2.180 kg verim alınarak toplam 1.676.848 ton üretim elde edilmiştir. Tahıl üretiminde bir diğer önemli ürün ise arpadır. 2001 yılında 401.008 hektar alanda yapılan arpa ekimi sonucunda hektar başına 2.415 kg verim elde edilerek 956.586 ton üretim yapılmıştır. Tarla ürünleri üretiminde verim durumu incelendiğinde, bölge üretiminden elde edilen verim miktarının Türkiye genelinden %5-10 daha yüksek düzeyde olduğu dikkati çekmektedir (**Ek 11**).

Ege Bölgesi tarla ürünleri üretiminde üretim değeri açısından ilk sırayı endüstriyel bitkiler oluşturmaktadır. Yetiştirilen başlıca endüstriyel bitkiler ise başta tütün ve pamuk olmak üzere şeker pancarı ve haşhaştır. 2001 yılı itibariyle bölgede 227.737 hektarlık alanda yapılan pamuk üretimi sonucunda hektar başına 3.136 kg verim elde edilerek 714.279 ton kütlü pamuk, 124.563 hektarlık alanda yapılan tütün üretimi sonucunda ise hektar başına 674 kg verim elde edilerek 83.909 ton tütün üretimi yapılmıştır. Aynı yıl, bölgede 1.191.741 ton şeker pancarı, 13.381 ton da haşhaş (kapsül) üretimi yapılmıştır. Bölge kütlü pamuk üretimi ülke genelinin

%30,3'ünü oluştururken, tütün üretimi %58'ini, şeker pancarı üretimi %9,4'ünü, haşhaş üretimi ise %62,4'ünü teşkil etmektedir. Endüstriyel ürünlerde elde edilen verim miktarı, ülke geneli ile mukayese edildiğinde ise, bölgede üretilen tütün ve pamukta elde edilen verim miktarının Türkiye ortalamasından %9 daha düşük olduğu görülürken, şeker pancarı üretiminde verim düzeyinin ülke genelinden %8 daha yüksek olduğu görülür **(Ek 11)**.

Tarla ürünleri üretiminde bir diğer önemli ürün grubunu ise yumru bitkiler oluşturur (yumru bitkiler içinde de patates ve soğan ağırlıklı konumdadır). 2001 yılı itibariyle yumru bitkiler üretiminden 218 trilyon TL'lik bir üretim değeri elde edilmiş olup, bu tutar tarla ürünlerinin %16,7'sini, bitkisel üretim değerinin de %6,1'ini kapsamaktadır.

Bitkisel ürünler üretiminde, tarla ürünleri üretiminden sonra ikinci sırayı sebze ürünleri üretimi almaktadır. Üretim değeri olarak, 2001 yılı itibariyle, %32 oran ile ikinci sırada yer alan sebze ürünleri üretiminde, Ege Bölgesi, ülkemizin sebze ürünleri ihtiyacının karşılandığı önemli üretim bölgelerinden birisidir. 2001'de Türkiye genelinde üretilen sebze ürünlerinin %19,5'i bölge illeri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölge sebze üretiminde bütün sebze ürünleri üretilmekte olup, üretim daha ziyade meyvesi yenen sebze ürünleri (domates, karpuz, kavun, hıyar, patlıcan ve biber) üretiminde yoğunlaşmıştır. Bölgede 2001 yılında 1,7 milyon ton domates üretilmiş olup, bu üretim Türkiye geneli üretiminin %19,7'sini oluşturmaktadır. Yine, bölgede üretilen bamya, Türkiye genelinin %34,7'sini karşılarken, hıyar %18,6, patlıcan %19, karpuz %21,1, kavun %22,2 ve biber (sivri) %20,2'sini karşılamaktadır **(Ek 12)**.

Ege Bölgesi'nde sebze üretimi başta İzmir olmak üzere Manisa, Muğla ve Aydın illerinde yapılmaktadır. Sebze ürünleri üretiminin %35'i İzmir'e aitken, %22,1'i Manisa, %16,1'i Muğla ve %11,7'si de Aydın'a aittir. Bu dört il sebze ürünleri üretiminin %85'ini karşılamaktadır.

Ege Bölgesi sebze ürünleri üretiminde seracılık da önemli bir yer tutmaktadır. Bölgede seracılık faaliyetleri, Akdeniz Bölgesi'nin dışındaki diğer bölgelere oranla

bir hayli ileri ve gelişmiş durumdadır. Türkiye genelinde 431.387 dekarlık alanda yapılan seracılık faaliyetlerinin %87,5'i Akdeniz Bölgesi illerindeki seracılık faaliyetlerini kapsarken, %8,5'i ise Ege Bölgesi illerindeki seracılık faaliyetlerini içermektedir. Bölgede seracılık 36.545 dekarlık alanda yapılmakta olup, seracılık daha ziyade Muğla, Aydın ve İzmir illerinde yoğunlaşmıştır. Bu üç ildeki seracılık alan itibariyle bölgenin %98,3'ünü, ülke genelinin de %8,3'ünü oluşturur.

Bölgedeki seraların üretim durumları incelendiğinde, bölge genelinde üretilen sebze ürünlerinin önemli bir bölümünün seralarda yetiştirildiğini görmekteyiz. Özellikle belirli ürünlerde, başta hıyar olmak üzere marul, domates ve kabak ürünlerinde seralarda üretilen miktar, toplam üretimin %12-50 gibi önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Bitkisel ürünler üretiminde meyve ürünleri üretimi de sebze ürünleri kadar önem arz etmektedir. 2001 yılı itibariyle (üretim değeri olarak) bitkisel üretim içinde üçüncü sırada olan meyve ürünleri üretimi %31,5'lik bir paya sahiptir. Bölgede üretilen meyve ürünleri içerisinde ağırlıklı olarak, üzüksü meyveler yer almaktadır. Türkiye üzüksü meyve üretiminin %43'ünün karşılandığı Ege Bölgesi'nde üzüksü meyve üretimi (özellikle üzüm ve incir) başta Manisa olmak üzere İzmir, Denizli ve Aydın illerinde yapılmaktadır. 2001 yılı itibariyle 1,4 milyon ton olan bölge üzüm üretiminin %66,2'si Manisa'ya aitken, %14,5'i Denizli, %13,2'si de İzmir iline aittir (Manisa, Türkiye üzüm üretimi toplamının da %28,6 gibi önemli bir bölümünü oluşturur). Incir üretiminde ise Aydın gerek bölge içerisinde gerekse Türkiye üretimi içinde önemli bir yer işgal etmektedir. 2001'de Aydın'da 142.250 ton incir üretimi elde edilmiş olup, bu üretim bölge üretiminin %78,4'ünü, Türkiye genelinin de %60,7'sini oluşturmaktadır. Bölgede incir üretimi, Aydın'dan sonra ağırlıklı olarak İzmir'de yapılmaktadır (**Ek 13**).

Bölge meyve ürünleri üretimi içerisinde bir diğer önemli ürün grubunu taş çekirdekli meyveler oluşturmaktadır. Meyve üretiminin (üretim değeri olarak) %24,3'ünü oluşturan taş çekirdekli meyveler grubu içerisinde ise zeytin önemli bir yer işgal etmektedir. 2001 yılı itibariyle bölgede 211.199 ton üzüm üretimi yapılmış ve 134 trilyon TL'lik üretim değeri elde edilmiştir. Bu üretim değeri bölge bitkisel ürünler

Üretim değerinin %3,8'ini, meyve üretim değerinin de %11,7'sini oluşturmaktadır. Bölgede zeytin üretimi başta Manisa olmak üzere Aydın, İzmir, Muğla ve Denizli'de yapılmaktadır. 2001'de Manisa'da 89.036 ton zeytin üretilmiş olup, bu miktar bölge üretiminin %42,2'sini oluştururken, Türkiye üretiminin de %14,8'ini teşkil etmektedir. Zeytin retiminde Aydın, bölge üretiminin %23,4'n, İzmir %17,8'ini, Muğla %14,9'unu, Denizli ise %1,8'ini oluşturmaktadır. Taş ekirdekli meyveler grubu içinde bir diğer önemli ürün ise kirazdır. lkemizde üretilen kirazların %32'si Ege Bölgesi'nde yetiştirilmektedir. Bölgede kiraz üretimi ağırlıklı olarak başta İzmir olmak üzere Manisa ve Afyon'da yapılmakta olup, 2001'de bölge genelinde üretilen 80.197 ton kirazın, %40'ı İzmir'e, %25'i Manisa, %20'si de Afyon'a aittir **(Ek 13)**.

Ege Bölgesi meyve üretiminde turunçgiller de önemli bir yer tutmaktadır. Üretim değeri olarak meyve ürünleri üretiminin %6,4'n oluşturun turunçgiller içinde ise ağırlıklı olarak mandalina gelmektedir. 2001'de bölgede 143.816 ton mandalina üretilmiş olup, bu miktar Türkiye genelinin %24,8 gibi önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bölgede turunçgiller üretimi başta İzmir olmak üzere Aydın ve Muğla illerinde yapılmaktadır.

3.2.2. Hayvancılık

Ege Bölgesi'nde hayvancılık daha ziyade İ Batı Anadolu bölümünde yapılmaktadır. Ege bölümünde tarım alanlarının geniş yer kaplaması ve topraklarının verimli ve iklim özelliklerinin tarımsal üretime elverişli olması, bölümde çok çeşitli tarımsal ürünlerin yetiştirilmesine imkan sağlamaktadır. Bu elverişli şartlar sayesinde bölgede özellikle pamuk, tütün, zeytin gibi endüstriyel bitkiler ile üzüm, incir gibi meyveler, seracılık ve turfandacılık başlıca tarımsal gelir kaynaklarıdır. Dolayısıyla tarım alanlarının büyük bir kısmı bu ürünlerin yetiştirilmesine ayrılmıştır. İ Batı Anadolu bölümünde ise tarıma elverişli alanlar daha az olup, iklim şartları da tarım ürünlerinin çok çeşitli olmasını kısıtlar. Bölgede en çok yetiştirilen ürün buğdaydır. Hayvancılık, özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve bunlardan elde edilen çeşitli hayvansal ürünler kırsal kesimin başlıca geçim kaynaklarındandır.

Bölgede hayvancılık faaliyetleri hemen hemen tümüyle aile işletmeciliği şeklindedir. Aileler hayvancılığı babadan kalma geleneksel yöntemlerle yapmaktadır. Bununla birlikte, bölgede modern işletmeler faaliyet göstermekle beraber sayıca oldukça azdır.

Bölgede hayvancılık, Türkiye genelinde olduğu gibi, bitkisel üretimin yanında, ek bir uğraş olarak yürütülmektedir. Nitekim, 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına bakıldığında, tarımsal işletmelerin %2,3 gibi oldukça düşük bir bölümünde yalnızca hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı, tarımsal işletmelerin %61,6'lık bölümünde ise bitkisel üretim ve hayvancılığın bir arada yapıldığı görülmektedir. Bölge bazında verilen bu rakamlar ülke geneliyle karşılaştırıldığında, Ege Bölgesi'ne ait oranların Türkiye genelinden daha düşük düzeyde olduğu görülür (Türkiye genelinde tarımsal işletmelerin %3,4'ünde yalnızca hayvancılık yapılırken, %72,1'lik bölümünde bitkisel üretim ve hayvancılık bir arada yapılmaktadır).

Hayvan Varlığı:

Ege Bölgesi hayvan varlığı içerisinde ağırlıklı olarak küçükbaş hayvanlar bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde ise ilk sırayı koyun almaktadır. 2001 yılı itibariyle bölgedeki koyun sayısı 2,6 milyon adet civarında olup, Türkiye genelindeki koyun varlığının %9,8'ini oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde diğer bir önemli hayvan kıl keçisidir. Bölgedeki kıl keçisi sayısı 1 milyon adet olup, Türkiye genelinin %15,1'ini oluşturur (**Tablo 30**).

Bölgede sığır varlığı ise koyun sayısından oldukça az düzeydedir. 2001 yılı itibariyle bölgede 1.171.720 baş sığır sayısı olup, Türkiye sığır varlığının %11,1'ini oluşturmaktadır (**Tablo 30**).

Bölge sığır varlığının yapısına baktığımızda, kültür melezi ve kültür ırkı sığırların ağırlıklı konumda olduğu görülürken, yerli ırk sığırların oran itibariyle Türkiye ortalamasının altında olduğu dikkati çekmektedir. 2001 yılı itibariyle bölge sığır varlığının %51'ini (598.030 baş) kültür melezi ırk sığırlar oluştururken, %28,5'ini

(333.930 baş) kültür ırkı sığırlar oluşturmaktadır. Bölge sığır varlığı içinde yerli ırk sığırların oranı ise %20,5'dir. Türkiye geneli açısından incelendiğinde ise; kültür ırk sığırların %17,6, kültür melezi sığırların %43,8 ve yerli ırk sığırların da %38,6'lık bir orana sahip olduğu görülmektedir.

**TABLO 30: HAYVAN VARLIĞI BAKIMINDAN EGE BÖLGESİ'NİN
ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ (2001)**

HAYVAN TÜRÜ	MİKTAR (Adet)		(2) / (1) (%)
	Türkiye (1)	Ege Bölgesi (2)	
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN			
Koyun	26.972.000	2.643.150	9,80
Koyun (merinos)	552.134	73.417	13,30
Koyun (Yerli)	18.636.956	1.855.195	9,95
Kuzu (Merinos)	206.866	33.713	16,30
Kuzu (Yerli)	7.576.044	680.825	8,99
Kıl keçisi	6.676.000	1.009.880	15,13
Kıl keçisi	4.865.597	739.001	15,19
Kıl keçisi Oğlağı	1.810.403	270.879	14,96
Tiftik keçisi	346.000	46.420	13,42
Tiftik keçisi	258.831	36.864	14,24
Tiftik keçisi Oğlağı	87.169	9.556	10,96
BÜYÜKBAŞ HAYVAN			
Sığır	10.548.000	1.171.720	11,11
Sığır (Kültür)	1.167.782	204.995	17,55
Sığır (Kültür melezi)	2.925.425	365.715	12,50
Sığır (Yerli)	2.667.787	147.839	5,54
Dana (Kültür)	686.218	128.935	18,79
Dana (Kültür melezi)	1.694.575	232.315	13,71
Dana (Yerli)	1.406.213	91.921	6,54
Manda	138.000	6.420	4,65
Manda	99.001	4.568	4,61
Manda Yavrusu	38.999	1.852	4,75
KÜMES HAYVANLARI			
Tavuk	217.575.192	25.815.968	11,87
Et Tavuğu	161.899.442	12.788.003	7,90
Yumurta Tavuğu	55.675.750	13.027.965	23,40
Hindi	3.254.018	861.044	26,46
Ördek	913.748	46.227	5,06
Kaz	1.397.560	92.090	6,59
Arı Kovanı	4.115.353	815.498	19,82
Açılan İpek Böceği Kutusu	2.445	123	5,03

KAYNAK : DİE

Bölge hayvancılığında önem arz eden bir diğer hayvancılık kolu da kümes hayvanları yetiştiriciliğidir. Bölgede özellikle yumurta ve et tavukçuluğu da büyük önem taşımaktadır. 2001 yılı itibariyle yumurta tavuğu yetiştiriciliğinde bölge,

Türkiye genelinin %23,4'ünü oluştururken, et tavukçuluğunda %7,9'unu oluşturmaktadır.

Ege Bölgesi'nde ayrıca arıcılık da ayrı bir öneme sahip hayvancılık faaliyeti olarak dikkati çekmektedir. Bölgedeki arı kovanı sayısı Türkiye genelinin %20'sine tekabül etmekte olup, arıcılık faaliyetleri başta Muğla, Aydın ve İzmir olmak üzere bölgenin bütün illerinde yapılmaktadır. Ülkemizde her geçen yıl negatif bir gelişme kaydeden ipek böcekçiliği ise ağırlıklı olarak İzmir ve Muğla ilinde yapılmaktadır. Bölge ipek böcekçiliğinde Türkiye genelinin %5'ini oluşturur (**Tablo 30**).

Ege Bölgesi hayvan varlığının gelişimi geçmiş dönemler itibariyle incelendiğinde, 1987-2001 döneminde, bölgede sığır varlığında %8,2 oranında bir artış olduğu görülürken, küçükbaş hayvan varlığında (koyun ve kıl keçisinde) %25 civarında bir azalışın olduğu dikkati çekmektedir. İle kümes hayvanlarından tavuk ve arıcılık dışındaki hayvan türlerinde sayının azaldığı dikkati çekmektedir. Yine, incelenen dönemde kümes hayvanlarından tavuk sayısında %66 oranında yüksek bir artışın olduğu görülürken, tiftik keçisinde de %74 gibi yüksek oranlı bir azalmanın yaşandığı görülür. 1987-2001 döneminde arı kovanı sayısı %1,8 oranında artış gösterirken, açılan ipek böceği kutusunda ise %96,2 gibi oldukça yüksek bir oranda azalma yaşanmıştır (**Tablo 31**).

TABLO 31: EGE BÖLGESİ HAYVAN VARLIĞININ GELİŞİMİ

Hayvan Türü	1989	1997	2001	1989-2001 Değişim	
	Adet	Adet	Adet	Adet	%
Sığır	1.082.873	1.335.780	1.171.720	88.847	8,2
Koyun	3.502.790	3.071.450	2.643.150	-859.640	-24,5
Kılkeçi	1.381.330	1.255.970	1.009.880	-371.450	-26,9
Tiftik Keçisi	176.740	75.050	46.420	-130.320	-73,7
Tavuk	15.578.304	23.644.995	25.815.968	10.237.664	65,7
Arı Kovanı Sayısı	800.983	942.369	815.498	14.515	1,8
Açılan İpek Böceği Kutusu	3.275	101	123	-3.152	-96,2

KAYNAK: DİE

Tablodan da görüldüğü gibi, 1989-2001 döneminde, sığır varlığında çok az bir artış olmakla birlikte koyun varlığında önemli miktarda azalış gerçekleşmiştir. Bunda 1980 ve 1990'lı yıllarda izlenen tarım ve hayvancılık politikalarının menfi

etki yaptığı düşünölmektedir. Nüfusunun halen önemli bir kesimi tarım ve hayvancılıkla uğraşan ölkemizde hayvancılığa gereken önemin verilmediği ve desteklenmediği, bu nedenle de hayvancılığın yok olma noktasına geldiği gözlenmektedir. Oysa ki, ölkemizde temel gıda maddesi olan et ve süt ürünlerinde kişi başına tüketiminin gelişmiş öülkelere göre çok gerilerde olduğu bir gerçektir. Gerek sağlıklı bir toplum için dengeli beslenme açısından gerekse tarım ve hayvancılıkta istihdam edilen nüfusun refah düzeyini yükseltmesi bakımından hayvancılığın desteklenmesi yönünde acil olarak önlem alınması gerekmektedir.

Ölkemizde hayvancılığın geliştirilmesinin yukarıda ifade edilen yararlarının yanı sıra köyden kente olan nüfus hareketlerini yavaşlatacağı, kentlerde yığılmayı önleyeceği, sağlıksız ve çarpık kentleşmeyi durduracağı aşıkardır.

Hayvansal Ürünler Üretimi:

Ege Bölgesi hayvansal ürünler üretiminin yapısı incelendiğinde; bölgede et ve süt üretiminde, miktar bazında, ağırlığın büyükbaş hayvan grubundan inek sütü ve sığır etinde olduğu görülürken, bölgede yıllık ortalama olarak 1,2 milyon ton süt, 75.000 ton kırmızı et, 75-80.000 ton beyaz et, 3 milyar adet civarında yumurta, 10.000 ton bal ve 4.000 ton yapağı üretildiği dikkati çekmektedir (**Tablo 32**).

Bölgenin hayvansal ürünler üretim değeri (canlı hayvan hariç), 2001 yılı itibariyle, 872 trilyon TL olup, Türkiye toplamının %14,4'ünü oluşturmaktadır. Üretim değeri olarak, hayvansal ürünler içerisinde en yüksek hasıla, sütten elde edilirken, bunu et ürünleri ve yumurta izlemektedir. 2001 yılı itibariyle, bölge hayvansal ürünler üretim değerinin %36,8'ini süt, %29,3'ünü et, %21,3'ünü de yumurta oluşturmaktadır. Ege Bölgesi, yumurta üretiminde, Türkiye geneli yumurta üretim değerinin %26,5'ini teşkil ederken, ette %17,5'ini, sütte %11,1'ini, deride ise %15,2'sini oluşturmaktadır (**Tablo 32**).

TABLO 32: HAYVANSAL ÜRÜNLER ÜRETİMİ VE ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ (2001)

	Türkiye		Ege Bölgesi		Bölge / Türkiye %	
	Miktar (Ton)	Değer (Milyar TL)	Miktar (Ton)	Değer (Milyar TL)	Miktar	Değer
Toplam		6.069.068		872.385		14,4
Süt	9.495.550	2.883.203	1.204.736	320.659	12,7	11,1
Koyun sütü	723.346	269.097	64.429	20.755	8,9	7,7
Kıl keçi sütü	215.881	79.064	29.885	10.411	13,8	13,2
Tiftik keçi sütü	3.914	1.701	615	158	15,7	9,3
İnek sütü	8.489.082	2.513.991	1.105.675	288.357	13,0	11,5
Manda sütü	63.327	19.350	4.132	978	6,5	5,1
Et (1)	435.778	1.458.354	75.607	255.784	17,3	17,5
Koyun eti	85.661	296.468	14.174	48.253	16,5	16,3
Kıl keçi eti	15.825	50.110	2.808	8.799	17,7	17,6
Tiftik keçi eti	313	896	0	0	0,0	0,0
Siğir eti	331.590	1.103.433	58.545	198.494	17,7	18,0
Manda eti	2.294	7.243	71	217	3,1	3,0
Deve eti	9	22	9	22	100,0	100,0
Domuz eti	86	182	0	0	0,0	0,0
Deri (adet)	8.066.822	25.515	1.329.940	3.891	16,5	15,2
Koyun derisi	5.130.979	13.177	858.513	2.013	16,7	15,3
Kıl keçi derisi	907.557	963	164.294	180	18,1	18,7
Tiftik keçi derisi	16.239	34	0	0	0,0	0,0
Siğir derisi	1.997.071	11.288	306.712	1.697	15,4	15,0
Manda derisi	13.765	53	397	1	2,9	1,9
Deve derisi	25	0	24	0	96,0	0,0
Domuz derisi	1.186	0	0	0	0,0	0,0
Yapağı	40.907	48.144	3.865	2.843	9,4	5,9
Kıl	2.684	1.674	376	200	14,0	11,9
Tiftik	401	550	70	73	17,5	13,3
Beyaz et	629.832	660.964	76.909	64.247	12,2	9,7
Tavuk eti	614.726	638.329	66.684	50.437	10,8	7,9
Hindi eti	15.090	22.615	10.225	13.810	67,8	61,1
Ördek eti	4	5	0	0	0,0	0,0
Kaz eti	12	15	0	0	0,0	0,0
Yumurta (2)	660.940	700.108	179.371	185.684	27,1	26,5
Bal	60.190	278.972	10.063	37.035	16,7	13,3
Balmumu	3.174	11.433	544	1.962	17,1	17,2
İpek kozası	47	151	2	7	4,3	4,6

KAYNAK : DİE

(1): Mezbaha, kombina ve kurban bayramı kesimlerini kapsar.

(2): 16.000 adet yumurta 1 ton kabul edilmiştir.

Tablodan görüleceği gibi, bölge süt üretimi 2001 yılı itibarıyla 1,2 milyon ton olup, bu üretim miktarı Türkiye üretiminin %12,7'sini oluşturmaktadır. Bölgede üretilen kırmızı et miktarı 75.607 ton olup, bu üretim Türkiye üretiminin %17,3'ünü oluşturmakta iken, bölgede üretilen beyaz et üretimi de Türkiye beyaz et üretiminin

%12,2'sini teşkil etmektedir. Yumurta üretiminde Ege Bölgesi, Türkiye üretiminin %27,1'ini karşılarken, bal üretiminde %16,7'sini karşılamaktadır.

Ege Bölgesi'nde sağılan ve kesilen hayvanların üretim ve verim durumu incelendiğinde ise; inekten ortalama olarak 2.046 kg/baş süt verimi alındığı, koyundan birim başına 53 kg/yıl, kıl keçisinden 64 kg/yıl ve mandadan ise 1.081 kg/yıl süt verimi alındığı görülmektedir. Yine kesilen hayvan başına verim (karkas ağırlığı) düzeyine bakıldığında, kesilen sığırların birim karkas ağırlığının 208 kg, koyunun 18 kg, kıl keçilerinin 17 kg ve mandaların ise 196 kg olduğu dikkati çekmektedir.

Sağılan ve kesilen hayvanların verim düzeyi ülke geneli açısından mukayese edildiğinde, süt üretiminde; küçükbaş hayvanlarda verim düzeyinin hem koyunda hem de kıl keçisinde Türkiye ortalamasının 4 kg üstünde olduğu görülürken, tiftik keçisinde ülke genelinden yalnızca bir kg daha fazla verim alındığı dikkati çekmektedir. Büyük baş hayvanlarda ise süt veriminde ülke genelinin oldukça üstünde bir verim alındığı görülmektedir (inekte ülke ortalamasından 377 kg, mandadan ise 112 kg daha fazla verim elde edilmektedir).

Et üretiminde ise küçükbaş hayvanlardan; koyun ve kıl keçisinde Türkiye ortalamasına eşit bir verim alındığı görülmektedir. Büyükbaş hayvanlardan; sığırdan ve mandadan ise Türkiye ortalamasının üstünde bir verim alınmaktadır (sığırdan ülke ortalamasının 28 kg üzerinde bir verim elde edilirken, manda da 13 kg daha fazla bir verim sağlanmıştır) **(Tablo 33 ve Tablo 34)**.

Özellikle süt üretiminde büyükbaş hayvanlarda verim düzeyinin, Türkiye ortalamasının üstünde olmasının en önemli nedeni, Ege Bölgesi'ndeki sığırların kültür melezi ve kültür ırkı sığırlardan oluşması ve yerli ırk sığır sayısının, bölge sığır varlığı içerisinde önemli bir orana sahip olmamasıdır.

TABLO 33: SÜT ÜRETİMİ VE HAYVAN BAŞINA VERİM (2001)

Hayvan Türü	Türkiye		Ege Bölgesi	
	Üretim (Ton)	Verim (Kg)	Üretim (Ton)	Verim (Kg)
Koyun	723.346	49	64.429	53
Kıl Keçi	215.881	60	29.885	64
Tiftik Keçi	3.914	21	615	22
İnek	8.489.082	1.669	1.105.675	2.046
Manda	63.327	969	4.132	1.081

KAYNAK : DİE

TABLO 34: ET ÜRETİMİ VE HAYVAN BAŞINA KARKAS AĞIRLIĞI (2001)

Hayvan Türü	Türkiye		Ege Bölgesi	
	Üretim (Ton)	Karkas Ağırlığı (kg)	Üretim (Ton)	Karkas Ağırlığı (kg)
Koyun	85.661	18	14.174	18
Kıl Keçi	15.825	18	2.808	17
Siğir	331.590	180	58.545	208
Manda	2.294	183	71	196
Deve	9	409	9	409

KAYNAK : DİE

Su Ürünleri Üretimi:

Ege Bölgesi'nde su ürünleri üretimi ekonomik açıdan önemli bir potansiyel arz etmemektedir. Ege denizinin oldukça derin olması ve mineral bakımdan zengin olmaması, bölgede balıkçılığın gelişmesini olumsuz etkilemektedir. 2001 yılı itibariyle 177,9 trilyon TL (cari fiyatlarla) gayri safi gelirin yaratıldığı balıkçılık sektörü, bölge tarımsal hasılasında (3.722 trilyon TL) %4,8'lik bir paya sahip olurken, bölge bu üretim değeri ile Türkiye balıkçılık gelirinin %23,8'ini oluşturmaktadır. Bölgede balıkçılık daha ziyade, Muğla ilinde gelişmiştir. 2001'de Muğla ili tarımsal hasılasının %19,7'sini balıkçılık hasılası oluştururken, il bu gelir ile bölge balıkçılık hasılasının %58,6'sını teşkil etmektedir (**Ek10**).

Tarımsal Araç ve Gereç Durumu:

Ege Bölgesi tarımsal alet ve makine varlığı incelendiğinde, bölgede, tarımsal araç ve gereç sayısının bir çok bölgemize oranla daha fazla olduğu görülürken, tarımsal

Üretimde makine kullanımının Türkiye ortalamasından oldukça iyi bir düzeyde olduğu dikkati çekmektedir. Türkiye genelinde tarımsal üretimde traktör başına 20 hektar alan düşerken, bu oran Ege Bölgesi'nde 11'dir. Bölgede tarımsal alet ve makine kullanımı daha ziyade İzmir, Aydın ve Manisa illerinde yoğunlaşmıştır (İzmir, Aydın ve Manisa'da tarımsal üretimde, traktör başına 7 hektar alan düşmektedir). Bölgede 2001 yılı itibariyle 182.900 adet traktör mevcut olup, bu sayı Türkiye traktör varlığının %19,3'ünü oluşturmaktadır (**Ek 14**).

Gübre Kullanımı:

Ege Bölgesi tarımsal üretiminde gübre kullanımı Türkiye ortalamasının yaklaşık olarak %4-5 üzerindedir. 2001 yılı itibariyle bölgede hektar başına kullanılan kimyasal gübre miktarı 466 kg iken, Türkiye genelinde ortalama gübre kullanımı hektar başına 447 kg'dır. Bölgede kimyasal gübrenin yoğun olarak kullanıldığı (hektar başına kullanım açısından) illerin başında İzmir gelmektedir. 168.707 ton gübre tüketilen İzmir'de hektar başına 817 kg gübre kullanılırken, bunu 793 kg/ha ile Aydın, 623 kg/ha ile Manisa, 547 kg/ha ile de Muğla izlemektedir. Bölgede en az gübre kullanımı ise 238 kg/ha ile Kütahya olurken, bunu 302 kg/ha ile Afyon, 310 kg/ha ile Uşak ve 412 kg/ha ile Denizli takip etmektedir. Kimyasal gübre kullanımı açısından bölge ve ülke ortalamasının altında dört il bulunurken, dört il de bölge ve ülke ortalamasının üzerinde bulunmaktadır (**Ek 15**).

3.2.3. Tarımsal Krediler

Tarım sektöründe beklenen üretim seviyelerine ulaşabilmesi, işletmelerde yetersiz olan işletme sermayesi unsurlarının tam olarak tamamlanması ile söz konusu olabilir. Tarımsal retimde işletme sermayesindeki eksiklikler modern üretim araçlarının kullanımını veya entansiteyi ve yatırımın kapasitesini sınırlamaktadır. Oysa lkemiz tarımının geliştirilmesi, istihdam imkanı yaratılması, işletme gelirindeki riskin azaltılması, işletmelerin daha rantabl çalışabilmeleri ve giderek artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenebilmesi bakımından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu nedenle ülkemiz tarım sektörünün arzulanan düzeye getirilmesi için gerek bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüten ve gerekse sadece bitkisel

veya sadece hayvansal üretim yapan üreticilerin işletme ve yatırım sermayesi eksikliklerinin karşılanması önem taşımaktadır. Böylece, mevcut üretim kaynaklarından en etkin yararlanmak suretiyle, tarımsal üretimin ülke ekonomisine katkısı da artırılabilecektir.

Tarımda kredi gereksinimini artıran en önemli nedenler ekonomik ve sosyal nedenlerdir. Tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayışı ve sermaye yetersizliği, piyasa içi üretim ve verimliliğin artırılma arzusu, veraset ve intikal işlemleri sonucunda tarım alanlarının küçülmesi ve tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar bu sorunların başlıcalarıdır.

Bununla beraber Türkiye genelinde ekstansif bir yapı gösteren hayvancılık işletmeleri çağdaş gelişme ve ihtisaslaşmanın gereği olarak giderek entansif bir yapı kazanmaktadır. Özellikle koyun ve sığır besiciliği işletmeleri, süt sığırcılığı işletmeleri ve sanayi tipi üretim yapısı kazanmış broiler ve yumurta tavukçuluğu işletmeleri entansif karakterli olmaları nedeniyle önemli ölçüde sabit ve döner sermayeye gereksinim duymaktadır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, sektör ve onu oluşturan hayvancılık işletmeleri finansman ihtiyacı içinde bulunmaktadır. İşletmelerin altyapı ile ilgili (ahır, ağıl, kümes gibi) işletme sorunlarının çözümünde uzun vadeli krediye gereksinim duyulurken, orta ve kısa vadeli krediler ise hayvancılık işletmesinin döner sermaye, cari ve diğer harcamalardan olan alet ve malzeme alımları için kullanılmaktadır. Özellikle orta ve kısa vadeli krediler besi, süt sığırcılığı ve entansif tavukçuluk işletmelerinin devamlılıklarını sağlayabilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere tarım ve hayvancılık sektörlerinde teknolojik gelişme ve verim artışı, yatırım ile yeterli girdi kullanımına bağlıdır. Çağdaş teknolojilerin uygulanması, ekonomik, sosyal ve doğal olaylar tarımda sermaye ihtiyacını dolayısıyla kredi gereksinimini artıran faktörlerdir.

Ege Bölgesi tarımsal kredi durumu incelendiğinde, 1999 yılı itibarıyla bölgede 323 trilyon TL. tarımsal kredi kullanıldığı ve bu kredi miktarının Türkiye toplam tarımsal kredilerin %15,2'sini oluşturduğu görülmektedir (**Tablo 35**).

Bölge tarımsal kredilerinin türlere göre dağılımı incelendiğinde, kullanılan kredilerin %41,5'inin tarımsal içerikli kredilerden oluştuğu görülürken, %24,9'unun Tarım Kredi Kooperatifleri'nden alınan krediler, %13,8'inin bitkisel kredilerden, %1,6'sının tarımsal araç ve gereç kredileri ve %17'sinin de hayvansal üretim kredilerinden oluştuğu dikkati çekmektedir.

TABLO 35: TARIMSAL KREDİLER (1999)

Kredi Türü	Tutar (Milyar TL)				(2) / (1) (%)
	Türkiye (1)	Dağılım (%)	Ege Bölgesi (2)	Dağılım (%)	
Bitkisel üretim kredileri	206.451	9,70	44.728	13,84	21,67
Hayvansal üretim	348.370	16,36	54.569	16,89	15,66
Kimyevi gübre	33.724	1,58	1.811	0,56	5,37
Su ürünleri kredileri	10.115	0,48	2.011	0,62	19,88
Tarımsal araç ve gereçler	56.647	2,66	5.263	1,63	9,29
Tarım kredi kooperatifleri	478.109	22,45	80.550	24,93	16,85
Tarımsal içerikli krediler	995.729	46,77	134.193	41,53	13,48
Tarımsal sanayi	47	0,00	0	0,00	0,00
TOPLAM	2.129.192	100,00	323.125	100,00	15,18

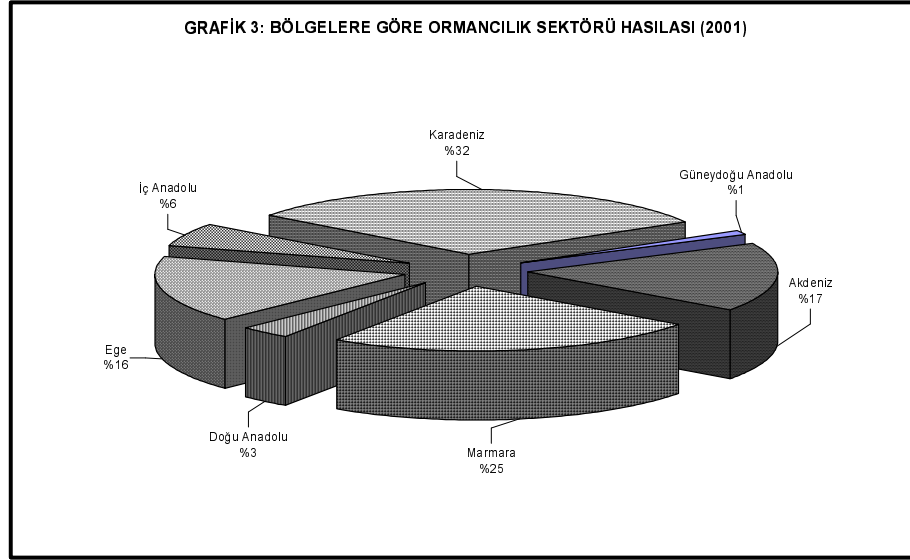
KAYNAK: DİE

3.3. Ormancılık

Ege Bölgesi'nde ormanlık alan miktarı 3.615.320 hektar olup, Türkiye orman varlığının %17,5'ine sahiptir. Bölgedeki ormanlık alanların %78'i koru ormanı, %22'si de baltalık ormanı niteliğindedir. Yine bölgedeki koru orman varlığının %57'si normal, %43'ü bozuk nitelikte iken, baltalık orman alanının %7'si normal, %93'ü ise bozuk niteliktedir. Orman alanlarının bölge illeri açısından dağılımına baktığımızda, en fazla orman alanına sahip ilin 835.498 ha ile Muğla olduğu görülürken, bunu 622.434 ha ile Kütahya, 527.109 ha ile de Denizli'nin izlediği dikkati çekmektedir. Bölgede en düşük orman alanına sahip il ise 174.899 hektarlık alan ile Afyon'dur (**Ek 16**).

Bölgede ormanlık alanların birçok bölgeye göre fazla olması, orman ürünleri üretimi açısından bölge hasılasının da yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. 2001 yılı itibariyle Türkiye genelinde elde edilen 509 trilyon TL ormancılık gayri safi

gelirinin %16,5'i Ege Bölgesi tarafından gerçekleştirilmiştir. 83,9 trilyon TL üretim değeri ile Ege, bölgeler sıralamasında Karadeniz, Marmara ve Akdeniz'den sonra dördüncü sırada bulunmaktadır.

3.4. Madencilik

Ege Bölgesi çeşitli yer altı kaynaklarına sahip bulunmaktadır. Bunların başında linyit yatakları gelmektedir. Linyit yataklarının önemlileri, Ege bölümünün kuzeyinde Soma ve güneyinde Yatağan (Muğla) ile İç Batı Anadolu bölümünün kuzey kesiminde Tavşanlı, Tunçbilek, Seyitömer ve Değirmisaz yörelerinde yer alır. Buralardan çıkarılan linyitler ısınma ve elektrik enerjisi üretiminde kullanılır (Soma, Yatağan, Tunçbilek ve Seyitömer termik santralleri). Bölgede ayrıca cıva , krom, bor mineralleri, zımpara taşı, mermer ve demir cevheri yatakları da bulunur. Ege Bölgesi'nde yer alan diğer bir enerji kaynağı da jeotermal enerjidir.

2001 yılı itibariyle bölgede madencilik hasılası 609 trilyon TL olup, GSYİH içinde %2,2'lik bir paya sahiptir. Bölge madencilik hasılası, Türkiye madencilik hasılasının ise %28,5'ini oluşturmaktadır (**Tablo 36**).

2001 yılı itibariyle Türkiye genelinde elde edilen 2.135 trilyon TL madencilik hasılasının %28,5'i Ege Bölgesi tarafından gerçekleştirilirken, 609 trilyon üretim

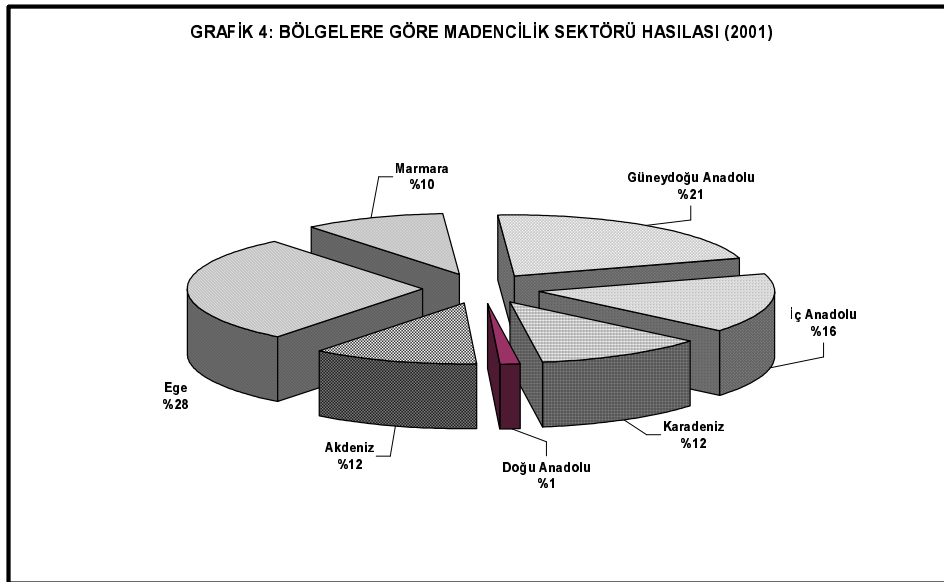
değeri ile Ege Bölgesi, bölgeler sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Bölge madencilik hasılasının en yüksek olduğu il ise Kütahya'dır. 307,7 trilyon TL hasıla ile bölge madencilik hasılasının %50,5'ini oluşturan Kütahya ilinde madencilik sektörü GSYİH'nın %21,3'ünü oluşturmaktadır. Bölge madencilik ve taşocakçılığı hasılası içinde ikinci sırayı %31,1 pay ile Manisa alırken, bu iki il bölge madencilik hasılasının %81,6'sını teşkil etmektedir (Ek 9).

TABLO 36: BÖLGE VE TÜRKİYE MADENCİLİK HASILASININ GELİŞİMİ
(Cari Fiyatlarla) (Milyar TL)

YILLAR	TÜRKİYE (1)		EGE BÖLGESİ (2)		(2) / (1) (%)
	Değer	Gelişme Hızı (%)	Değer	Gelişme Hızı (%)	
1987	1.475	-	427	-	28,95
1988	2.357	59,8	654	77,3	27,75
1989	4.625	96,2	1.311	100,3	28,35
1990	6.269	35,6	1.524	16,3	24,31
1991	9.762	55,7	2.902	90,4	29,73
1992	14.946	53,1	4.936	70,1	33,03
1993	21.814	45,9	7.481	51,6	34,29
1994	54.099	148,0	18.557	148,1	34,30
1995	98.545	82,2	33.803	82,2	34,30
1996	183.080	85,8	76.303	125,7	41,68
1997	336.889	84,0	119.097	56,1	35,35
1998	563.270	67,2	201.604	69,3	35,79
1999	883.737	56,9	268.613	33,2	30,40
2000	1.422.903	61,0	448.365	66,9	31,51
2001	2.135.427	50,1	609.476	35,9	28,54

KAYNAK : DİE

GRAFİK 4: BÖLGELERE GÖRE MADENCİLİK SEKTÖRÜ HASILASI (2001)

3.5. Altyapı İmkânları

Ege Bölgesi genel olarak altyapı açısından ülkemizin birçok coğrafi bölgesine oranla daha gelişmiş durumdadır. Bölgenin turizm açısından önemli bir potansiyel taşıması, altyapı sorunlarının çözülmesinde itici rol oynamıştır. Bölgeye yönelik yapılan altyapı yatırımlarının başında enerji ve sulama amaçlı yatırımlar gelmekte birlikte ulaşım ve haberleşmeye yönelik yatırımlar da önem taşımaktadır.

Bölge altyapısının modernizasyonu hususunda atılan somut adımların bir göstergesi niteliğindeki, *kamu yatırım harcamalarının* gelişimine bakıldığında, şu hususlar dikkat çekmektedir: 1991 yılında cari fiyatlarla 2.871 milyar TL düzeyinde bulunan kamu yatırım harcamaları, yıllar itibariyle devamlı olarak artış göstererek 2001 yılı sonunda 578 trilyon düzeyine yükselmiştir. Bölgedeki kamu yatırım harcamalarında özellikle 1992, 1995, 1996 ve 1998 yıllarında önemli oranlarda artış meydana gelmiştir. Kamu yatırımları açısından bölgenin Türkiye geneli içindeki payı incelendiğinde ise, 1991’de %6,9 olan payının 1996’da en yüksek değeri olan %10,4 düzeyine çıktığı dikkati çekerken, bu yıldan sonra devamlı olarak azalış göstererek 2001’de %6,2 düzeyine indiği görülür. Kamu yatırım harcamaları 1991-2001 dönemi itibariyle değerlendirildiğinde, incelenen dönemde bölgeye 1.815 trilyon TL düzeyinde kamu yatırımı yapıldığı ve bu miktarın da Türkiye toplamının %6,6’sını oluşturduğu görülmektedir (**Tablo 37**).

TABLO 37: KAMU YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ
(Cari Fiyatlarla)

Yıllar	HARCAMA TUTARI (Milyar TL)				(2) / (1) (%)
	Türkiye (1)	Değişim (%)	Ege Bölgesi (2)	Değişim (%)	
1991	41.864	-	2.871	-	6,86
1992	75.404	80,12	6.183	115,36	8,20
1993	122.799	62,85	8.631	39,59	7,03
1994	218.875	78,24	13.314	54,26	6,08
1995	312.039	42,56	27.438	106,08	8,79
1996	622.925	99,63	64.492	135,05	10,35
1997	1.346.981	116,23	120.247	86,45	8,93
1998	3.162.783	134,81	265.709	120,97	8,40
1999	4.605.643	45,62	336.707	26,72	7,31
2000	7.612.580	65,29	391.336	16,22	5,14
2001	9.358.212	22,93	578.301	47,78	6,18
1991-2001	27.480.105	-	1.815.229	-	6,61

KAYNAK: DPT, 2001 Yılı Yatırım Programı, Yatırımların İllere Göre Dağılımı, Ocak 2001.

Bölgede kamu yatırım harcamalarının büyük bir çoğunluğu, İzmir ilindeki yatırımlara tahsis edilirken, bunu sırasıyla Muğla, Aydın ve Denizli izlemektedir. 1991-2001 dönemi itibariyle kamu yatırım tahsislerinin %52,6'sı İzmir'e ait iken, %21'i Muğla, %7,1'i Aydın ve %6,8'i de Denizli iline aittir. Kamu yatırım tahsislerinin en düşük olduğu il ise Uşak'tır.

Kamu yatırım harcamalarının sektörlere göre dağılımına bakıldığında ise, enerji sektörüne yapılan harcamaların, diğer sektörlere yapılan harcamalardan daha yüksek düzeyde olduğu dikkati çekmektedir (**Tablo 38**).

TABLO 38: KAMU YATIRIM HARCAMALARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (2001)
(Cari Fiyatlarla)

Sektörler	Türkiye (1)		Ege Bölgesi (2)		(2) / (1) (%)
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	
Tarım	536.135	5,73	16.730	2,89	3,12
Madencilik	124.150	1,33	2.070	0,36	1,67
İmalat	505.331	5,40	120.118	20,77	23,77
Enerji	1.570.325	16,78	107.823	18,64	6,87
Ulaştırma ve Haberleşme	1.712.559	18,30	56.532	9,78	3,30
Turizm	108.194	1,16	66.226	11,45	61,21
Konut	528.205	5,64	735	0,13	0,14
Eğitim	1.235.600	13,20	65.707	11,36	5,32
Sağlık	577.643	6,17	41.837	7,23	7,24
Diğer	2.460.070	26,29	100.523	17,38	4,09
Toplam	9.358.212	100,00	578.301	100,00	6,18

KAYNAK: DPT, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı Yatırım Programı, Yatırımların İllere Göre Dağılımı, Ocak 2001.

Tablodan da görüldüğü gibi; 2001 yılı itibariyle Ege Bölgesi'nde 578 trilyon TL olarak gerçekleşen kamu yatırım harcamasının %20,8'ini imalat sektörüne yapılan harcamalar oluştururken, %18,6'sını enerji sektörüne yapılan harcamalar, %11,5'ini turizm, %11,4'ünü eğitim, %9,8'ini ulaştırma ve haberleşme, %7,2'sini sağlık, %2,9'unu da tarım sektörüne yapılan harcamaların oluşturduğu dikkati çekmektedir.

3.6. Teşvik Durumu

Bir ülkede yatırımların özendirilmesinde uygulanan teşviklerden en önemlisi yatırım teşvik tedbirleridir. Devlet, bölgeler ve/veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek amacıyla illere farklı yatırım teşvikleri (başka bir ifadeyle Devlet Yardımları) sağlamaktadır. Yine, Devlet, belirli sektörlerin ülke içinde gelişmesini sağlamak amacıyla, gelişmesini istediği sektörlerle (özel önem taşıyan sektörlerle) farklı teşvik tedbirlerini (destek unsurlarını) uygulamaktadır.

Yatırımların özendirilmesinde uygulanabilecek Devlet Yardımları açısından Ege Bölgesi illerinden İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi) **Gelişmiş Yöre Kapsamındaki İller** içinde yer alırken, İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dahil), Afyon, Aydın, Denizli, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak illeri **Normal Yöre Kapsamındaki İller** içinde yer almaktadır. Bölgede, sayısı 50'yi bulan kalkınmada öncelikli yöre kapsamında her hangi bir il bulunmamaktadır.

09.07.2002 tarih ve 24810 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2002/4367 sayılı Bakanlar Kurulu kararı çerçevesinde Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan "Teşvik Belgesi" kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar için, yatırım veya işletme dönemlerini kapsayan aşağıdaki destek unsurları uygulanmaktadır; (*)

- a) **Gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası,**
- b) **Yatırım İndirimi,**
- c) **Katma Değer Vergisi İstisnası,**
- d) **Vergi, Resim ve Harç İstisnası,**
- e) **Kredi Tahsisi.**

Yatırımın teşvik belgesi kapsamına alınabilmesi için kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımların, sabit yatırım tutarının asgari 200 milyar TL. normal ve gelişmiş yörelerde 400 milyar TL olması gerekmektedir. Finansal kiralama

(*) Yatırımlarda Devlet Yardımları EK 18'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda, finansal kiralama şirketleri için aranacak asgari sabit yatırım tutarı bu miktarların % 25'i kadardır.

Ege Bölgesi'nde yatırım teşvik ve izin belgesi almış yatırım projeleri, diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında, bölgede teşvik ve izin belgesi almış yatırım projeleri sayısının Marmara dışında kalan diğer bölgelere kıyasla sayıca daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. 1990-2002 döneminde Ege Bölgesi'ne verilen yatırım teşvik belgelerinin sayısı, toplam yatırım tutarı ve istihdam durumu Türkiye ve bölge ile karşılaştırmalı olarak Tablo 39'da verilmiştir.

TABLO 39: EGE BÖLGESİ'NE VERİLEN TEŞVİK BELGELERİNİN TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ (Milyar TL)

Yıllar	Türkiye			Ege Bölgesi			Bölge/Türkiye (%)		
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı	Toplam Yatırım Tutarı	İstihdam
1990	3.141	68.605	181.683	130	3.824	15.556	4,1	5,6	8,6
1991	1.775	94.862	171.520	180	6.574	13.666	10,1	6,9	8,0
1992	1.554	186.911	113.189	265	17.437	14.138	17,1	9,3	12,5
1993	3.051	697.502	198.386	528	60.175	29.192	17,3	8,6	14,7
1994	1.392	427.861	91.184	243	62.771	13.240	17,5	14,7	14,5
1995	4.955	4.673.806	375.895	1.008	816.685	70.597	20,3	17,5	18,8
1996	5.024	3.007.362	269.690	902	331.247	43.646	18,0	11,0	16,2
1997	5.144	4.342.808	335.835	884	627.964	51.351	17,2	14,5	15,3
1998	4.291	4.564.524	285.103	637	755.119	46.499	14,8	16,5	16,3
1999	2.968	6.552.963	193.299	519	809.046	31.014	17,5	12,3	16,0
2000	3.521	8.763.167	186.894	558	659.334	25.224	15,8	7,5	13,5
2001	2.155	10.720.536	107.223	348	1.120.296	17.932	16,1	10,4	16,7
2002	3.003	15.219.064	143.091	451	1.864.596	22.023	15,0	12,3	15,4

KAYNAK: T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü

Tablodan da görüldüğü üzere, Ege Bölgesi'nde yatırım teşvik belgesi almış yatırımcı sayısı (belge sayısı), Türkiye genelinin %15'i civarında olup, bu teşvik belgelerinin yatırım tutarı Türkiye toplamının %12-15'ini, istihdam miktarı ise %15-16'sını oluşturmaktadır.

Bölgede KOBİ yatırım teşviklerinden yararlanan işletme sayısı 2002'de 31 olup, bu işletmelere 2.147 milyar TL yatırım kredisi, 524 milyar TL işletme kredisi olmak üzere toplam 2,7 trilyon TL kredi kullanılmıştır. 2002 yılı itibariyle bölgede KOBİ yatırımları için verilen toplam kredi miktarı ülke genelinde kullanılan kredi tutarının %9,5'ini oluşturmaktadır (**Tablo 40**).

**TABLO 40: EGE BÖLGESİ'NE VERİLEN KOBİ YATIRIM
TEŞVİKLERİNİN DAĞILIMI**

Yıllar	Türkiye			Ege Bölgesi			Bölge/Türkiye (%)		
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Kredi (Milyar TL)	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Kredi (Milyar TL)	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı	Toplam Kredi	İstihdam
1997	1.550	19.637	14.974	206	2.653	1.912	13,3	13,5	12,8
1998	1.171	19.685	12.117	84	1.151	774	7,2	5,8	6,4
1999	1.695	42.426	10.222	91	1.559	272	5,4	3,7	2,7
2000	1.229	36.758	5.587	38	838	84	3,1	2,3	1,5
2001	246	8.170	674	6	150	13	2,4	1,8	1,9
2002	390	28.205	1.498	31	2.671	100	7,9	9,5	6,7

KAYNAK: T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ege Bölgesi'nin sosyo-ekonomik yapısında dikkati çeken özellikleri dört başlık altında toplamak mümkündür:

1. Ege Bölgesi, net dış göç alan bölgedir.

Nüfusun sosyal ve Ekonomik niteliklerini gösteren 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 1985-1990 döneminde bölgede net göç hızı %26'dır. Ege Bölgesi net göç açısından, Marmara'dan sonra en fazla net göç alan ikinci bölgemizdir. Bölge illerinden en fazla göç alan il İzmir olurken, bunu Muğla ve Aydın izlemektedir. Bununla birlikte bölge illerinden Afyon net göç veren iller arasında yer alır.

1990-2000 döneminde Marmara, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nden sonra nüfusu oran itibariyle en fazla artan dördüncü bölge olan Ege Bölgesi'nin nüfus artış hızı (1985-1990 dönemi hariç olmak üzere) devamlı olarak Türkiye nüfus artış hızının altında gerçekleşmiştir (bölge nüfusu, 1990-2000 döneminde %16,29 oranında artmıştır) .

Nüfus, bölgenin büyük kentlerinde (başta İzmir olmak üzere Manisa ve Aydın illerinde) yoğunlaşmış olup, küçük kentler (başta Uşak olmak üzere) çok fazla büyümektedir.

2. Ege Bölgesi, Türkiye ortalamasının üzerinde gelişmiş bir bölgedir.

Ege Bölgesi, Türkiye ortalamasının üzerinde bir gelişmişlik düzeyine sahiptir. Bölge, gerek sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmasında, gerek kişi başına gelir düzeyi araştırmasında gerekse insani gelişme endeksi araştırmasında, genel olarak, tüm göstergeler itibariyle ülke ortalamalarının üzerinde değerler almıştır. Yedi coğrafi bölge içerisinde Ege, bütün bu araştırmalarda, Marmara'dan sonra ikinci sırada yer almıştır.

2001 yılı itibariyle Türkiye GSYİH'sının %15,6'sını oluşturan Ege Bölgesi'nde kişi başına düşen gayri safi hasıla da ortalama 2.545 \$'dır. Bu değer 2.146 \$ olan Türkiye ortalamasının %19 üzerindedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan insani gelişme endeksi araştırmasının sonuçlarına göre, Ege Bölgesi 0,757 İGE değeri ile Türkiye ortalamasının (0,720) üzerinde bir değere sahiptir. Bölge, kişi başına düşen gayri safi hasılanın büyüklüğü ile insani gelişme endeksi açısından, Marmara'dan sonra, bölgeler sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır.

3. Bölge ekonomisinde görece olarak sanayi sektörünün payı büyüktür.

Bölge GSYİH'sında sanayi sektörünün payı ilk sırada olmakla beraber, bölge ekonomisinde tarım ve ticaret sektörlerinin payı da görece olarak yüksek düzeydedir. 1990'lı yılların ortalarına kadar GSYİH içinde sanayiden sonra ikinci sırayı tarım ve hayvancılık sektörü alırken bunu ticaret sektörü izlemekteydi. 1980'li yılların ikinci yarısından sonra turizm sektörüne yönelik uygulanan teşvik tedbirlerinin de etkisiyle başta Muğla, Aydın ve İzmir olmak üzere ülkenin turizm potansiyeli olan bölge ve illerinde yatak kapasitesi ve buna bağlı olarak da turizm gelirleri önemli oranda artış göstermiştir. Turizm sektöründe sağlanan bu gelişmeler, Ege Bölgesi ekonomisinde ticaret sektörünün payını artırarak, GSYİH içindeki payını sanayi sektöründen sonra ikinci sıraya yükseltmiştir.

2001 yılı itibariyle, Ege Bölgesi'ne ait sanayi hasıla Türkiye sanayi hasılasının %17,1'ini oluştururken, ticaret sektörü hasılası ülke genelinin %14,9'unu, otel, lokanta hizmetleri ise ülke genelinin %22,3 gibi önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bölge istihdamında, tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payı %50,5 gibi yüksek düzeyde iken, sanayide ve ticaret sektöründe çalışanların oranı hâlâ düşüktür. 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, sanayi sektöründe çalışanların oranı %13,8 iken, ticaret, lokanta ve otellerde çalışanların toplam istihdamdaki oranı ise %10,1'dir (sanayide ve ticaret, lokanta ve otellerde çalışanların toplam istihdamdaki payı ülke ortalamasının çok az üzerindedir)..

4. Bölge illeri arasında gelişme farklılıkları bulunmaktadır.

Ege Bölgesi'nin sahip olduğu doğal kaynakların (arazi, su, turizm, maden ve diğer kaynaklar) dağılımı, bölgeyi oluşturan iller arasında eşitsizliklere yol açmakla birlikte, bu eşitsizlikler minimum düzeydedir. İller arasında yaşanan bu eşitsizlikler, illerin sosyo ekonomik verilerinde de kendisini hissettirmektedir. Gelişmişlik farklılıklarının tespit edilmesinde önemli bir gösterge olan kişi başına hasıla rakamları incelendiğinde, Bölge illerinden Afyon, Uşak, Kütahya, Aydın, Denizli ve Manisa illerinde kişi başına hasılanın, bölge ortalamasının altında olduğu dikkati çekerken (bu illerden özellikle Afyon, 1.263 \$ kişi başına gelir ile bölge değerinden yaklaşık %50 daha düşük konumdadır), İzmir ve Muğla'da ise bölge ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. 2.545 \$ olan bölge ortalamasının altında altı il bulunurken, iki il de bölge ortalamasının üzerindedir. Burada çarpıcı olan hususlardan biri de (kişi başına gelir açısından), en yoksul il olan Afyon ile en zengin il konumunda olan Muğla ve İzmir arasında, iki katın üzerinde bir farkın olmasıdır (**Ek 6**). Kişi başına hasıla rakamları Türkiye geneli itibarıyla değerlendirildiğinde, bölgeyi oluşturan illerden yalnızca İzmir, Muğla ve Manisa'nın, Türkiye geneli kişi başına hasıla rakamının üzerinde bir değere sahip olduğu, geriye kalan beş ilin ise Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülür. Bölge illerinden Muğla ve İzmir, iller sıralamasında 5 ve 6. sırada bulunurken, Uşak 50, Afyon ise 55. sırada yer alır.

Yine aynı şekilde diğer göstergeler açısından değerlendirildiğinde, Afyon ilinin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralamasında son sıralarda yer aldığı dikkati çekmektedir (**Ek 8**).

Bölgenin sosyo-ekonomik yapısındaki bu olumsuz durumun en önemli nedenlerinden biri altyapı yetersizliğidir. Başta ulaşım olmak üzere, fiziki ve sosyal altyapı eksikliği, bölgenin gelişmesini engelleyen etkenlerin başındadır. Nitekim bölgeye yapılan kamu yatırım harcamalarında illerin payına bakıldığında; incelenen 1991-2001 yılına kadar olan dönem içerisinde kamu yatırım tahsislerinde ağırlığın İzmir ve Muğla illerinde olduğu dikkati çekerken (bu iki ildeki

kamu yatırım tahsisleri, bölgeye yapılan kamu yatırım tahsislerinin, ortalama olarak, %75-80'ini oluşturur), başta Uşak ve Afyon olmak üzere, Kütahya, Manisa ve Denizli illerine yönelik kamu yatırım tahsislerinin düşük düzeyde olduğu görülür.

Dolayısıyla Ege Bölgesi'nin ekonomik yönden kalkınmasının daha da geliştirilmesi ve bölge illeri arasındaki gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması için, başlangıç olarak bölgenin altyapı yatırımlarının (ulaşım ve haberleşme, enerji, eğitim, sağlık vs) bölge illeri arasında dengeli ve öncelik ilkelerine bağlı olarak gerçekleştirilmesine bağlıdır. Ancak ekonomik gelişmenin sürekliliğinin sağlanabilmesi açısından, altyapı yatırımlarının bir bütün olarak ele alınarak sorunun giderilmesi de ayrı bir önem taşımaktadır.

Bölgede altyapı yatırımlarıyla beraber aynı zamanda, bölgenin ekonomik kalkınmasını etkileyecek potansiyel alanların öncelikle değerlendirilerek saptanması gerekmektedir. Bu potansiyeli taşıyan tarım, sanayi, ticaret ve turizm yatırımlarının en ince ayrıntılarıyla birlikte incelenerek ortaya konması -mevcut imalat yapısının ve yatırımları etkileyen tüm faktörlerin ayrıntılı şekilde bilinmesi ve değerlendirilmesi- daha rasyonel yatırımların yapılması açısından müteşebbisleri yönlendirebilecektir.

Kalkınma sürecinin temelini teşkil eden yatırım kararları ne kadar sağlıklı olursa, yatırım o ölçüde başarılı olacaktır. Dolayısıyla hem yatırımın başarısı, hem de ülkenin kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi, yatırımların rasyonel seçim esaslarına uygun olarak yapılmasına, başka bir ifadeyle yatırımların sağlam projelere dayandırılmasına bağlıdır.

En geniş anlamda proje, belli mal ve hizmetlerin üretiminin gerçekleştirileceği tesisler oluşturmak amacıyla kaynak tahsis edilmesini öngören yatırım önerisidir. Yatırım projelerinin hazırlanması ve değerlendirilmesi birbirine bağlı bir dizi aşamadan oluşmaktadır. Yatırım projesinin fikir olarak tasarlanmasından, hazırlık, eleme, seçme, yatırımın gerçekleşmesi ve sonunda işletmeye alma dönemine kadar süren faaliyetler proje çalışmaları kapsamına girmektedir.

Türkiye Kalkınma Bankası, proje döngüsü olarak nitelendirilen proje planlama aşamalarına projenin ilk aşaması olan proje oluşturma (projenin fikir olarak tasarlanması) aşamasından katılmakta olup, Banka, ***Yöresel Uygun Yatırım Alanları Araştırmalarıyla*** o bölgeye yönelik olası yatırım konuları tespit etmektedir (bu çalışmaları yönlendiren birincil amaç, yöre kalkınmasına katkıda bulunacak, yöre kaynakları ile uyumlu ve pazarlama olanağı yüksek bulunan yatırım alanlarının belirlenmesidir).

Ayrıca Banka, proje çalışmalarına bir finansman kuruluşu olması nedeniyle, proje döngüsünün diğer aşamalarında da katılmakta ve etkin görevler üstlenmektedir. Yatırım projelerinin uygulama aşamasında, yatırımın finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla, *Türkiye Kalkınma Bankası*, gerek hazine kaynaklı gerekse yurtdışı ve kendi iç kaynaklarından oluşan fonları, kuruluş amaçları doğrultusunda, kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde orta ve uzun vadeli olarak bu yatırım projelerine aktarmaktadır.

Ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla *Türkiye Kalkınma Bankası*, Ege Bölgesi'ndeki illerin büyük bir çoğunluğu için değişik tarihlerde Yöresel Uygun Yatırım Alanları Araştırması yapmış, ayrıca bu bölgemizdeki yatırımların finansmanına belirli fonları aktarmıştır.

Banka, 2001 yılında Ege Bölgesi'nde 14 sanayi firmasına 1.618 milyar TL yatırım ve işletme kredisi kullandırırken, üç turizm firmasına da 1.451 milyar TL yatırım kredisi kullandırmıştır. 2002 yılında ise, 17 sanayi firmasına 3.500 milyar TL yatırım ve işletme kredisi, 9 turizm firmasına 972 milyar TL olmak üzere toplam 4,5 trilyon TL yatırım ve işletme kredisi kullandırmıştır.

EKLER

- Ek 1: Ege Bölgesi İllerinin 1990-2000 Nüfusu**
- Ek 2: Ege Bölgesi İllerinin Net Göç Hızı (1985-1990)**
- Ek 3: Ege Bölgesi İllerinin Kırsal/Kentsel Nüfusu (2000)**
- Ek 4: Ege Bölgesi İllerinde Okur-Yazarlık Durumu**
- Ek 5: Ege Bölgesi İllerinin GSYİH'sı (2001)**
- Ek 6: Ege Bölgesi İlleri Kişi Başına Düşen GSYİH'sı (2001)**
- Ek 7: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırmasında Kullanılan Değişkenler ve Ege Bölgesi ve Türkiye'nin Değerleri**
- Ek 8: İllerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması**
- Ek 9: Sanayi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı (2001)**
- Ek 10: Tarımsal Hasılanın İller İtibariyle Dağılımı (2001)**
- Ek 11: Tarla Ürünleri Üretimi ve Verim Durumu (2001)**
- Ek 12: Sebze Ürünleri Üretimi ve Türkiye İçindeki Yeri (2001)**
- Ek 13: Meyve Ürünleri Üretimi ve Ağaç Sayısı (2001)**
- Ek 14: Ege Bölgesi Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı (2001)**
- Ek 15: Ege Bölgesi Gübre Kullanımı (2001)**
- Ek 16: Ege Bölgesi Ormanlık Alan Miktarı**
- Ek 17: Devlet Hizmetlerinin GSYİH İçindeki Payı (2001)**
- Ek 18: Yatırımlarda Devlet Yardımları**

EK 1: EGE BÖLGESİ İLLERİNİN 1990-2000 NÜFUSU

İller	Nüfus		Değişim	
	1990 (*)	2000	Miktar	Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)
Afyon	738.979	812.416	73 437	9,47
Aydın	824.816	950.757	125 941	14,21
Denizli	750.882	850.029	99 147	12,40
İzmir	2.694.770	3.370.866	676 096	22,38
Kütahya	577.905	656.903	78 998	12,81
Manisa	1.154.418	1.260.169	105 751	8,76
Muğla	562.809	715.328	152 519	23,97
Uşak	290.398	322.313	31 915	10,42
Ege Bölgesi	7.594.977	8.938.781	1 343 804	16,29
Türkiye	56.473.035	67.803.927	11 330 892	18,28

(*): 2000 Genel Nüfus Sayımındaki idari bölünüşe göre.
KAYNAK : DİE

EK 2: EGE BÖLGESİ İLLERİNİN NET GÖÇ HIZI (1985-1990)

İller	1990 Nüfusu (*)	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı ‰
Afyon	660.840	25.053	50.832	-25.779	-39
Aydın	754.000	60.657	41.580	19.077	25
Denizli	682.641	43.521	32.951	10.570	15
İzmir	2.475.050	276.378	130.170	146.208	59
Kütahya	524.683	26.327	30.936	-4.609	-9
Manisa	1.050.596	71.669	50.723	20.946	20
Muğla	517.871	43.712	27.714	15.998	31
Uşak	263.236	17.362	16.792	570	2
Ege Bölgesi	6.928.917	564.679	381.698	182.981	26

(*): 1990 nüfusundan 0-4 yaş nüfusu çıkarılmıştır.
KAYNAK : DİE

EK 3: EGE BÖLGESİ İLLERİNİN KIRSAL/KENTSEL NÜFUSU (2000)

İller	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu		Bucak ve Köy Nüfusu	
		Kişi	%	Kişi	%
Afyon	812.416	371.868	45,77	440 548	54,23
Aydın	950.757	493.114	51,87	457 643	48,13
Denizli	850.029	413.914	48,69	436 115	51,31
İzmir	3.370.866	2.732.669	81,07	638 197	18,93
Kütahya	656.903	318.869	48,54	338 034	51,46
Manisa	1.260.169	714.760	56,72	545 409	43,28
Muğla	715.328	268.341	37,51	446 987	62,49
Uşak	322.313	182.040	56,48	140 273	43,52
Ege Bölgesi	8.938.781	5.495.575	61,48	3 443 206	38,52
Türkiye	67.803.927	44.006.274	64,90	23 797 653	35,10

KAYNAK : DİE

EK 4: EGE BÖLGESİ İLLERİNDE OKUR-YAZARLIK DURUMU (%)

	Okuma ve Yazma Yaşındaki Nüfus	Okuma ve Yazma Bilen	Okuma ve Yazma Bilmeyen	Bir Öğrenim Kurumu Bitiren	Bir Öğrenim Kurumu Bitirmeyen
Afyon	714.510	88,3	11,7	76,2	23,8
Aydın	860.345	87,4	12,6	76,5	23,5
Denizli	762.924	89,6	10,4	78,2	21,8
İzmir	3.078.227	91,9	8,1	79,9	20,1
Kütahya	592.182	89,1	10,9	77,3	22,7
Manisa	1.136.738	86,3	13,7	76,6	23,3
Muğla	652.374	92,7	7,3	81,5	18,5
Uşak	289.682	87,5	12,5	76,9	23,1
Ege Bölgesi	8.086.982	89,8	10,2	78,4	21,5
Türkiye	59.859.243	87,3	12,7	75,3	24,7

KAYNAK : DİE

**EK 5: EGE BÖLGESİ İLLERİNİN GSYİH'SI (2001)
(Cari Fiyatlarla)**

İller	GSYİH (Milyon TL)		Türkiye Sıralaması	Bölge Sıralaması
	Değer	Gelişme Hızı (%)		
Afyon	1.248.779.057	42,2	35	7
Aydın	2.342.626.577	34,1	16	4
Denizli	2.192.117.196	48,0	20	5
İzmir	13.382.809.692	47,2	3	1
Kütahya	1.446.533.281	56,1	28	6
Manisa	3.768.797.742	45,0	10	2
Muğla	2.918.142.226	53,4	11	3
Uşak	563.630.536	36,4	58	8
Ege Bölgesi	27.863.436.308	46,4		

KAYNAK : DİE

**EK 6: EGE BÖLGESİ İLLERİNDE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH
(2001)**

İller	Kişi Başına Düşen GSYİH			Türkiye Sıralaması	Bölge Sıralaması
	Bin TL	Gelişme Hızı %	\$		
Afyon	1.529.851	41,1	1.263	55	8
Aydın	2.443.731	32,7	2.017	25	5
Denizli	2.583.609	46,5	2.133	22	4
İzmir	3.894.375	44,1	3.275	6	2
Kütahya	2.186.192	54,3	1.805	32	6
Manisa	2.978.180	44,1	2.459	15	3
Muğla	4.006.698	50,0	3.308	5	1
Uşak	1.739.187	35,3	1.436	50	7
Ege Bölgesi	3.082.460	44,2	2.545		

KAYNAK : DİE

EK 7: SOSYO EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK ARAŞTIRMASINDA KULLANILAN DEĞİŞKENLER VE EGE BÖLGESİ VE TÜRKİYE'NİN DEĞERLERİ

İL	No	Değişkenler	BİRİM	Türkiye	Ege Bölgesi
		DEMOGRAFİK GÖSTERGELER			
1994	1.	Toplam Nüfus	Kişi	60.576.000	8.206.351
1990	2.	Şehirleşme Oranı	Yüzde	59,01	57,00
1985-90	3.	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı	Binde	21,71	21,10
1990	4.	Nüfus Yoğunluğu	Kişi/Km ²	73	84
1985-90	5.	Yıllık Net Göç Oranı	Binde	0,00	13,03
1990	6.	Doğurganlık Oranı	Binde	2,65	2,35
1990	7.	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	Kişi	4,97	4,37
		İSTİHDAM GÖSTERGELERİ			
1990	8.	Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Yüzde	53,66	54,07
1990	9.	Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Yüzde	12,80	13,80
1990	10.	Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Yüzde	7,93	8,04
1990	11.	Mali Kurumlar İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Yüzde	2,32	2,16
1990	12.	Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı	Yüzde	38,45	41,19
1990	13.	Ücretli Çalışan Kadınların Toplam İstihdama Oranı	Yüzde	6,37	8,85
1990	14.	İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	Yüzde	1,34	1,24
		EĞİTİM GÖSTERGELERİ			
1990	15.	Okur-Yazar Nüfus Oranı	Yüzde	80,46	83,86
1990	16.	Okur-Yazar Kadın Nüfusun Toplam Kadın Nüfusa Oranı	Yüzde	71,95	76,66
1990	17.	Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı	Yüzde	4,72	4,73
1994-95	18.	İlkokullar Okullaşma Oranı	Yüzde	97,10	98,33
1994-95	19.	Ortaokullar Okullaşma Oranı	Yüzde	68,65	76,05
1994-95	20.	Liseler Okullaşma Oranı	Yüzde	46,52	47,81
		SAĞLIK GÖSTERGELERİ			
1990	21.	Bebek Ölüm Oranı	Binde	67	66
1994	22.	Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	Adet	10,87	12,43
1994	23.	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı	Adet	1,89	1,93
1994	24.	Onbin Kişiye Düşen Eczane Sayısı	Adet	2,36	3,10
1994	25.	Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	H.Yatağı	21,9	18,1
		SANAYİ GÖSTERGELERİ			
1995	26.	Organize Sanayi Bölgesi Parsel Sayısı	Parsel	5.893	1.613
1993	27.	İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	Adet	10.541	1.934
1993	28.	İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ortalama Sayısı	Adet	978.983	156.336
1993	29.	İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı	Beygir Gücü	13.203.135	1.851.741
1993	30.	Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	Kws	426	607
1993	31.	Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	TL	7.596.132	9.454.062
		TARIM GÖSTERGELERİ			
1993	32.	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri	TL	18.206.054	20.903.209
1993	33.	Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı	Yüzde	100,00	16,434
		İNŞAAT GÖSTERGELERİ			
1991-95	34.	Daire Sayısı	Adet	1.257.838	285.495
1991-95	35.	Şehirsel Nüfus Başına Konut Alanı	M ²	1.8470	2.9462
		MALİ GÖSTERGELER			
1993	36.	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla İçindeki Payı	Yüzde	100,00	15,309
1993	37.	Fert Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	TL	33.313.730	37.720.451
1993	38.	Banka Şube Sayısı	Adet	6.242	1.091
1993	39.	Fert Başına Banka Mevduatı	TL	8.680.341	7.188.603
1993	40.	Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	Yüzde	100	11,197
1993	41.	Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	Yüzde	100	11,8273
1993	42.	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı	TL	2.458.512	3.506.124
1993	43.	Fert Başına Sınai, Ticari ve Turizm Kredileri Miktarı	TL	4.928.894	3.703.199
1992	44.	Fert Başına Belediye Giderleri	TL	451.613	403.342
1993	45.	Fert Başına Genel Bütçe Gelirleri	TL	4.538.987	3.867.277
1993	46.	Fert Başına Gelir ve Kurumlar Vergisi Miktarı	TL	2.387.023	2.252.301
1990-94	47.	Fert Başına Kamu Yatırımları Miktarı	TL	2.232.243	3.210.309
1991-94	48.	Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	TL	2.214.445	1.712.930
1993-94	49.	Fert Başına İhracat Miktarı	\$	273.12	334.63
1993-94	50.	Fert Başına İthalat Miktarı	\$	323.97	220.01
		ALTYAPI GÖSTERGELERİ			
1994	51.	Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı	Yüzde	22,89	35,46
1994	52.	Yeterli İçmesuyu Götürülen Nüfus Oranı	Yüzde	74,79	77,39
1994	53.	TCK Asfalt Yol Oranı	Yüzde	83,41	92,97
		DİĞER REFAH GÖSTERGELERİ			
1994	54.	Onbin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı	Adet	472	549
1994	55.	Onbin Kişiye Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayısı	Adet	628	750
1994	56.	Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı	Kws	999	966
1994	57.	Fert Başına Telefon Kontör Değeri	Adet	864	890
1994	58.	Onbin Kişiye Düşen Faks Sayısı	Adet	14,52	20,42

KAYNAK: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996), DPT.

EK 8: İLLERİN SOSYO – EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK SIRALAMASI

Sıra No	İl Adı	Endeks	Sıra No	İl Adı	Endeks
1.	İstanbul	4.879015	39.	Amasya	-0.193947
2.	Ankara	3.324472	40.	Karaman	-0.225250
3.	İzmir	2.707983	41.	Afyon	-0.228109
4.	Kocaeli	1.745641	42.	Niğde	-0.280378
5.	Bursa	1.561681	43.	Kastamonu	-0.331970
6.	Eskişehir	1.010243	44.	Çorum	-0.338263
7.	Antalya	0.979019	45.	Giresun	-0.342129
8.	Tekirdağ	0.912105	46.	Artvin	-0.361540
9.	Adana	0.825002	47.	Erzincan	-0.369077
10.	İçel	0.692054	48.	Sivas	-0.408015
11.	Muğla	0.625896	49.	Aksaray	-0.449240
12.	Aydın	0.572214	50.	Kahramanmaraş	-0.450686
13.	Balıkesir	0.566499	51.	Bartın	-0.472164
14.	Kırklareli	0.554468	52.	Tokat	-0.481332
15.	Kayseri	0.530593	53.	Çankırı	-0.506919
16.	Denizli	0.501473	54.	Sinop	-0.512526
17.	Bilecik	0.474944	55.	Ordu	-0.535689
18.	Edirne	0.408019	56.	Erzurum	-0.550649
19.	Zonguldak	0.362269	57.	Diyarbakır	-0.614462
20.	Çanakkale	0.351583	58.	Yozgat	-0.639394
21.	Isparta	0.337425	59.	Şanlıurfa	-0.657586
22.	Manisa	0.308470	60.	Tunceli	-0.694920
23.	Uşak	0.249609	61.	Adıyaman	-0.752853
24.	Konya	0.220072	62.	Kars	-0.754675
25.	Gaziantep	0.199953	63.	Gümüşhane	-0.783385
26.	Hatay	0.189559	64.	Bayburt	-0.798578
27.	Sakarya	0.154779	65.	Batman	-0.869404
28.	Bolu	0.147192	66.	Mardin	-0.916083
29.	Burdur	0.144998	67.	Van	-0.955459
30.	Kırıkkale	0.141061	68.	Siirt	-0.970848
31.	Kütahya	0.093397	69.	İğdır	-0.980015
32.	Nevşehir	0.006389	70.	Hakkari	-1.053626
33.	Elazığ	-0.024586	71.	Bitlis	-1.056951
34.	Trabzon	-0.034803	72.	Ardahan	-1.057505
35.	Samsun	-0.042239	73.	Bingöl	-1.060746
36.	Kırşehir	-0.116527	74.	Ağrı	-1.134534
37.	Rize	-0.122267	75.	Şırnak	-1.224524
38.	Malatya	-0.179552	76.	Muş	-1.244671

KAYNAK: DPT

EK 9: SANAYİ HASILASININ İLLER İTİBARIYLA DAĞILIMI (2001)

İller	SANAYİ HASILASI (Milyar TL)					Bölge İçindeki Payı (%)
	Madencilik ve Taşocakçılığı	İmalat Sanayii	Elektrik, Gaz ve Su	Toplam	Gelişme Hızı (%)	
Afyon	8.082	140.431	13.184	161.697	62,1	2,06
Aydın	14.499	167.715	22.082	204.296	56,0	2,61
Denizli	14.893	398.165	32.682	445.740	79,2	5,69
İzmir	57.904	3.680.852	428.661	4.167.417	59,5	53,16
Kütahya	307.658	85.116	287.882	680.656	78,4	8,68
Manisa	189.437	1.035.093	315.290	1.539.820	59,9	19,64
Muğla	16.558	37.360	506.945	560.863	75,2	7,15
Uşak	445	66.794	11.804	79.043	73,6	1,01
Ege Bölgesi	609.476	5.611.526	1.618.529	7.839.531	63,2	100,00

KAYNAK: DİE

EK 10: TARIMSAL HASILANIN İLLER İTİBARIYLA DAĞILIMI (2001)

İller	TARIMSAL HASILA (Milyar TL)					Bölge İçindeki Payı (%)
	Çiftçilik ve Hayvancılık	Ormancılık	Balıkçılık	Toplam	Gelişme Hızı (%)	
Afyon	330.798	878	304	331.980	21,5	8,92
Aydın	539.351	6.886	8.340	554.577	4,6	14,90
Denizli	318.022	12.224	4.249	334.495	18,1	8,99
İzmir	933.352	14.295	58.122	1.005.769	29,9	27,02
Kütahya	174.414	10.440	1.074	185.928	24,9	5,00
Manisa	654.796	11.832	1.308	667.936	18,8	17,94
Muğla	399.924	25.514	104.226	529.664	11,4	14,23
Uşak	109.814	1.849	225	111.888	5,4	3,01
Ege Bölgesi	3.460.469	83.919	177.850	3.722.238	18,0	100,00

KAYNAK: DİE

EK 11: TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE VERİM DURUMU (2001)

Ürün Adı	Türkiye (1)		Ege Bölgesi (2)		Üretim % (2) / (1)
	Üretim Ton	Verim Kg/Ha.	Üretim Ton	Verim Kg/Ha.	
Toplam	54.192.949	-	6.078.022	-	11,22
Tahıllar	29.426.560	-	2.832.854	-	9,63
Buğday	19.000.000	2.077	1.676.848	2.180	8,83
Arpa	7.500.000	2.135	956.586	2.415	12,75
Çavdar	220.000	1.581	13.018	1.936	5,92
Yulaf	265.000	1.778	15.595	1.675	5,88
Kaplıca	7.000	1.167	0	-	0,00
Mısır	2.200.000	4.006	166.108	3.416	7,55
Darı	6.700	1.915	4.690	2.188	70,00
Pirinç	216.000	3.661	0	-	0,00
Kuşyemi	210	1.355	9	-	4,29
Mahlut	11.650	1.421	0	-	0,00
Baklagiller	1.454.700	-	136.572	-	9,39
Bakla	35.000	1.843	10.406	1.856	29,73
Bezelye	2.700	2.167	132	1.435	4,89
Nohut	535.000	838	88.757	778	16,59
Fasulye	225.000	1.288	17.858	1.205	7,94
Mercimek (yeşil)	60.000	859	5.929	1.033	9,88
Mercimek (kırmızı)	460.000	1.150	955	833	0,21
Börülce	2.000	690	1.641	640	82,05
Fiğ	127.000	533	8.862	305	6,98
Burçak	3.000	1.041	1.297	1.128	43,23
Diğerleri	5.000	-	735	-	14,70
Endüstriyel bitkiler	13.757.375	-	1.583.006	-	11,51
Tütün	144.786	740	83.909	674	57,95
Şeker pancarı	12.632.522	35.424	1.191.741	38.128	9,43
Keten (lif)	17	59	0	-	0,00
Kenevir (lif)	1.000	1.429	182	-	18,20
Haşhaş (kapsül)	21.436	468	13.381	465	62,42
Pamuk (kütü)	2.357.892	3.444	714.279	3.136	30,29
Pamuk (saf)	914.404	1.336	285.155	-	31,18
Anason	11.000	524	3.800	517	34,55
Kırmızı Biber	20.000	2.223	1.910	1.621	9,55
Diğerleri	12.210	-	2.928	-	23,98
Yağlı tohumlar	2.171.314	-	461.347	-	21,25
Susam	23.000	460	6.815	609	29,63
Ayçiçeği	650.000	1.276	31.112	1.236	4,79
Keten (tohum)	155	534	0	-	0,00
Kenevir (tohum)	160	229	139	-	86,88
Haşhaş (tohum)	21.436	468	13.381	-	62,42
Çiğit	1.353.888	1.977	401.982	-	29,69
Yerfıstığı	72.000	2.667	7.834	2.718	10,88
Soya	50.000	3.306	84	3.500	0,17
Aspir	25	714	0	-	0,00
Kolza	650	2.241	0	-	0,00
Yumru bitkiler	7.383.000	-	1.064.243	-	14,41
Soğan (kuru)	2.150.000	21.683	193.029	19.063	8,98
Sarımsak (kuru)	83.000	7.545	11.728	6.948	14,13
Patates	5.000.000	25.041	835.229	28.994	16,70
Hayvan pancarı	150.000	47.619	24.257	37.318	16,17

KAYNAK : DIE

EK 12: SEBZE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (2001)

Ürün Adı	ÜRETİM (Ton)		% (2) / (1)
	Türkiye (1)	Ege Bölgesi (2)	
Toplam	21.930.762	4.282.279	19,53
Yaprağı yenen sebzeler	1.670.050	324.435	19,43
Lahana (baş)	610.000	100.914	16,54
Lahana (yaprak)	100.000	1.400	1,40
Enginar	26.500	13.340	50,34
Kereviz	16.000	10.725	67,03
Marul (göbekli)	220.000	54.026	24,56
Marul (kıvrıkcık)	130.000	4.914	3,78
Ispanak	210.000	49.737	23,68
Pırasa	300.000	85.692	28,56
Pazı	7.000	200	2,86
Semizotu	1.900	57	3,00
Tere	1.450	107	7,38
Dereotu	800	249	31,13
Nane	5.000	170	3,40
Maydanoz	40.000	2.416	6,04
Roka	1.400	488	34,86
Baklagil sebzeleri	648.000	109.676	16,93
Fasulye	490.000	71.925	14,68
Bakla	45.000	13.209	29,35
Bezelye	60.000	7.015	11,69
Barbunya fasulye	41.000	8.118	19,80
Börülce	12.000	9.409	78,41
Meyvesi yenen sebzeler	18.880.000	3.741.065	19,81
Bamya	30.000	10.409	34,70
Balkabağı	80.000	6.272	7,84
Kavun	1.775.000	394.667	22,23
Karpuz	4.020.000	849.526	21,13
Kabak (sakız)	305.000	44.859	14,71
Hıyar	1.740.000	323.699	18,60
Patlıcan	945.000	179.926	19,04
Domates	8.425.000	1.659.682	19,70
Biber (dolmalık)	410.000	39.981	9,75
Biber (sivri)	1.150.000	232.044	20,18
Soğansı, yumru ve kök sebzeler	644.700	65.548	10,17
Sarımsak (taze)	20.000	4.430	22,15
Soğan (taze)	225.000	36.976	16,43
Havuç	230.000	15.052	6,54
Turp (bayır)	23.000	6.206	26,98
Turp (kırmızı)	145.000	2.477	1,71
Yerelması	200	6	3,00
Şalgam	1.500	401	26,73
Diğer sebzeler	88.012	41.555	47,22
Karnabahar	88.000	41.555	47,22
Kuşkonmaz	12	0	0,00

KAYNAK: DİE

EK 13: MEYVE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE AĞAÇ SAYISI (2001)

Ürün Adı	Türkiye (1)		Ege Bölgesi (2)		(2) / (1) %	
	Ağaç Sayısı (Adet)	Üretim (Ton)	Ağaç Sayısı (Adet)	Üretim (Ton)	Ağaç Sayısı	Üretim
Toplam	610.035.700	13.078.486	94.012.691	2.730.054	15,41	20,87
Yumuşak çekirdekli	55.477.000	2.928.000	6.081.417	313.545	10,96	10,71
Armut	12.600.000	360.000	1.916.286	39.076	15,21	10,85
Ayva	3.600.000	102.000	448.128	10.640	12,45	10,43
Elma	38.630.000	2.450.000	3.632.848	262.519	9,40	10,72
Muşmula	360.000	4.500	75.180	1.140	20,88	25,33
Yenidünya	287.000	11.500	8.975	170	3,13	1,48
Taş çekirdekli	156.584.000	2.164.000	66.633.039	477.753	42,55	22,08
Erik	8.395.000	200.000	1.443.018	35.041	17,19	17,52
İğde	450.000	5.000	111.289	1.380	24,73	27,60
Kayısı	13.490.000	470.000	531.270	13.819	3,94	2,94
Zerdali	2.150.000	47.000	72.171	1.904	3,36	4,05
Kiraz	10.250.000	250.000	3.267.451	80.197	31,88	32,08
Kızılcık	1.324.000	12.000	74.022	677	5,59	5,64
Şeftali	14.875.000	460.000	3.191.363	86.936	21,45	18,90
Vişne	6.650.000	120.000	2.157.564	46.600	32,44	38,83
Zeytin	99.000.000	600.000	55.784.891	211.199	56,35	35,20
Turunçgiller	29.213.000	2.478.000	6.008.574	257.533	20,57	10,39
Limon	5.898.000	510.000	675.950	29.003	11,46	5,69
Portakal	12.590.000	1.250.000	1.925.658	83.234	15,30	6,66
Mandalina	9.620.000	580.000	3.364.716	143.816	34,98	24,80
Turunç	88.000	3.000	23.060	348	26,20	11,60
Altıntop	1.017.000	135.000	19.190	1.132	1,89	0,84
Sert kabuklular	351.223.000	860.000	6.120.002	56.267	1,74	6,54
Antep fıstığı	42.300.000	30.000	2.955.291	2.802	6,99	9,34
Ceviz	5.420.000	116.000	638.889	14.525	11,79	12,52
Badem	4.120.000	42.000	1.280.264	11.691	31,07	27,84
Fındık	297.100.000	625.000	0	0	0,00	0,00
Kestane	2.283.000	47.000	1.245.558	27.249	54,56	57,98
Üzüm meyveleri	17.538.700	3.823.540	9.169.659	1.624.956	52,28	42,50
Çilek	9.700	117.000	653	17.840	6,73	15,25
Dut	2.625.000	55.000	182.293	3.324	6,94	6,04
İncir	10.230.000	235.000	8.220.750	181.857	80,36	77,39
Keçiboynuzu	354.000	13.500	21.375	367	6,04	2,72
Muz	1.875	75.000	0	0	0,00	0,00
Nar	3.370.000	60.000	727.823	14.412	21,60	24,02
Trabzon hurması	722.000	13.500	15.110	302	2,09	2,24
Üzüm	525.000	3.250.000	141.099	1.406.807	26,88	43,29
Kivi	225.000	2.350	1.608	23	0,71	0,98
Ahududu	325	1.840	2	18	0,62	0,98
Avakado	12.700	350	700	6	5,51	1,71
Çay		824.946		0	0,00	0,00

KAYNAK : DIE

EK 14: EGE BÖLGESİ TARIMSAL ARAÇ VE GEREÇ SAYISI (2001)

Tarımsal Araç ve Gereç Adı	Miktar (Adet)		% (2)/(1)
	Türkiye (1)	Ege Bölgesi (2)	
Karasaban	146.768	12.700	8,65
Hayvan pulluğu	266.874	69.202	25,93
Kulaklı traktör pulluğu	880.778	176.358	20,02
Döner kulaklı traktör pulluğu	21.746	4.198	19,30
Ark pulluğu	52.431	17.867	34,08
Diskli traktör pulluğu	58.706	6.479	11,04
Diskli anız pulluğu (Vanvey)	39.253	4.950	12,61
Anız pulluğu	21.975	3.432	15,62
Toprak frezesi (Rotovator)	32.203	9.140	28,38
Kültüvator	405.025	45.725	11,29
Merdane	61.201	16.703	27,29
Diskli ve diğer tırmıklar	188.942	55.005	29,11
Dişli tırmık	348.767	70.864	20,32
Karma tırmık	28.601	5.873	20,53
Traktörle çekilen çapa makinesi	129.793	49.254	37,95
Tahıl mibzeri	87.861	7.124	8,11
Kombine tahıl mibzeri	153.613	11.868	7,73
Pancar mibzeri	8.840	1.380	15,61
Üniversal mibzer	72.679	38.042	52,34
Patates dikim makinesi	10.534	2.765	26,25
Çiftlik gübre dağıtıcısı	1.308	365	27,91
Kimyevi gübre dağıtıcısı	297.725	57.537	19,33
Orak makinesi	64.337	8.355	12,99
Biçer bağlar makinesi	4.987	603	12,09
Balya makinesi	8.562	1.163	13,58
Harman makinesi	140.915	16.769	11,90
Tınaz makinesi	21.337	962	4,51
Döven	56.964	5.283	9,27
Sapdöver	84.424	13.285	15,74
Kendi yürür biçer döver	12.053	734	6,09
Patates sökme makinesi	15.435	2.811	18,21
Pancar sökme makinesi	8.721	836	9,59
Kombine pancar sökme makinesi	3.043	676	22,21
Traktörle çekilen çayır biçme makinesi	34.344	2.513	7,32
Slaj makinesi	1.830	750	40,98
Mısır slaj makinesi	4.068	1.335	32,82
Pamuk toplama makinesi	19	16	84,21
Mısır daneleme makinesi	5.819	528	9,07
Mısır hasat makinesi	468	36	7,69
Selektör	3.678	248	6,74
Yem kırma makinesi	20.057	5.237	26,11
Sap keser	11.468	5.383	46,94
Tarımsal mücadele uçağı	50	0	0,00
Sırt pülverizatörü	577.064	194.121	33,64
Sed. mot.pül. toz. Kombine atomizör	16.261	1.566	9,63
Kuyruk milinden hareketli pulverizatör	219.238	40.626	18,53
Motorlu pülverizatör	69.122	15.236	22,04
Tozlayıcı	35.766	5.922	16,56
Atomizör	100.879	42.298	41,93
Santrifüj pompa	89.584	22.981	25,65
Motopomp (elektrik motorlu)	151.100	52.964	35,05
Motopomp (termik motorlu)	196.682	47.757	24,28
Derin kuyu pompa	87.093	23.472	26,95
Yağmurlama tesisi	182.307	16.890	9,26
Krema makinesi	279.117	12.964	4,64
Kuluçka makinesi	924	196	21,21
Civciv makinesi	1.572	134	8,52
Süt sağma makinesi (sabit)	7.735	1.190	15,38
Süt sağma makinesi (seyyar)	89.060	15.581	17,49
Tarım arabası(Römork)	926.494	175.426	18,93
Su tankeri (tarımda kullanılan)	162.410	50.008	30,79
Traktör	948.416	182.900	19,28

KAYNAK: DİE

EK 15: EGE BÖLGESİ GÜBRE KULLANIMI (2001)

	Gübre Kullanımı (Ton)			Hektar Başına Kullanım Kg/Ha	
	Toplam	% 21 Azotlu	% 16-18 Fosforlu		% 48-52 Potaslı
Afyon	136.277	72.301	61.357	2.619	302
Aydın	135.368	93.256	37.480	4.632	793
Denizli	120.323	71.289	46.260	2.774	412
İzmir	168.707	120.948	41.593	6.166	817
Kütahya	69.363	40.955	27.969	439	238
Manisa	195.469	120.845	66.047	8.577	623
Muğla	78.727	50.809	24.144	3.774	547
Uşak	64.545	38.419	25.934	192	310
Ege Bölgesi	968.779	608.822	330.784	29.173	466
Türkiye	8.292.760	5.391.891	2.765.225	135.644	447

KAYNAK: DİE

EK 16: EGE BÖLGESİ ORMANLIK ALAN MİKTARI

	Koru (Ha)	Baltalık (Ha)	Toplam Ormanlık Saha (Ha)	Bölge İçindeki Payı (%)
Afyon	135.713	39.186	174.899	4,84
Aydın	170.750	129.205	299.955	8,30
Denizli	440.913	86.196	527.109	14,58
İzmir	369.885	120.975	490.860	13,58
Kütahya	535.612	86.822	622.434	17,22
Manisa	318.505	163.174	481.679	13,32
Muğla	751.031	84.467	835.498	23,11
Uşak	101.670	81.216	182.886	5,06
Ege Bölgesi	2.824.079	791.241	3.615.320	100,00
Türkiye	13.839.176	6.863.946	20.703.122	

KAYNAK: DİE

EK 17: DEVLET HİZMETLERİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI (2001)

	Değer Milyon TL	GSYİH İçindeki Payı (%)	Gelişme Hızı (%)
Afyon	156.788.508	12,6	47,0
Aydın	240.097.424	10,2	46,4
Denizli	187.210.635	8,5	47,4
İzmir	1.087.822.809	8,1	45,5
Kütahya	131.973.458	9,1	49,9
Manisa	240.080.813	6,4	47,7
Muğla	218.084.396	7,5	54,1
Uşak	70.171.255	12,4	45,1
Ege Bölgesi	2.332.229.299	8,4	47,1
Türkiye	18.525.724.097	10,4	46,6

KAYNAK: DİE

EK 18:

YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI

1. Yatırımlarda Devlet Yardımları

2. KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları

YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI

Ulusal ekonomilerin ayakta durabilmesi, yeni nesillere istihdam yaratılabilmesi, üretim, ihracat ve refah düzeyinin artırılabilmesi için yatırım yapılması zorunlu olurken, özellikle Devletin ekonomideki payının azaltılmasının her kesim tarafından kabul gördüğü bir dönemde, ihtiyaç duyulan sanayi yatırımlarının özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi bir mecburiyet haline gelmektedir.

Yatırım; getirisi uzun vadede oluşan ve değişen ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik şartlar nedeniyle yüksek risk taşıyan bir faaliyettir. Söz konusu yüksek riski azaltmak ve müteşebbisleri ülkenin ihtiyaç duyduğu yatırımlara yönlendirebilmek için, gelişmiş ülkeler dahil tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de yatırımların Devlet tarafından desteklenmesi kaçınılmaz bir mecburiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Gümrük Birliği, Dünya Ekonomisine Entegrasyon ve yabancı sermayenin Ülkemize çekilmesi gibi hususlar dikkate alındığında Yatırımlarda Devlet Desteklerinin önemi daha da artmaktadır.

Esasen, Avrupa Birliği üyesi ülkeler dahil, tüm ülkelerde bölgesel ve sektörel amaçlara yönelik olarak mali kaynaklar nispetinde;

- **Nakit destek ve hibeler,**
- **Vergisel destekler,**
- **Kredi destekleri,**
- **Sermayeye iştirak,**
- **Arazi-Arza tahsisi,**
- **Eğitim, pazar araştırması ve AR-GE yardımları**

gibi Devlet Destekleri yaygın bir biçimde uygulanmaktadır.

Ülkemizde yatırımlara uygulanan Devlet Yardımlarını;

a- Yatırımlarda Devlet Yardımları,

b- KOBİ (Küçük ve Orta Boy İşletmeler) Yatırımlarında Devlet Yardımları

olmak üzere iki farklı sistemde ele almak mümkündür. KOBİ Yatırımları ile ilgili Devlet Yardımları belli büyüklüğe kadar olan İmalat Sektörü yatırımlarını hedef alırken, Teşvik Belgeli Sistem çerçevesinde yürütülen ve genel anlamda Yatırımlarda Devlet Yardımları adı altında ifade edilen destekler, belli bir büyüklüğün üzerindeki her tür sektör yatırımını kapsamaktadır.

09.07.2002 tarih ve 24810 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2002/4367 nolu Bakanlar Kurulu kararı çerçevesinde ülkemizde yatırımlara uygulanan *Devlet Yardımları* ve içeriği aşağıda verilmektedir.

YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI HAKKINDA KARAR

Karar Tarihi:10.06.2002

Karar Sayısı:2002/4367

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı:09.07.2002/24810

BİRİNCİ BÖLÜM Genel Hükümler

Amaç

Madde 1- Bu Karar'la, bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücünü artırmak için Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normları ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirmek suretiyle, yatırımların desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Tanımlar

Madde 2- Bu Karar'da geçen;

- a) Bakanlık : Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığını,
 - b) Müsteşarlık : Hazine Müsteşarlığını,
 - c) Teşvik belgesi : Yatırım Teşvik Belgesi veya İzin ve Teşvik Belgesini,
 - d) Oda : Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğine (TOBB) bağlı sanayi odalarını, ticaret ve sanayi odalarını ve ticaret odalarını,
 - e) Aracı bankalar : Bu Karar'ın uygulanmasına ilişkin Müsteşarlıkça yayımlanacak tebliğle belirlenecek bankalar ile yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili diğer Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen bankaları,
 - f) Özel amaçlı bölgeler: Endüstri bölgeleri, teknoloji geliştirme bölgeleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil organize sanayi bölgelerini,
 - g) Saymanlık hesabı: Müsteşarlık merkez ödemelerini yapan Merkez Saymanlık hesabını,
- ifade eder.

Destek unsurları

Madde 3- Bu Karar çerçevesinde yatırımlara sağlanabilecek destek unsurları şunlardır:

- a. Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası,
- b. Yatırım indirimi,
- c. Katma Değer Vergisi istisnası,
- d. Vergi, resim ve harç istisnası,
- e. Kredi tahsisi.

Ayrıca yatırımlar, diğer Kanun ve Bakanlar Kurulu kararlarında teşvik belgesine bağlı olarak öngörülen destek unsurlarından da yararlandırılabilir.

Destek unsurlarından yararlanma ve yöresel ayırım

Madde 4- Destek unsurlarının uygulanması açısından yöreler; gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere üçe ayrılmıştır (EK-1).

Kalkınmada öncelikli yöre kapsamındaki iller, Yüksek Planlama Kurulu kararları ile yeniden belirlenebilir.

3 üncü maddede belirtilen destek unsurlarından, Müsteşarlıkça teşvik belgesine bağlanan;

- a. Kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımlar,
- b. Normal yörelerdeki yatırımlar,
- c. Gelişmiş yörelerde Bakanlıkça yayımlanacak tebliğlerle belirlenecek yatırımlar

ile yöre farkı gözetilmeksizin özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar yararlanabilir.

Gelişmiş yörelerdeki özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar, münhasıran gelişmiş yörede uygulanan kısıtlamalara tabi değildir.

Teşvik belgesi

Madde 5- Destek unsurlarından yararlanılması için yatırımların, Müsteşarlık tarafından makro ekonomik politikalar, arz-talep dengesi, sektörel, mali ve teknik yönden yapılacak değerlendirme sonucunda uygun görülerek, bu Karar ve bu Karar'a istinaden yayımlanacak tebliğlerde belirtilen ilke ve ölçütler içinde kalınmak koşulu ile kaideten teşvik belgesine bağlanması gerekmektedir.

Teşvik belgesi düzenlenebilmesi için, yatırımı gerçekleştirecek şirketi temsil ve ilzama yetkili kişilere ait imza sirküleri, şirket kuruluşunu gösterir Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi (kurulacak şirket adına yapılan yabancı sermayeli yatırımlara ait müracaatlarda aranmaz), yatırım bilgi formu ve eki bilgi ve belgeler ile bütçeye irat kaydedilmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Saymanlık hesabına yatırılan meblağa ait makbuz ile birlikte;

a) Kredi tahsisi desteğinden yararlanabilecek yatırımlar dışındaki imalat ve tarımsal sanayi sektöründe yapılacak sabit yatırım tutarı 4 trilyon Türk Lirasını aşmayan yerli sermayeli yatırımlar için ilgili odalara,

b) Diğer yatırımlar ile yabancı sermayeli yatırımlar için Müsteşarlığa,

müracaat edilmesi gerekmektedir.

Odalara yapılacak müracaatta; Bakanlıkça yayımlanacak tebliğle belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde ilgili odaca yapılacak değerlendirme sonuçları format halinde Müsteşarlığa iletilir. Müsteşarlığın yapacağı nihai değerlendirme sonucunda uygun görülen yatırımlar teşvik belgesine bağlanır.

Teşvik belgesi kapsamında yapılacak yatırıma, yatırıma başlama tarihinden itibaren 1 yıl içinde başlanması esastır. Mücbir sebep veya fevkalade hal durumlarında bu süre Müsteşarlıkça değerlendirilerek uzatılabilir. Yatırıma başlama tarihinden itibaren belirlenen süre içinde yatırıma başlanılmaması halinde teşvik belgesi iptal edilir.

Madde 6- Teşvik belgesi için müracaat yapılacak ilgili odalar, TOBB'nin görüşü alınarak Müsteşarlık tarafından tespit edilir.

Madde 7- Yatırımın, teşvik belgesine bağlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının;

- a. Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda 200 milyar Türk Lirası,
- b. Diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda 400 milyar Türk Lirası,

olması gerekmektedir.

Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda, finansal kiralama şirketleri için aranacak asgari sabit yatırım tutarı bu miktarların % 25'i kadardır.

Madde 8- Teşvik belgesine ilişkin müracaatta, bütçeye irat kaydedilmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Saymanlık hesabına;

- a. Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda 200 milyon Türk Lirası,
- b. Diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda 400 milyon Türk Lirası,

yatırılması zorunludur.

İlgili Odalara müracaat edilmesi halinde; yukarıdaki tutarların 100 milyon Türk Lirası ilgili Oda hesabına, kalan tutar ise bütçeye irat kaydedilmek üzere Saymanlık hesabına yatırılır. İlgili Odalarca teşvik belgesi ile ilgili olarak tamamlama ekspertiz ücretleri dışında yapılacak diğer işlemler için başka hiçbir isim altında ücret talep edilemez.

Teşvik belgesi veya eki listelerin zayi olması nedeniyle yatırımcı tarafından yeniden tasdikinin talep edilmesi durumunda; her bir belge için teşvik belgesinde yazılı toplam yatırım tutarının %0.2'si oranındaki meblağ bütçeye irat kaydedilmek üzere Saymanlık hesabına yatırılır. Bu meblağ, her bir belge itibarıyla 200 milyon Türk Lirasını geçemez.

Madde 9- "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar" çerçevesinde destek unsurlarından faydalanmakta olan yatırımlar için bu Karar'a istinaden teşvik belgesi düzenlenmez ve kredi tahsis edilmez.

Madde 10- Teşvik belgesine bağlanan yatırımlara ilişkin bilgiler aylık olarak Resmi Gazete'de yayımlanır.

Madde 11- Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı, yukarıdaki maddelerde belirtilen değerleri; her yıl Maliye Bakanlığınca önceki yıla ait olarak 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırmaya yetkilidir.

Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Madde 12- Teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonundan istisnadır. Ayrıca, makine ve teçhizat bedelinin %5'ini geçmemek kaydıyla yedek parçaların ve Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonundan istisna edilmek kaydıyla yeni model üretimine yönelik otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında yatırım dönemi içerisinde kalmak ve 1 yıldan daha uzun süreli olmamak üzere CKD aksam ve parçalarının ithali teşvik belgesi kapsamında uygun görülebilir.

Ancak, binek araçları, otobüs, çekici (Euro I, Euro II, Euro III veya Euro IV normlarına uygun yeşil motoru haiz olanlar hariç), yedek parça, treyler (frigorifik olanlar hariç), mobilya, yat, motorbot, kamyon (off road-truck tipi ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar hariç), transmiksler, kesintisiz güç kaynağı, beton santrali, forklift, beton pompası, inşaat malzemeleri, porselenden ve seramikten mamul sofa ve mutfak eşyasının teşvik belgesi kapsamında ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararında öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Bu Karar çerçevesinde teşvik belgesi kapsamında hammadde, aramalı ve işletme malzemesi ithal edilemez.

İthalat Rejimi Kararı uyarınca yayımlanan "Eski, Kullanılmış veya Yenileştirilmiş Olarak İthal Edilebilecek Maddelere İlişkin Tebliğ" hükümleri uyarınca ithali mümkün olan kullanılmış makine ve teçhizat (karayolu nakil vasıtaları hariç), bölgesel ve sektörel kısıtlamalar da gözönüne alınarak proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda teşvik belgesi kapsamına dahil edilebilir. Bunun dışında İthalat Rejimi Kararı uyarınca ithaline izin verilen kullanılmış makine ve teçhizatlar ayrıca bu Karar kapsamındaki destek unsurlarından yararlandırılmaz.

Özel önem taşıyan sektör yatırımı

Madde 13- Bu Karar kapsamında normal yörelerde yapılacak yatırımlar, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) yatırımları, ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, enerji dahil altyapı yatırımları, eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, turizm yatırımları, maden istihracına yönelik yatırımlar, bilişim teknolojisi yatırımları, yazılım geliştirme yatırımları, genel amaçlı rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri yatırımları, gemi ve yat inşa yatırımları, tersane yatırımları, uçak ve helikopter yatırımları, elektronik sanayi yatırımları, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar, özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar ve ileri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az birini içeren ve sabit yatırım tutarı 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerindeki yatırımlar özel önem taşıyan sektör yatırımlarıdır.

Yatırım indirimi

Madde 14- Bu Karar kapsamında teşvik belgesine bağlanmak suretiyle yapılacak yatırımlar için yatırım indirimi oranı;

a. Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar için %40,

b. Özel önem taşıyan sektör yatırımlarından;

1) Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar, özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin 13 üncü maddede sayılan diğer özel önem taşıyan sektör yatırımları için %100,

2) Normal yörelerde yapılacak diğer yatırımlar için %60,

c. Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için %100,

d. Uluslararası rekabet gücü kazandıracak, yüksek teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az ikisini içeren ve 250 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan sınıai yatırımlar için yöre farkı gözetilmeksizin %200,

olarak uygulanır.

Yatırım indiriminde, Maliye Bakanlığınca her yıl belirlenen asgari yatırım indirimine esas tutarlar esas alınır.

Katma Değer Vergisi İstisnası

Madde 15- 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır.

Kredi Tahsisi

Madde 16 - Bu Karar uyarınca aşağıda belirtilen konular için, Müsteşarlıkça uygun görülmesi halinde teşvik belgesi veya belgesiz olarak kredi tahsis edilebilir.

- a) Araştırma-geliştirme yatırımları,
- b) Çevre korumaya yönelik yatırımlar,
- c) Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar,
- c) Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak yatırımlar,
- e) Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar (Bu fıkranın a, b, c ve d bentlerinde belirtilen konulardaki yatırımlar ile bölgesel ve sektörel kısıtlamalar uygulanan yatırım konuları hariç olmak üzere, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Hatay, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde yapılacak sabit yatırım tutarı 3 trilyon Türk Lirasının üzerinde ve en az 75 kişilik istihdam sağlamaya yönelik komple yeni yatırımlar),
- f) Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar,

Bu kapsamda ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar ile bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar için tahsis edilecek kredi miktarı Bakanlıkça yayımlanacak tebliğle belirlenecek harcamaların %50'si kadar olup, 400 milyar Türk Lirasını geçemez. Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar için tahsis edilecek yatırım kredisi miktarı sabit yatırım tutarının %30'u kadar olup, bu miktar 4,5 trilyon Türk Lirasını geçemez.

g) Daha önce 7/11/1996 tarihli ve 96/8905 sayılı, 26/2/1999 tarihli ve 99/12477 sayılı, 9/4/1999 tarihli ve 99/12655 sayılı, 22/11/2000 tarihli ve 2000/1721 sayılı Bakanlar Kurulu kararları kapsamında yatırım ve/veya işletme kredisi kullanılan yatırımlar ile bu maddenin diğer bentleri kapsamında kredilendirilen yatırımlar hariç olmak üzere; kalkınmada öncelikli yörelerde imalat sanayi, tarımsal sanayi ve madencilik konularında;

1) Yapılacak yatırımlar için, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar dikkate alınarak yatırım ve/veya işletme kredisi,

2) Mevcut olan ve asgari 50 kişilik istihdamı ve işletme sermayesi yetersizliği bulunan tesisler için, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar dikkate alınmaksızın işletme kredisi,

Bu kapsamda tahsis edilecek yatırım kredisi miktarı faizsiz sabit yatırım tutarının %50'si kadar olup bu miktar 500 milyar Türk Lirasını, aracı bankaca işletme sermayesi yetersizliği de dikkate alınarak tespit edilecek işletme kredisi miktarı ise 200 milyar Türk Lirasını geçemez. Yatırım ve işletme kredisinin birlikte kullanılması halinde toplam kredi miktarı azami 700 milyar Türk Lirasıdır.

Bu maddede yer alan krediler, tahsis edilen yer ve amaç dışında kullanılamaz. Bu kredilerden herhangi biri kapsamında tahsis yapılması halinde, diğer kredi türlerinden mükerrer kredi tahsisi yapılamaz ve tahsis amacı dışındaki kredi konularına dönüştürülemez.

Tahsis edilecek kredilerin vadesi, teşvik belgeli veya teşvik belgesiz olarak uygulanması ile diğer esas ve usuller Bakanlıkça yayımlanacak tebliğler ile belirlenir.

Devir, temlik, satış ve ihraç

Madde 17- Teşvik belgesi kapsamı ithal makine ve teçhizatın 5 yıl, yerli makine ve teçhizatın ise 2 yıl süre ile Müsteşarlığın izni olmaksızın devir, temlik, satış ve ihracı yapılamaz. Bu işlemler, teşvik

belgesindeki kayıt ve koşulların yerine getirilmemesi halinde söz konusu sürelerin dolmuş olması durumunda da izne tabidir.

Teşvik belgesi kapsamı yatırımın veya belge kapsamında temin edilen makine ve teçhizatın devir, temlik, satış ve ihracına ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça yayımlanacak tebliğler ile belirlenir.

Yatırım yerinin değiştirilmemesi, teşvik belgesinde yer alan yatırıma ilişkin yükümlülüklerin yatırımcı tarafından yerine getirilmesi ve tesislerin bütünlüğünün bozulmaması kaydıyla tesislerin kiralanması serbesttir.

Yatırımın süresi ve tamamlama vizesi

Madde 18- Teşvik belgesi kapsamı yatırımların proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda öngörülecek sürede gerçekleştirilmesi esastır. Yatırımın gerçekleşme durumu, altışar aylık dönemler halinde teşvik belgesini düzenleyen ilgili mercie bildirilir. Yatırımın öngörülen sürede gerçekleştirilememesi halinde teşvik belgesinde kayıtlı ilk sürenin yarısı kadar daha ek süre verilebilir.

Öngörülen süre veya ek süre bitimini müteakip altı ay içinde yatırımın tamamlama vizesinin yapılması için teşvik belgesini düzenleyen mercie müracaat edilmesi gerekmektedir.

Madde 19- Daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre düzenlenmiş teşvik belgesi konusu yatırım yerinin serbest bölge ilan edilmesi durumunda, teşvik belgesinin verildiği mevzuat hükümlerine bağlı kalınmaksızın yatırımın mevcut hali dikkate alınarak serbest bölgenin faaliyete geçtiği tarih itibarıyla tamamlama vizesi yapılır. Ayrıca, yatırım yerinin organize sanayi bölgesi, teknoloji geliştirme bölgesi veya endüstri bölgesi ilan edilmesi durumunda da talep edilmesi halinde teşvik belgesinin istinat ettiği mevzuat hükümlerine bağlı kalınmaksızın tamamlama vizesi yapılabilir.

Yatırımların nakli

Madde 20- Mevcut yatırımların gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler ile özel amaçlı bölgelere nakline, bu Karar hükümlerine göre sektörlerin ve bölgelerin durumu da dikkate alınarak Bakanlıkça yayımlanacak tebliğler ile belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde proje bazında izin verilebilir.

Kararlara ilişkin uygulama

Madde 21- Teşvik belgesinde öngörülen destek unsurlarının ilgili kurum ve kuruluşlar ile bankalar tarafından uygulanması zorunludur.

Daha önceki yıl Bakanlar Kurulu kararlarına göre teşvik belgesine bağlanan yatırımlarla ilgili uygulamalara, teşvik belgesinin istinat ettiği Karar ile diğer ilgili Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen hükümler çerçevesinde devam olunur. Ancak, bu Karar ve bu Karara istinaden yayımlanacak tebliğlerle belirlenecek ihracat taahhüdü, ithalatta alınan fonlar, özkaynak oranları, yatırım indirimi, devir, temlik, satış, ihraç ve kiralama ile ilgili hükümler, bu Kararın yürürlükte olduğu süre içerisinde talep edilmesi halinde, daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına istinaden düzenlenmiş teşvik belgelerine de uygulanır.

Bu Karar ve daha önceki kararlarda yer alan destek unsurlarının uygulanmasında ortaya çıkacak tereddüt ve ihtilaflarda Müsteşarlığın görüşü doğrultusunda işlem tesis edilir.

Yetki ve uygulama esasları

Madde 22- Müsteşarlık, tebliğler ile belirlenen esas ve usuller çerçevesinde bu Karar kapsamındaki uygulamaya yönelik bazı işlemlerin yürütme yetkisini diğer kurum ve kuruluşlara devredebilir.

Müsteşarlık, bu Karar'ın uygulanmasını teminen; makro ekonomik politikalar ve gelişen şartlar göz önünde bulundurularak gerekli tedbirleri almaya, Karar'ın işleyişi, çeşitli kurum ve kuruluşlara verilecek görevlere ilişkin esas ve usulleri tebliğler ile belirlemeye, ilgili kuruluşlardan bilgi istemeye, Karar'da öngörülen haller dışında kalan özel durumları inceleyip sonuçlandırmaya, mücbir ve haklı sebeplerin varlığı halinde teşvik belgesi ile ilgili gerekli işlemleri yapmaya, yatırımlarda öngörülen şartlara uyulup uyulmadığını denetlemeye ve denetim sonuçlarına göre gerekli tedbirleri almaya, belgelerde tahrifat yapan, yanlış ve yanıltıcı bilgi ve belge veren yatırımcıların işlemlerini sınırlamaya, teşvik belgelerini iptal etmeye veya teşvik belgesi kapsamında sağlanan destek unsurlarına kısmen veya tamamen müeyyide uygulamaya yetkilidir.

Diğer mali mevzuata ve milli menfaatlere aykırı davranan firmaların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca Müsteşarlığa bildirilmesi halinde de yukarıdaki hükümler uygulanır.

Yatırımlara müeyyide uygulanması

Madde 23- Destek unsurlarından faydalanabilmek için, yatırımların teşvik belgelerindeki kayıt ve koşullara uygun olarak gerçekleştirilmeleri esastır.

Bu Karar ve bu Karar'a ilişkin olarak yürürlüğe konulacak tebliğlerde belirlenen hükümlere aykırı davranan, teşvik belgesindeki kayıt ve koşulları yerine getirmeyen, teşvik belgesi ile diğer belgelerde tahrifat yapan, yanlış ve yanıltıcı bilgi ve belge veren yatırımcıların yararlandıkları destek unsurları, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca kısmen veya tamamen geri alınır.

İKİNCİ BÖLÜM

Bütçe Kaynaklı Krediler

Yatırımları Teşvik Hizmetleri ödeneğinden yapılacak ödemeler

Madde 24- Yatırımların desteklenmesi için her yıl bütçe kanunu ile ayrılan ödenek çerçevesinde teşvik belgeli olup olmadığına bakılmaksızın ilgili mevzuatında öngörülen esas ve usuller çerçevesinde Müsteşarlıkça yatırım ve/veya işletme kredisi tahsis edilebilir ve yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili mevzuatta öngörülen diğer ödemeler yapılabilir.

Ayrıca bütçeden, ilgili mevzuatı uyarınca aşağıda belirtilen ödemeler de yapılabilir.

- a. KOBİ yatırımları ile ilgili mevzuat uyarınca yapılacak ödemeler,
- b. İlgili Bakanlar Kurulu kararları uyarınca yatırım ve işletme kredilerine ait devam eden ödemeler,
- c. Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili olarak daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen hükümler çerçevesinde öngörülen (Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi, Fon Kaynaklı Kredi, Teşvik Primi veya KDV Desteği, Enerji Desteği, SSK Primi, Konut Edindirme Yardımı ve Tasarrufu Teşvik Kesintilerinin işveren hissesi) ödemeler,
- d. Daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre teşvik belgesine ilişkin müracaatta Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırılan tutarlar ve zayi olan belgelerle ilgili olarak mevzuatı gereği iade edilmesi gereken tutarlar,
- e. Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili olarak açılan davalar ve yapılan icra takiplerine ilişkin harç ve masraflar, görülmekte olan davalar sırasında görevli bankalarca yapılması gerekli masraflar, aleyhe sonuçlanan davalarla ilgili olarak geri verilmesi gerekli tutarlar ile mahkeme ve icra masrafları gibi giderler,

- f. Sehven, maddi hata, matrah değişikliği gibi nedenlerle hazine hesabına maledilen, fazladan yatırıldığı idari ve/veya adli makamlarca tespit edilen tutarlardan yapılacak iadeler,
- g. İlgili Bakanlar Kurulu kararları uyarınca öngörülecek yatırım ve/veya işletme kredileri,
- h. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'na yapılacak yıllık ödemeler.

Uygulama esas ve usulleri

Madde 25- Kredi tahsisi ve ödemelerle ilgili işlemlere aracılık edecek bankalar ve diğer kuruluşların tespiti, kredilerin ve ödemelerin (vadesi ve geri dönüşü dahil) işleyişine ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça yayımlanacak tebliğlerle belirlenir.

Bu Karar kapsamında aracı bankalar ile kurum ve kuruluşlara yapılacak aktarmalar, taleplerin Müsteşarlığa intikalini müteakip bütçe ödeneğinin imkanları çerçevesinde gerçekleştirilir.

Tahsis edilecek işletme kredilerinde aracı bankalarca yapılan mali, ekonomik ve teknik değerlendirme sonucunda tesbit edilen tutarlar aracı bankanın talebine istinaden Müsteşarlıkça doğrudan aktarılır.

Aracı bankalar ile diğer kurum ve kuruluşlara yapılacak aktarmalar Müsteşarlığın bağlı olduğu Devlet Bakanının onayına istinaden yapılır.

Madde 26- Bu Karar hükümleri çerçevesinde kullanılacak kredilerin faiz oranı yatırım kredileri için %20, işletme kredileri için %30'dur. Kullanılacak kredilerin faiz oranlarını ekonominin seyrine göre %100'üne kadar artırmaya veya azaltmaya Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir. Daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre kullanılan kredilerin bakiyeleri için tabi oldukları kararname hükümlerine göre uygulanması gereken faiz oranını aşmamak kaydıyla yeni belirlenen faiz oranları uygulanır.

Madde 27- Mülga Yatırımları Teşvik Fonundan her ne ad altında olursa olsun daha önce verilmiş krediler ile bu Karar'a ve ilgili diğer Bakanlar Kurulu kararlarına istinaden verilen kredilerin ana para ve faiz geri dönüşleri, bu kredilerin ait olduğu şartlarda ilgili bankalarca tahsil edilir ve bütçeye gelir yazılmak üzere Saymanlık hesabına intikal ettirilir.

Aracı bankalar ve yatırımcıların sorumluluğu

Madde 28- Aracı bankalar ve yatırımcıların sorumluluğu aşağıda belirtilmiştir.

- a. Aracı bankalar tarafından yapılacak inceleme sonucunda kullanılması öngörülen kredi tutarı, yatırımcılara ödenmek üzere Müsteşarlıkça Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası aracılığıyla aracı bankalara aktarılır.
- b. Aracı bankalarca, ilgili Bakanlar Kurulu kararlarında aksi belirtilmedikçe yatırım ve/veya işletme kredilerinin aktarma tarihinden itibaren en geç 5 iş günü içinde ilgili yatırımcıya kullanılması zorunludur. Kredinin 5 iş günü içinde kullanılamaması halinde kullanılamayan kredi tutarı en geç müteakip 5 iş günü içinde Saymanlık hesabına iade edilir. Aksi takdirde kredinin banka hesaplarına geçtiği tarih ile Saymanlık hesabına iade edildiği tarih arasında geçen süre için ilgili bankanın kısa vadeli kredilere genel olarak uygulayacağını ilan ettiği kredi faiz oranı üzerinden faiz alınır.
- c. Krediyeye aracılık eden bankalar, kredilerin amacına uygun olarak kullanılmasından ve kredilere ait anapara taksit ve faizlerinin zamanında Saymanlık hesabına yatırılmasından sorumludurlar. Aracı bankalar, ilgili Bakanlar Kurulu kararlarında aksine bir hüküm bulunmaması halinde anapara taksit ve faizlerini yatırımcılardan tahsil edilip edilmediğine bakılmaksızın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına tevdi ettikleri global itfa planına göre

5 iş günü içinde bütçeye gelir yazılmak üzere Saymanlık hesabına yatırmak zorundadırlar. Aracı bankalarca süresinde Saymanlık hesabına yatırılmayan tutarlara, bu hesaba yatırıldıkları tarihe kadar, bu bankaların kısa vadeli kredilere genel olarak uygulayacağını ilan ettiği faiz oranı üzerinden cezai faiz tahakkuk ettirilir.

- d. Aracı bankalar yapacakları aracılık işlemlerinden dolayı krediye tahakkuk eden faizin 4 puanını komisyon olarak alırlar. Bunun dışında ücret, komisyon gibi isimler altında başkaca hiçbir karşılık talep edemezler.
- e. Aracı bankaların mükellefiyetlerini bu Karar hükümleri çerçevesinde yerine getirmemeleri halinde, Müsteşarlıkça Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına verilecek talimata istinaden ilgili bankanın anılan Banka nezdindeki karşılık hesabından virman yapılmak suretiyle tahsilii cihetine gidilir.

Tahsil usulü

Madde 29- Süresinde tahsil edilemeyen alacakların ve kredi geri dönüşlerinin tahsilii aşağıdaki şekilde yapılır.

- a. Süresinde tahsil edilemeyen alacaklar ile anapara taksit ve tahakkuk eden faizlerinin ve bunlara, ilgili Bakanlar Kurulu kararına göre tahakkuk ettirilecek cezai faizlerin Saymanlık hesabına yatırılmaması halinde bu tutarların tahsilinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.
- b. Mülga Yatırımları Teşvik Fonundan ve yatırımları teşvik hizmetleri tertibinden fazla ödendiği tespit edilen tutarlar 6183 sayılı Kanun hükümleri uyarınca ilgili yatırımcılar, kurum ve kuruluşlardan tahsil edilir.

Madde 30- Aracı bankalar kanalıyla kullanılan kredilerin vadesinden önce iadesinin yapılması talebinde bulunulması halinde, iade tarihi ile ifta planında belirtilen vade sonuna kadar olan devre için faiz tahakkuk ettirilmaz. Vadeden önce aracı bankalara intikal ettirilen krediye ilişkin iade tutarlarının bu bankalarca 5 iş günü içinde bütçeye gelir yazılmak üzere Saymanlık hesabına iadesi zorunludur. Aksi takdirde, aracı bankalara bu Karar'ın 28 inci maddesi hükmü uygulanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Geçici Hükümler

Geçici Madde 1- 21/12/2000 tarihli ve 2000/1821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndan önceki Bakanlar Kurulu Kararlarına istinaden düzenlenmiş ve Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi ihtiva etmeyen teşvik belgelerinden;

- a) Yatırım süresi sona ermiş olmakla birlikte tamamlama vizesi yapılmamış veya Müsteşarlık kayıtlarına göre hiç işlem görmemiş olanlar firma talebi olmaksızın,
- b) Fiziki olarak gerçekleşen veya yatırım süresi devam etmekle birlikte mevcut haliyle tamamlama vizesi yapılması istenenler firma talebine istinaden,

Müsteşarlık veya Müsteşarlıkça görevlendirilen Valilikçe (yatırımın bulunduğu il) veya sanayi odasınınca (sanayi odası bulunmaması halinde ticaret ve sanayi odası, gemi ve yat inşası ile tersane yatırımlarında deniz ticaret odası) düzenlenen ekspertiz raporlarına istinaden teşvik belgesi konusu yatırımın bütünlüğü ve altyapı müşterekliliği ile, ilgili Bakanlar Kurulu kararı ve teşvik belgesindeki kayıt ve koşullara bakılmaksızın gerçekleşen değerler üzerinden tamamlama vizeleri yapılır. Tamamlama vizeleri, ekspertiz işlemi yapan ve raporunu düzenleyen merci tarafından doğrudan teşvik belgeleri üzerine dercedilerek sonucundan Müsteşarlığa bilgi verilir.

21/12/2000 tarihli ve 2000/1821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndan önceki Bakanlar Kurulu Kararlarına istinaden düzenlenmiş ve Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi ihtiva eden teşvik belgelerine ilişkin tamamlama vizesi işlemleri, talep edilip edilmediğine bakılmaksızın resen Müsteşarlıkça veya Müsteşarlığın görevlendireceği bankalar veya yukarıdaki fıkrada belirtilen kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenecek ekspertiz raporlarına istinaden yapılır. Ancak yatırımın fiziki olarak tamamlanmış olup olmadığına bakılmaksızın, ilgili Karar ve teşvik belgesindeki kayıt ve koşullara bağlı kalınmadan tamamlama vizesi yapılan yatırımlarda fazladan prim veya kredi kullanılmış olması halinde fazladan yararlandırılan destek unsurları ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde geri alınır. Bu teşvik belgelerinden 31/12/1999 tarihine kadar tamamlama vizesi başvurusunda bulunulmamış olması sebebiyle iptal edilen ancak teşvik belgesinde yer alan destek unsurlarına henüz müeyyide uygulanmamış olan söz konusu teşvik belgelerine ilişkin tamamlama vizesinin yapılmasının talep edilmesi halinde bu fıkrada belirtilen hükümler çerçevesinde işlem yapılır.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi uygulamasında, teşvik belgesinin istinat ettiği Bakanlar Kurulu Kararı ve ilgili diğer Bakanlar Kurulu kararlarındaki hükümler çerçevesinde işlem tesis edilir. Ancak, Kaynak Kullanımını Destekleme Primi ihtiva eden teşvik belgelerinin tamamlama vizesi işlemlerinde Müsteşarlıkça onaylanmış nihai makine ve teçhizat listesinde yer alan ithal ve yerli makine teçhizatlar ile teşvik belgesi kapsamındaki diğer sabit yatırım harcamalarının gerçekleşme değerleri dikkate alınır.

Gerçekleşen haliyle tamamlama vizesi yapılan teşvik belgelerinde kayıtlı oran üzerinden kullanılan özkaynağa tekabül eden kredi miktarının aşılması halinde, aşılan miktara tekabül eden vergi, resim ve harçlar ile teşvik belgelerindeki ihracat taahhüdünün yerine getirilememesi durumunda yararlanılan vergi, resim ve harçlar 3/12/1988 tarihli ve 3505 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde geri alınır. Ayrıca, KDV desteği veya teşvik primi ihtiva eden gemi ve yat inşa yatırımlarına ilişkin teşvik belgelerinde öngörülen yatırımların farklı gerçekleştirilmesi halinde de gerçekleşen haliyle tamamlama vizesi yapılabilir. Ancak, kapasite artışına tekabül eden harcamalara fazladan KDV desteği veya teşvik primi ödenmez. Fazladan ödeme yapıldığının tespit edilmesi halinde, fazladan yararlanılan kısım ilgili mevzuatı çerçevesinde geri alınır.

28/12/2001 tarihli ve 4731 sayılı Kanun'un geçici 2 nci maddesine istinaden, Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Bolu illerinin merkez ve ilçelerinde gerçekleştirilen yatırımlarla ilgili olarak 17/8/1999 tarihinden önce düzenlenmiş teşvik belgeleri, yatırım indirimi, vergi, resim ve harç istisnası ile Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu uygulaması açısından ilgili mevzuatında yazılı olan şartlara bakılmaksızın tamamlanmış kabul edilir. Ayrıca, talep edilmesi halinde yatırımın bütünlüğü ile belge şart ve karakteristik değerlerine ve teşvik belgelerinin tabi olduğu kararname ve tebliğ hükümlerine bağlı kalınmaksızın belge kapsamındaki yatırımlar mevcut haliyle tamamlanmış sayılarak tamamlama vizeleri yapılır.

Bu madde uyarınca işlem yapılan belgeler konusu yatırımların bakiye kısımları için talep edilmesi halinde, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar da dikkate alınarak yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde yeni teşvik belgesi düzenlenebilir.

Müsteşarlıkça veya görevlendirilen kurumlarca yatırım yeri tespit edilemeyen veya süre uzatımı alamayan teşvik belgeleri ise Resmi Gazete'de ilan edilmek suretiyle iptal edilmiş sayılır.

Geçici Madde 2- Daha önceki yıl Bakanlar Kurulu kararlarına göre düzenlenen; Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi, Fon Kaynaklı Kredi içeren teşvik belgeleri (8/12/1999 tarihli ve 99/13717 ile 23/2/1998 tarihli ve 98/10755 sayılı Bakanlar Kurulu kararlarına göre Fon Kaynaklı Kredi içerenler hariç), yatırım süresi 1/1/2000 tarihinden önce bitmiş olan teşvik belgeleri ile Müsteşarlıkça süresi 30/6/2001 tarihine kadar uzatılmış bulunan çekici ve/veya treyler yatırımlarına ilişkin teşvik belgelerine ek süre verilmez ve geçici 1 inci madde hükmü uyarınca tamamlama vizeleri yapılır.

Yukarıda belirtilenler dışındaki teşvik belgelerinden; bu Karar'ın yayımı tarihinden önce iptal edilenler ve tamamlama vizesi yapılanlar ile 2000/1821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden

düzenlenenler hariç olmak üzere, yatırım süresi 1/1/2000 ila 31/12/2001 (dahil) tarihleri arasında bitenlere, herhangi bir mercie müracaat edilmeksizin ve teşvik belgeleri üzerinde herhangi bir işlem yapılmaksızın son kez 31/12/2002 tarihine kadar süre verilmiş sayılır. Söz konusu teşvik belgelerinde öngörülen destek unsurları, ilgili kurum ve kuruluşlar ile bankalar tarafından uygulanmaya devam olunur.

Ayrıca,

- a. Talep edilmesi halinde;
 - 1)Sabit yatırım tutarının 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerinde olması nedeniyle özel önem taşıyan sektör yatırımları kapsamında düzenlenmiş,
 - 2)Sabit yatırım tutarının 250 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerinde olması nedeniyle %200 oranında yatırım indiriminden yararlanan yatırımlara ilişkin,
 - 3)Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlara ilişkin,
 - 4)8/12/1999 tarihli ve 99/13717 sayılı Tabii Afetten Zarar Gören Yatırımların (Küçük ve Orta Boy İşletmeler Dahil) Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Karar çerçevesinde desteklenen yatırımlara ilişkin,
 - 5)Fon kaynaklı kredi içeren 23/2/1998 tarihli ve 98/10755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre düzenlenmiş,

teşvik belgelerine, yukarıda belirlenen süre kısıtlamasına bağlı kalınmaksızın, bir defada Müsteşarlıkça proje bazında ek süre verilebilir.
- b. Teşvik belgesinin düzenleniş tarihi itibarıyla yatırım bitiş tarihi 31/12/2001 tarihinden sonraya tekabül eden teşvik belgelerine, talep edilmesi halinde belgede kayıtlı yatırım süresinin azami yarısı kadar ek süre verilebilir.
- c. Talep edilmesi halinde, 30/1/2002 tarihli ve 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 3 üncü maddesine istinaden, finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerine göre borçları yeniden yapılandırılan ve yeni bir itfa planına bağlanan borçlular tarafından alınmış olan teşvik belgelerinin süreleri, sözleşmeler ile belirlenen sürelere kadar Müsteşarlıkça uzatılır.

Yukarıda belirtilen sürelerin sonunda yatırımların tamamlama vizesi için yatırımcılar tarafından 6 ay içerisinde Müsteşarlığa müracaat edilmesi gerekmektedir.

Geçici Madde 3- a) Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılan yatırımlar ile 4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi hükmü gereği bu yörelerde uygulanan destek unsurlarından istifade ettirilen yatırımlar için düzenlenmiş ve halen geçerli olan;

- KDV+10 puan oranında KDV desteği veya teşvik primi ihtiva eden,

- 1/8/1998 tarihinden önce onaylanmış yerli makine ve teçhizat listesinde yer alan,
 - 1/8/1998 tarihinden sonra satın alınması sebebiyle KDV desteğinden yararlanamayan istisnadan yararlanan,

teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizatın KDV'siz fatura bedelinin %10'u oranında,

b)Kalkınmada öncelikli yörelerde uluslararası ihale neticesi yapılan teşvik belgeli yatırımlarda, ihalenin Türkiye'de yerleşik firmalarda kalması halinde yatırımcı firma yerine, ihaleyi kazanan firmaların bu kapsamda yapacağı harcamalara, yatırımcının teşvik belgesinde belirtilen oranda,

c)Gemi ve yat inşa yatırımları için düzenlenmiş ve sabit yatırım tutarı üzerinden KDV desteği veya teşvik primi öngörölmüş bulunan teşvik belgelerine belgede belirtilen oranda,

KDV desteği veya teşvik primi uygulamasına ilgili mevzuatında belirtilen esas ve usuller çerçevesinde, Valilikce veya Yeminli Mali Müşavirce rapor düzenlenmiş ve 31/12/2001 tarihine kadar Müsteşarlığa müracaat edilmiş olması kaydıyla, 2002 yılında yapılacak harcamalarda ödemeye esas tutarın bütçe imkanları ölçüsünde son kez %50'sine kadar olan kısmının ödenmesine devam olunur. Ayrıca, sabit yatırım tutarı üzerinden KDV desteği veya teşvik primi öngörölmüş bulunan teşvik belgeleri kapsamında 31/12/2001 tarihine kadar ithalat yapılması ve bunun gümrük giriş beyannameleri ile tevsik edilmesi halinde de aynı uygulama yapılır. Aksi takdirde 2002 yılı harcamalarına ödeme yapılmaz.

Geçici Madde 4- 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda değişiklik yapan 11/8/1999 tarihli ve 4444 sayılı Kanuna göre; kurumların üretim ve turizm yatırım veya işletme belgesine sahip turizm tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayri menkullerinin tamamının veya bir kısmının, teşvik belgeli yatırım yapmak üzere kurulacak olan bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması kaydıyla devri Müsteşarlığın iznine tabidir. Bu durumda, teşvik belgesinin tamamlama vizesinin yapılması kaydıyla, destek unsurları geri alınmaz. 4444 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde bu amaçla yeni kurulmuş veya kurulacak şirketin 5 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan yatırımları için bölgesel ve sektörel kısıtlamalar da dikkate alınarak teşvik belgesi düzenlenir.

Geçici Madde 5- 12/10/1984 tarihli ve 84/8630 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndan önceki Bakanlar Kurulu kararlarına istinaden düzenlenen teşvik belgeleri ile ilgili olarak yatırım tamamlama vizesi şartı bulunmadığından, söz konusu teşvik belgeleri kapsamındaki yatırımlar herhangi bir işlem yapılmaksızın tamamlanmış sayılırlar.

Geçici Madde 6- Bu Karar'ın yayımı tarihinden önce sonuçlandırılmamış müracaatlar, müracaat tarihinde yürürlükte bulunan Bakanlar Kurulu Kararı hükümleri çerçevesinde sonuçlandırılır. Ancak, talep edilmesi halinde bu Karar'a istinaden teşvik belgesi düzenlenebilir veya bu Karar'ın lehe gelen hükümleri uygulanabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yürürlük ve Yürütme

Yürürlükten kaldırılan hükümler

Madde 31- 21/12/2000 tarihli ve 2000/1821 sayılı , 11/2/2002 tarihli ve 2002/3699 sayılı Bakanlar Kurulu kararları ile 3/7/2001 tarihli ve 2001/2698 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın geçici 1 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 32- Bu Karar; 24,25,26,27,28,29 ve 30 uncu maddeleri 1/1/2002 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 33- Bu Karar'ı Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Devlet Bakanı yürütür.

**KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN YATIRIMLARINDA DEVLET YARDIMLARI
HAKKINDA KARAR**

Karar Tarihi:21.12.2000

Karar Sayısı:2000/1822

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı:18.01.2001/24291

Amaç

Madde 1- Bu Karar, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normlarına ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak desteklenmelerini, uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini teminen üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını, istihdam yaratmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Kapsam

Madde 2- Bu Karar,

- a) İmalat (çırçır ve entegre olmayan paketleme yatırımları hariç)
- b) Tarımsal Sanayi (tarım ürünlerini işleyerek değerlendiren ve/veya pazara hazırlamaya yönelik faaliyette bulunan her türlü tarım işletmeleri ile soğuk hava depoları dahil)
- c) Turizm(Konaklama Tesisleri)
- d) Eğitim ve Sağlık
- e) Madencilik
- f) Yazılım geliştirme

yatırımlarından, sektörel ve bölgesel kısıtlamalar dikkate alınarak, Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca yayımlanacak genelgelerle belirlenen faaliyetleri kapsar.

Ayrıca bu Karar çerçevesinde;

a) İmalat ve tarımsal sanayi sektöründe faaliyette bulunan işletmelerden; kanuni defter kayıtlarında arsa ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, döşeme ve demirbaşları toplamının net tutarı 400 milyar Türk Lirasını aşmayan;

- 1) 50 ila 250 işçi çalıştıran orta ölçekli,
- 2) 10 ila 49 işçi çalıştıran küçük ölçekli,
- 3) 1 ila 9 işçi çalıştıran mikro ölçekli,

işletmelerin yatırımları (EK-1’de yer alan gelişmiş yörelerde araştırma ve geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinde yapılacak yatırımlar hariç komple yeni yatırımlar için KOBİ teşvik belgesi düzenlenmez.),

b) Çanakkale il sınırlarının güneyi ile İçel il sınırlarının doğusu arasında kalan 3 km. derinliğindeki kıyı şeridi ve Nevşehir ilinde Merkez, Ürgüp ve Avanos ilçe sınırları dışında yapılacak turizm yatırımları (konaklama tesisleri) ile mevcut konaklama tesislerinin modernizasyon yatırımları,

c) Kalkınmada öncelikli yörelerde sağlık alanında yapılacak yatırımlar,

d) Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak eğitim yatırımları ile gelişmiş ve normal yörelerde yapılacak ilk ve orta eğitim yatırımlarına ait tevsî ve modernizasyon yatırımları,

e) Madencilikle işğal eden işletmelerin, istihraç, işleme veya zenginleştirme yatırımları,

f) Yazılım geliştirme yatırımları

KOBİ yatırımları olarak nitelendirilir.

Tanımlar

Madde 3- Bu Karar'da geçen;

Müsteşarlık: Hazine Müsteşarlığını,

Fon: Yatırımları Teşvik Fonunu,

Aracı Bankalar: Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve Sınai Yatırım Bankası A.Ş.,

KOBİ: Bağımsız nitelikteki veya sermayesinin en fazla %25'i büyük işletmelere ait olan küçük ve orta ölçekli işletmeler ile mikro işletmeleri,

KOBİ teşvik belgesi: KOBİ Yatırım teşvik belgesini,

KOBİ Yatırımlarına Ortaklık Şirketleri: Küçük ve orta ölçekli işletmeler ile mikro işletmelerin yatırımlarına ortak olmak suretiyle finansman desteği sağlamak ve danışmanlık hizmeti vermek üzere kurulmuş işletmeleri,

Kredi Garanti Kuruluşları: Münhasıran KOBİ'lere kredi teminatı sağlamak üzere kurulan ve bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları teminat sorumluluk fonlarına ekleyen ve bu fonları ortaklarına dağıtmayan kuruluşları

ifade eder.

KOBİ Teşvik Belgesi

Madde 4- KOBİ'lerin makine ve teçhizat harcamaları ile hammadde ve işletme malzemesi alımlarının desteklenmesi amacıyla Müsteşarlıkça KOBİ teşvik belgesi düzenlenir. Bina inşaat harcamaları sadece turizm (konaklama tesisleri), eğitim ve sağlık yatırımlarında dikkate alınır.

Destek unsurlarından yararlanabilmek için KOBİ teşvik belgesine konu bina inşaat, makine ve teçhizat harcamaları ile hammadde ve işletme malzemesi teminine yönelik yatırımın, 400 milyar Türk Lirasını aşmaması gerekmektedir.

Aracı bankalara yapılacak KOBİ teşvik belgesine ilişkin müracaatlarda;

- f. Turizm yatırımlarında Turizm Bakanlığından alınacak Turizm Yatırım Belgesi (21/1/1998 tarihli ve 4325 sayılı Kanun kapsamında arazi tahsisi yapılmasının söz konusu olması halinde bu belge teşvik belgesinin düzenlenmesi safhasında aranmaz.) ve/veya işletme belgelerinin,
- g. Sağlık yatırımlarında Sağlık Bakanlığından alınacak izin belgesinin,
- h. Eğitim yatırımlarında Milli Eğitim Bakanlığından alınacak izin belgesinin,

- i. İstihraca yönelik madencilik yatırımlarında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğünden alınacak İşletme Ruhsatı ve izni veya Maden İşleri Genel Müdürlüğünce onaylanmış (kamu kurum ve kuruluşlarının uhdesindeki maden sahalarıyla ilgili rüdvans sözleşmelerinde bu onay aranmaz) işletme ruhsatlı sahaya ait rüdvans sözleşmesinin,
- j. Tersane (gemi inşa ve onarım tesisleri) yatırımlarında Denizcilik Müsteşarlığından alınacak uygun görüş yazısının

ibraz edilmesi zorunludur.

KOBİ teşvik belgesine ilişkin talebin Müsteşarlıkça uygun görülmesi halinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat kaydedilmek üzere, gelişmiş ve normal yörelerde yapılacak yatırımlarda 100 milyon Türk Lirasının, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda ise 50 milyon Türk Lirasının yatırılması zorunludur.

Yatırımcı tarafından ilk başvuru,

- a. Turizm, eğitim, sağlık ve tarımsal sanayi yatırımları için Türkiye Kalkınma Bankasının,
- b. Diğer yatırımlar için diğer aracı bankaların

ilgili şubelere yapılır.

Yatırımcı adına düzenlenecek KOBİ teşvik belgesi için Müsteşarlığa müracaat, yatırımcı adına aracı bankalar tarafından yapılır. Aracı bankalar KOBİ teşvik belgesine bağlanmasını talep ettikleri yatırım ile ilgili bilgi ve belgeleri, Müsteşarlığın belirleyeceği ayrı bir format içinde temin eder. Bu bilgilerin doğruluğundan ve talebin ilgili karar ve tebliğlere uygunluğundan aracı bankalar sorumludur. Bu format içeriğinde yer alan bilgilerden Müsteşarlıkça belirlenen kısımları, yatırımcı tarafından ek bir form ile yatırımcının bağlı bulunduğu Odaya (Sanayi Odası, Ticaret Odası, Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası) tasdik ettirilir.

Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar hükümlerine göre düzenlenmiş ve halen geçerli olan Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında bulunan makine ve teçhizat için KOBİ teşvik belgesi düzenlenmez ve bu Karar hükümlerinden yararlandırılmaz.

Yatırımın Süresi ve Tamamlama Vizesi

Madde 5- Yatırımın gerçekleşmesi ile ilgili takip, kontrol ve sorumluluk aracı bankalara aittir.

KOBİ teşvik belgesinde bina inşaat harcaması öngörülen yatırımlara en fazla iki (2) yıl, diğer yatırımlara ise bir (1) yıl süre verilir. Bu süre içinde tamamlanamayan yatırımlarla ilgili olarak, itfa planında bir değişiklik yapılmaması koşuluyla, haklı sebepler dikkate alınarak Müsteşarlıkça belirlenecek esaslar çerçevesinde aracı bankalar tarafından 12 aya kadar ek süre verilebilir.

Öngörülen süre veya ek süre bitimini müteakip üç ay içinde yatırımın tamamlanıp tamamlanmadığı aracı bankalarca tespit edilerek Müsteşarlığa bildirilir. Müsteşarlık tarafından hazırlanarak aracı bankalara bildirilen yatırımın mali ve fiziki gerçekleşme durumunu içeren Yatırım Tamamlama Formuna uygun olarak tamamlanmış yatırımlarla ilgili yatırım tamamlama vizesi aracı bankalarca yapılır ve en geç üç ay içinde Müsteşarlığa bildirilir. Tamamlanmayan veya Yatırım Tamamlama Formu yukarıda belirlenen süre içinde Müsteşarlığa intikal etmeyen yatırımlara ait KOBİ teşvik belgeleri iptal edilmiş sayılarak sağlanmış olan destek unsurları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun çerçevesinde ilgililerden geri alınır.

Serbest Bölgelerde Yapılacak Yatırımlar

Madde 6- KOBİ'lerin serbest bölgelerde sadece imalat sektöründe yapacakları yatırımları için KOBİ teşvik belgesi düzenlenebilir. Bu yatırımlar için sadece 15 inci maddenin (A) bendinde gelişmiş yöreler için belirlenen oranlarda yatırım ve işletme kredisi öngörülebilir

Kredi Garanti Kuruluşlarınınca Garanti Altına Alınan Krediler

Madde 7- Kredi Garanti Kuruluşlarınınca KOBİ teşvik belgeli yatırımlarla ilgili olarak bir takvim yılı içinde verilen toplam teminatın %10'unu geçmemek kaydıyla, Kredi Garanti Kuruluşlarının bu sürede üstlendikleri garanti/kefalet dolayısıyla bankalara ödemek zorunda kaldıkları toplam tazmin tutarlarının %50'si Fondan karşılanabilir. Kredi Garanti Kuruluşlarınınca tazmin edilen garanti/kefaletler dolayısıyla firmalara karşı ortaya çıkan alacaklarına mahsuben Kredi Garanti Kuruluşlarınınca yapılacak tahsilatların aynı oranda Fon'a iadesi zorunludur.

Kredi Garanti Kuruluşlarının üstlendikleri garanti/kefalet dolayısıyla Fon'dan karşılanan bakiye tazmin tutarları ise garanti/kefil oldukları KOBİ'lerden 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine istinaden Fon'a tahsil edilir.

KOBİ Yatırımlarına Ortaklık Şirketlerinin Yatırımları

Madde 8- KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerine, bir önceki yılda KOBİ'lere iştirak edilen toplam sermaye payının %20'sini geçmemek kaydıyla, aracı bankalar kanalıyla Fon'dan kredi kullanılabilir. Söz konusu şirketlerin bu krediden yararlanabilmeleri için;

- a) Toplam sermaye katkısının ödenmiş sermayenin 3 katını geçmemesi,
 - b) Sermaye katkısının KOBİ'lerin sabit yatırım projeleri için yapılması ve KOBİ'lerde sermayenin en fazla %25'i kadar olması,
 - c) KOBİ'lere sermaye payı konulmak suretiyle oluşturulacak ortaklığın en geç 10 yıl içinde sona ereceğine dair aracı bankaya taahhütte bulunulması,
 - d) KOBİ ile borç alacak ilişkisine girilmemesi
- gerekmektedir.

KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerinin kullanabilecekleri azami kredi miktarı bir takvim yılı içinde 600 milyar Türk Lirasıdır.

Kullanılabilecek kredi dört yıl vadeli olup, anapara ve faiz ödemeleri altışar aylık dönemler halinde yapılır. Bu kredinin faiz oranı %15'tir.

KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerine tahsis edilen Fon kaynaklı kredinin uygulaması, geri alınması, takibi ve benzeri konulara ilişkin usul ve esaslar bu Karar'ın 15 inci maddesi çerçevesinde yürütülür.

Destek Unsurlarında Bölgesel Ayırım

Madde 9- Destek unsurlarının uygulanması açısından yöreler; gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere üçe ayrılmıştır (EK 1). Kalkınmada öncelikli yöre kapsamındaki iller, Yüksek Planlama Kurulu kararları ile yeniden belirlenebilir.

Uygulanacak Destek Unsurları

Madde 10- KOBİ yatırımları için öngörülebilecek destek unsurları şunlardır:

- a) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası,
- b) Yatırım indirimi,
- c) Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası,

- d) Vergi, resim ve harç istisnası,
- e) Fondan kredi tahsisi.

Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Madde 11- Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar'ın ilgili hükümleri çerçevesinde, KOBİ teşvik belgesi kapsamında makine ve teçhizatın ithaline izin verilebilir. Ancak, KOBİ teşvik belgesi kapsamında kullanılmış makine ve teçhizat temin edilemez.

KOBİ teşvik belgesi kapsamında hammadde ve işletme malzemesi ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı'nda öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Yatırım İndirimi

Madde 12- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ek 3 üncü maddesi hükmü uyarınca; organize sanayi bölgeleri ve kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için yatırım indirimi oranı %100'dür.

Bu Karar kapsamında normal yörelerde yapılacak yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) yatırımları, ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknopark ve teknoparklarda yapılacak yatırımlar, enerji dahil altyapı yatırımları, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar, elektronik sanayi yatırımları, gemi ve yat inşa yatırımları, tersane yatırımları, uçak ve helikopter yatırımları, eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, turizm yatırımları, maden istihracına yönelik yatırımlar, bilişim teknolojisi yatırımları, yazılım geliştirme yatırımları, genel amaçlı rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri yatırımları, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen küçük sanayi siteleri ile küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar, ileri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az birini içeren ve sabit yatırım tutarı 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerindeki yatırımlar özel önem taşıyan sektör yatırımlarıdır.

Bu çerçevede özel önem taşıyan sektör kapsamındaki KOBİ yatırımlarına uygulanacak yatırım indirimi oranları ise;

- a) Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar için %60,
- b) Normal yörelerde yapılacak yatırımlar için %100,

c) Gelişmiş yörelerde yapılacak ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen küçük sanayi siteleri ile küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar, madencilik, eğitim, turizm(konaklama tesisi) ve yazılım geliştirme yatırımları için %100

olarak uygulanır.

Yatırım indiriminde, Maliye Bakanlığınca her yıl belirlenen asgari yatırım indirimi tutarları esas alınır.

Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası

Madde 13- 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 13 üncü maddesinin (d) bendi gereğince, KOBİ teşvik belgesini haiz yatırımcılara KOBİ teşvik belgesi kapsamında yapılacak yeni makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır.

Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Madde 14- 3/12/1988 tarihli ve 3505 sayılı Kanununun Geçici 2 nci maddesine göre, yatırımın tamamlanmasını müteakip 2 yıl içinde 1.000 ABD Doları tutarında ihracat yapılacağına dair aracı bankaya taahhütte bulunulması kaydıyla ilgili mevzuat çerçevesinde yapılacak yatırımlar vergi, resim ve harçlardan istisna edilirler.

Fon'dan Kredi Tahsisi

Madde 15- KOBİ yatırımları için aşağıda belirtilen esaslar çerçevesinde Fon'dan yatırım ve işletme kredisi tahsis edilebilir.

A) Fon'dan Kredi Tahsisinin Şartları

Fon kaynaklı krediler sadece makine ve teçhizat alımı için (turizm, eğitim ve sağlık yatırımlarında bina inşaat harcamaları dahil olup, bu miktar sabit yatırımın %20'sini geçemez) yatırım kredisi ile hammadde ve işletme malzemesi alımına yönelik olarak işletme kredisi şeklinde kullanılabilir.

Fon'dan, imalat ve tarımsal sanayi sektörlerinde yapılacak yatırımlar için faizsiz sabit yatırım tutarının aşağıda belirtilen oranlarında yatırım kredisi tahsis edilebilir.

	Kalkınmada Öncelikli Yöre	Normal Yöre	Gelişmiş Yöre
Mikro ölçekli işletmeler	% 60	% 50	% 40
Küçük ölçekli işletmeler	% 50	% 40	% 30
Orta ölçekli işletmeler	% 40	% 30	% 20

Araştırma-geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar ve organize sanayi bölgelerinde (özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil) gerçekleştirilecek yatırımlar için yukarıda belirtilen oranlara 10 puan ilave edilir.

Turizm yatırımları (konaklama tesisleri) ve yazılım geliştirme yatırımları için orta ölçekli işletmeler sütununda yer alan oranlar, eğitim yatırımları için küçük ölçekli işletmeler sütununda yer alan oranlar, sağlık yatırımları ve madencilik yatırımları için kalkınmada öncelikli yörelerdeki mikro ölçekli işletmeler için geçerli olan oran dikkate alınır.

Öngörülen yatırım kredisi miktarı 200 milyar Türk Lirasını geçemez.

Yatırım kredisi ile birlikte işletme kredisi talep edilmesi halinde; Müsteşarlık ve aracı bankalarca belirlenecek esaslar çerçevesinde hammadde ve işletme malzemesi ihtiyacının karşılanabilmesini teminen, faizsiz sabit yatırım tutarının %20'sine kadar işletme kredisi tahsis edilebilir. Bu miktar 80 milyar Türk Lirasını geçemez.

Sadece işletme kredisi kullanılması halinde ise Fon'dan tahsis edilebilecek azami kredi tutarı 35 milyar Türk Lirasıdır.

Yatırım ve işletme kredilerinin birlikte kullanılması durumunda öngörülecek toplam kredi miktarı azami 280 milyar Türk Lirasıdır.

KOBİ işletmelerinde toplam sabit yatırımın gelişmiş ve normal yörelerde en az %30'unun, kalkınmada öncelikli yörelerde en az %20'sinin özkaynaklardan karşılanması gerekmektedir.

B) Fondan Kullanılan Kredilerin Vadesi, Faizi ve Geri Dönüşü

KOBİ'lere Fon kaynaklarından kullanılan yatırım kredilerinin faiz oranları; kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda %10, diğer yörelerde %15'tir. İşletme kredilerine uygulanacak faiz

oranı ise kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda %15, diğer yörelerde %25'tir. Ekonominin seyrine göre yukarıda belirtilen faiz oranlarının %100'üne kadar artırılmasına veya azaltılmasına Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir. Daha önceki Kararlara göre düzenlenen KOBİ teşvik belgeleri kapsamında kullanılan kredilerin bakiyeleri için de tabi oldukları Kararname hükümlerine göre uygulanması gereken faiz oranını aşmamak kaydıyla bu maddede belirtilen faiz oranları uygulanır.

KOBİ'lere kullanılacak Fon kaynaklı yatırım kredilerinde vade azami 4 yıl, işletme kredilerinde 2 yıldır. Yatırım kredilerinde 1 yıl ödemesiz dönem uygulanır.

Ödemesiz döneme ait faiz, kalan vade süresi içinde diğer taksitlerle birlikte faiz tahakkuk ettirmek suretiyle üçer aylık veya altışar aylık taksitler halinde tahsil edilir.

Fon kaynaklı yatırım kredisinin ana para ve faiz ödemeleri ödemesiz dönemi takip eden vadede ana para taksit ödemeleri ile birlikte tahsil edilir.

KOBİ'lere Fondan her yıl tahsis edilecek kaynakların en az %30'u Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı KOBİ'lere ayrılır. Talebin %30'u bulunmaması halinde aktarılan kaynak diğer Odalara kayıtlı KOBİ'lere kullanılır.

C) Takip ve Sorumluluk

Fon kaynaklı kredi uygulaması, geri alınması, takibi ve benzeri konulara ilişkin usul ve esaslar "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar" hükümlerine göre yürütülür.

Buna göre, Fon kaynaklı krediler ile ilgili olarak ana para, taksit ve faiz ödemelerine ilişkin yükümlülüklerin aracı banka tarafından yerine getirilmemesi halinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca ilgili Bankanın karşılık hesabından virman yapma yetkisi Müsteşarlıkça kullanılır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası virman yetkisini Müsteşarlığın yazılı talimatına uygun olarak gerçekleştirir.

Aracı bankalar yapacakları aracılık işleminden dolayı krediye tahakkuk eden faizin azami 4 puanına kadar komisyon alabilirler. Aracı bankalar bunun dışında ücret, komisyon gibi isimler altında KOBİ'lerden başkaca hiçbir karşılık talep edemezler.

Bu Kararın uygulanmasında ortaya çıkacak tereddüt ve ihtilaflarda, Müsteşarlığın görüşü doğrultusunda işlem yapılır.

Madde 16- Fon için ilgili Mali Yıl Bütçesinden ayrılan ödenek Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımları Teşvik Fonu Gider Hesabı"na aktarılır. Ayrıca KOBİ'lerin yönlendirilmesini ve desteklenmesini teminen aracı bankalar nezdinde söz konusu Fon adına tali nitelikte bir gelir-gider hesabı da açılabilir. Müsteşarlık gerektiğinde tali hesapta biriken miktarları ana hesaba aktarmaya ve bu konuda her türlü işlemi yapmaya yetkilidir.

Madde 17- Bu Karar çerçevesinde KOBİ teşvik belgesine bağlanan ve Fon kaynaklı yatırım ve işletme kredileriyle desteklenen yatırımlar için aracı bankalar nezdindeki "Yatırımları Teşvik Fonu Tali Hesabı"na aktarılan tutarlar, aktarma tarihinden itibaren en geç 15 iş günü içinde aracı bankalar tarafından KOBİ teşvik belgesi onaylanan KOBİ'lere kullanılır. Kullanılmayan miktarlar belgeleri onaylanan diğer KOBİ'lere, müteakip 7 iş günü içinde aktarılabilir. Bunun dışındaki uygulamalarda aracı banka Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar'ın 22 nci maddesinde belirtilen hükümlere tabidir.

KOBİ (KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketleri dahil)'lere kullanılan kredilere ait ana para taksit ve faizler aracı bankalar nezdindeki tali hesapta tutulabilir. Ancak Fon hesabının izlenmesini teminen aracı bankalar nezdinde açılan tali hesabın gelir ve gider durumunu gösterir haftalık vaziyeti ilgili aracı bankalar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon hesabına bildirir.

Yeniden Değerleme

Madde 18- Fon kaynaklı yatırım ve işletme kredisi azami tutarları, 2 nci maddede öngörülen KOBİ'lerin aktif değerlerine ilişkin azami miktar, 4 üncü maddede yeralan KOBİ teşvik belgesine konu yatırım tutarı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat olarak kaydedilen miktarları her yıl başında bir önceki yıla ait 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranı da dikkate alınarak artırmaya Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir.

Şartların İhlali

Madde 19- KOBİ teşvik belgesi şart ve karakteristiklerinin yerine getirilememesi halinde, Müsteşarlık destek unsurlarını kısmen veya tamamen kaldırarak yararlanılan desteklerin geri alınmasını sağlayabilir.

Bu Karar'da belirtilmeyen hususlarla ilgili uygulama, Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar hükümlerine göre yürütülür.

Madde 20- 19/2/1999 tarihli ve 99/12474 sayılı Kararname yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 21- Bu Karar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 22- Bu Karar'ı Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Devlet Bakanı yürütür.

YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARINDA YÖRELER

Gelişmiş Yöre Kapsamındaki İller	Normal Yöre Kapsamındaki İller	Kalkınmada Öncelikli Yöre Kapsamındaki İller
İstanbul (İl sınırları)	Ankara (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Kırşehir
Ankara (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Konya
İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Bursa (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Gaziantep
Bursa (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Adana (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Sakarya
Adana (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Antalya (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Bolu
Antalya (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç)	Burdur
Kocaeli (İl sınırları)		Kütahya
		Afyon
		Tekirdağ
		Yalova
		İçel
		Muğla
		Aydın
		Balıkesir
		Kırklareli
		Kayseri
		Denizli
		Bilecik
		Edirne
		Isparta
		Manisa
		Uşak
		Düzce
		Hatay
		Kastamonu
		Çorum
		Artvin
		Erzincan
		Trabzon
		Sivas
		Osmaniye
		Aksaray
		K.Maraş
		Kilis
		Bartın
		Tokat
		Çankırı
		Sinop
		Ordu
		Erzurum
		Diyarbakır
		Yozgat
		Şanlıurfa
		Nevşehir
		Elazığ
		Amasya
		Karabük
		Malatya
		Zonguldak
		Karaman
		Niğde
		Samsun
		Tunceli
		Adıyaman
		Kars
		Gümüşhane
		Bayburt
		Batman
		Mardin
		Van
		Siirt
		Iğdır
		Hakkari
		Bitlis
		Ardahan
		Bingöl
		Ağrı
		Şırnak
		Muş
		Rize
		Kırşehir
		Kırıkkale
		Giresun
		Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri)

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, 1996.
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, **İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler**, 1999.
- T.C. Başbakanlık DİE, **Genel Nüfus Sayım Sonuçları 1990**.
- T.C. Başbakanlık DİE, **Tarımsal Yapı**, 2001.
- T.C. Başbakanlık DİE, **Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri**, 2000.
- T.C. Başbakanlık DİE, **1991 Genel Tarım Sayımı, Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları**.
- Türkiye Bankalar Birliği, **Türk Bankacılık Sisteminde İllere ve Bölgelere Göre Şube Sayısı, Şube Bazında Mevduat ve Kredi Gelişimi 1992-1999**, Mayıs 2000..
- Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2001**, Mayıs 2001.
- Türkiye Bankalar Birliği, **Türkiye’de İller ve Bölgeler İtibariyle Gelir, Nüfus, Banka Sayısı, Şube Sayısı, Toplam Krediler ve Toplam Mevduat 1990-1999**, Ekim 2001.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, **Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı**, 2001.
- YÖRÜK Sedat, **Yatırımlarda Devlet Yardımları**, T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü,
- KOSGEB, **Ege Bölgesinde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Profili**, Ankara, 1997.
- TEDAŞ, **Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri, 2000**. TEDAŞ-APK, 2001.
- M.E.B., **Lise-Coğrafya**, İstanbul, 2000.
- Anadolu Yayıncılık, **Yurt Ansiklopedisi**.
- İlgili Resmi Gazeteler.